

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ *

Ἡ τραγωδία Ἄντιγόνη ἀρκεῖ πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ μεγάλου αἰδοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ δημιουργεῖν καὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν τάσεων αὐτοῦ. Αὕτη ἐν τῇ πλειάδι τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ὁ διακυγέστατος ἀστὴρ, ἀστὴρ μεγάλου μεγέθους καὶ κατὰ τὸν κράτιστον περὶ τῶν τοιούτων κριτὴν Βεργχάρδον (ἐν Grund. der Griech. Liter. II Abtheil. p. 314) ἀποτελεῖ τὸν κανόνα τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὀρίζονται δύο χαρακτῆρες καὶ ἐκπροσωποῦνται ἀμοιβαίως δύο ἔννοιαι αἰωνίου ἀληθείας, ὧν ἡ μὲν κελεύει «ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ὑποταγῆν μᾶλλον τῷ θεῷ, ἢ τοῖς ἀνθρώποις» ἡ δὲ «εἰς ἕκαστος ὑπόκειται τῇ ἀρχῇ τῇ δεσποζούσῃ αὐτοῦ». Πλὴν ἄλλ' ὅμως ἐστενοχωρημέναι ἐν ταῖς κιγκλίσιν ἀνθρωπίνης ἀμβλυωπίας, εἰςδύουσαι ἀναμέσων τῆς ἀκαθέκτου ἐνεργείας τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἀποβάλλουσιν αἱ ἔννοιαι αὗται τὴν ἡρεμον αὐτῶν ὑπαρξιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς πρὸς ἀλλήλας εἰρηναίας σχέσεως ἀντιπαρατασσόμεναι ἐν τραχείᾳ ἀντιθέσει πρὸς ἀμείλικτον ἀγῶνα καὶ πρῶτον ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ὅτι τάνθρωπίνα ἄτομα (ἐν ὧν τῇ φυλακῇ ὡς εἶπεν εὐρίσκονται) καταθραύονται, ἀπαλλάσσονται πάλιν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔννοιαι καὶ ἐκ νέου ἀποκαθίσταται ἡ ἀγιότης καὶ ἡρεμία τοῦ αἰωνίου κύρους αὐτῶν. Ἀμφοτέρους λοιπὸν τοὺς χαρακτῆρας τούτους καὶ τὴν ὅλην πύοδον τῆς τραγικῆς πράξεως μετ' ἀξιοθαυμάστου τέχνης ὑπετύπωσε καὶ διεπέρανε ὁ μέγας ποιητής. Καὶ τὸ μὲν δυσχερέστερον τῆς ἐντολῆς ἦτο πάντως ὁ τοῦ Κρέοντος χαρακτήρ' ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὰς ἔννοιαις ἐκείναις ἡ μὲν Ἄντιγόνη ἐκπροσωπεῖ τὸ θεῖον, ὁ δὲ Κρέων τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον καὶ ἐντεῦθεν ἐλαττοῦται. Περὶ πλέον δὲ ἡ εὐγενὴς νεῆνις προσέλεκεται πᾶσαν καρδίαν διὰ τῆς εὐθεοῦς καὶ εὐθαρσοῦς αὐτοθυσίας τῆς ζωῆς χάριν τοῦ καθήκοντος, ὅπερ ὀφείλει τῷ περιλημένῳ ἀδελφῷ, ἐν ᾧ ὁ Κρέων ὡς δυνάστης διώκων διὰ τοῦ ζήφους τὸν παραβαίνοντα τὸν ἀνθρώπινον νόμον, ῥᾶπτα ἐπισπᾶται τὴν ἀπέχθειαν αἰμοδιψοῦς τυραννίας κατερχόμενος ὑπὸ τὸ μέτρον τῆς τραγικῆς ἀξίας. Ὅδε ὁ μῦθος παρέσχε τὴν ἀφορμὴν. Κρέων, ὁ ἀδελφὸς τῆς δυστήνου μητρὸς καὶ συζύγου τοῦ Οἰδίποδος Ἰοκάστης, μετὰ τὴν ἐν διμαχίᾳ ἀλληλοκτονίαν τῶν ἀδελφῶν Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους ἀπηγόρευσε νὰ μὴ θάψωσι τούτον καὶ τὴν ἰδίαν ἀνεψιὰν Ἄντιγόνην, τὴν δυσπειθοῦσαν τῷ κελεύσματι τοῦ Κρέοντος ἐκέλευσε νὰ θανατώσωσιν, ἀπολέσας ὅμως τούτου ἕνεκα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Εὐρυδίκην καὶ τὸν υἱὸν Λάμωνα τὸν τῆς Ἄντιγόνης μνηστῆρα, αὐτοκτονήσαντα. Ἦτο

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 4 Ἀπριλίου.

τὸ ἔτος 437 π. Χ. καὶ μὴν Μάρτιος, ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἐδίδαξε τὸν μῦθον τοῦτον ἐν τῇ Ἀντιγόῃ καὶ παρέστησε πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὴν καταστροφὴν τῆς ἡρώιδος μετὰ τῶν τραγικῶν ἐπακολουθημάτων. Ἀξιωματικῶς νεύον πῶς ὁ ποιητὴς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνόησε νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ὄλον. Δύο θυγατέρες τοῦ Οἰδίποδος ἐν ἀκμαίᾳ νεότητι «κουρήτιον ἄνθος ἔχουσιν» ἐλείποντο ἔτι ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἀμφοτέραι δεδοκιμασμέναι ἐν τῇ σχολῇ τῶν συμφορῶν, διότι εὐχάριστα μόνον ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας διήλθον πῶς εὐτυχῆ. Καὶ ἡ μὲν Ἰσμήνη, ἡ τῆς Ἀντιγόνης νεωτέρα προεῖα, ἀγαθὴ καὶ εὐγενὴς ἀδελφὴ καὶ καθόλου ἀξιοφίλητος κόρη διαπρέπει ἐν τοῖς ὀρίοις τοῦ οἴκου ἐπὶ ἀγνότητι γυναικείου χαρακτήρος· ἡ δ' Ἀντιγόνη ἰσχυρὰ καὶ θαρραλέα καὶ δραστηρία εἶναι καὶ φιλητικὴ μέχρι ἐθελουσίας. Ἐπιδοῦσα καὶ ἐπαισθημένη τὴν πτώσιν τοῦ ὑπερτίμου πατρὸς αὐτῆς παρηκολούθησεν αὐτῆν κατὰ τὴν ἐξορίαν, τὴν τοῦ ἐπαίτου στολὴν ἐνδυθεῖσα καὶ ἐστερημένη τῶν μάλιστα ἀπαιτήτων πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτηδείων, κατεγλύκανε τὴν ὑστάτην ἡμέραν τῆς ζωῆς ἐκείνου τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ πιστότητι, ἰδοῦσα αὐτὸν τοῦτον ἀποθνήσκοντα ἐν ταῖς ἰδίαις ἀγκάλαις. Ἡ αὐτὴ ἀτυχὴς κόρη ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς ταφῆς τῆς ταλαίνης μητρός. Νῦν ἔπεσον ἀτυχῶς ἐξ ἀλληλόφονίας οἱ δύο ἀδελφοί. Τοιοῦτοι δὲ δυστυχεῖς παρ' Ἑλλήσι τάσσονται ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν Εὐμενίδων. Διακρῆδην ὁ πατὴρ φιλητικῶς ὅσον συνέστησε τὰς δυσπότους θυγατέρας τῶν Κρέοντι, ὧν ἦτο ἡ μόνη προστασία, ὅτ' ἐν τῷ ἀρχαίῳ μεγάρῳ τοῦ οἴκου (δηλ. τῆς οἰκογενείας) τοῦ Κάδμου ἀνέλαβε τὰ ἡνίκά τῆς κυβερνήσεως. Ὅτε λοιπὸν ἐπισκοπεῖ τὰ πράγματα, ἐκλογίζεται τὰ καθήκοντα τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὸ πρῶτιστον, εἰς ὃ πέποιθεν, ὑπολαμβάνει τοῦτο νὰ διατρανώσῃ δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον, τὸ ἀπροσωπώληπτον καὶ τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἀδικοπραγοῦντας διὰ τούτου, ὅτι τὸν ἴδιον ἀνεψιόν, τὸν ἐπενεγκόντα ὄλεθρον τῇ πατρίδι, τὸν ἦδη ὑπὸ τῶν θεῶν κριθέντα, ὑποβάλλει εἰς τὴν αἰσχίστην τῶν τιμωριῶν, τὴν ἑαυτῷ δυνατὴν, ἥτοι εἰς τὴν στέρησιν τιμητικοῦ ἐνταφιασμοῦ. Καὶ δὴ ὁ μὲν Πολυνεΐκης ἔμελλε νὰ ῥιφθῆ βροχὰ τοῖς γυψὶ καὶ τοῖς κυσίν, ὁ δ' Ἐτεοκλῆς νὰ ταφῆ διὰ πασῶν τῶν τιμῶν. Ἐντεῦθεν φύλακες καθίστανται καὶ θανατικὴ ποινὴ ἀπειλεῖ τὸν τολμήσαντα παράβασιν τοῦ κελεύσματος. Ἐπειδὴ δ' ὁ βασιλεὺς προαισθάνεται τοὺς ἐπὶ τῷ Πολυνεΐκει ὀλοφυρμούς τοῦ λαοῦ τῶν Θεβῶν, μετεπέμψατο τοὺς πιστοτάτους τῶν ἀνδρῶν ὅπως δειχθῶσιν ἐνεργοὶ ὑπὲρ τῆς βασιλικῆς βουλῆς. Δίκην κεραυνοῦ ἔπληξεν ἐν πρῶτοις τὰς ἀκοὰς τῆς Ἀντιγόνης τὸ κήρυγμα τοῦ Κρέοντος, ἢ δυσμῶρφ νεάνιδε παρὰ τὰς μεγάλας ζημίαις, αἵτινες τέως ἔτρωσαν τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀπεταμιεύετο ἢ νὰ αὕτη συμφορὰ, ἢ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἀντιτασσομένη τῷ ἐνδοτάτῳ αὐτῆς αἰσθηματι, διερεθίζουσα ἀπάσας τὰς δυνάμεις καὶ τὰ πάθη. Ἰστέον δ' ὅτι ὁ Κρέων ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα διαγωγὴν ἀπέβαλε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν πίστιν, ἡ δ' εὐσταθὴς αὐτῆς ἀπόφασις εἶναι νὰ παραβῆ τὸ πρόσταγμα. Καὶ καθάπερ ἐν ταῖς ὀμηρι-

καῖς ῥαψωδίαις περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα περὶ τὸν πεσόντα Πολυνεΐκην καθίσταται κρατερός ἀγών· διότι τῇ γυναικείᾳ καρδίᾳ βαθέως ἐνεχαράχθη δόγμα ἢ ἀφοσίωσις εἰς γεννήτορας καὶ ἀδελφούς καὶ ἡ βαθεῖα ἐν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ συναίσθησις τῶν ἡδέων καὶ τῶν ἀλγεινῶν ἐκείνων. Καὶ ὄντως ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ ἐπεφάνη ἐνίος' ἐπὶ τῆς γῆς γυναικεῖος ἡρωϊσμός. Ἡ Ἀντιγόνη παρέσχετο ἔλεγχον τούτου πρὸς τὸν πατέρα καὶ νῦν ὡς πρὸς τὸ τεκμήριον τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς ἀγάπης ἔμελλε νὰ μὴ ἐπαμφοτερίζῃ. Καὶ ἡ Ῥεσφὰ ποτε, ἡ τοῦ Σκοῦλ σύζυγος (καὶ ὀρθότερον παλλακίς) ἐφύλασσε νῆμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένους υἱούς τῆς, ἵνα μὴ μεθ' ἡμέραν σπαράσσωνται ὑπὸ τῶν ὀρνέων, νυκτὸς δ' ὑπὸ τῶν θηρίων. Ἐξ ἔσου ἐρρωμένως καὶ ἡ Ἀντιγόνη ἔγνω νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸν καὶ νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, διότι ὁ ἐνταφιασμός εἶναι ὀρθοσκευτικὸν καθήκον καὶ δι' ἀρχαίων θεσμῶν «κούδεις οἶδεν ἐξ οἴου φάνη» ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καθαγιασθεῖς, τὸ δὲ καθήκον αὐτὸ ἀνήκει τῷ θήλει γένει, τῷ νῦν ἦδη μονωθέντι. Αἱ ἐλπίδες αὐτῆς ἐπερείδονται ἐπὶ τῇ διακεκριμένῃ συμπράξει τῆς Ἰσμήνης, ἣν κατὰ τὸ λυκαυγὲς καλεῖ ἀπὸ τῶν Καδμείων μεγάρων ὅπως ἀποκαλύψῃ αὐτῇ τὴν στάσιν τῶν πραγμάτων καὶ κοινολογήσῃται τὰ περὶ ἐπιτελέσεως τοῦ ἔργου. Καὶ ἔτι ἐσαύθις ἀναφέεται ἐν τῷ πολυπαθεῖ οἴκῳ, μάλιστα ἐπὶ ἐπικινδύνου περιστάσεως, ἡ παλαιὰ ἐκείνη διχοστασία, ἡ ἀπαντα τὰ μέλη τέως διὰ συμφορῶν περιβαλοῦσα. Καὶ ὡς ὁ Οἰδίπους καὶ ὁ Κρέων, ὁ Πολυνεΐκης καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς, οὕτω δίστανται ταυτῶν ἡ Ἰσμήνη καὶ ἡ Ἀντιγόνη, καὶ ἐκείνη μὲν ἐν μερίμναις καὶ ἄλλει ὑποστρέφει εἰς τὰν ἀκτορα, ἡ δ' Ἀντιγόνη χωρεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν. Οἱ τελευταῖοι βλαστοὶ τοῦ στυγερωτάτου γάμου διακλῶνται ἀμοιβαδὸν καταδεδικασμένοι εἰς ἐπιθανάτιον ἐγκατάλειψιν καὶ ἀπαισίᾳ εἰμαρμένη ἐγκαταλειμμένοι. Καὶ ἐν ᾧ ποτε καιροῦ ἐν τοῖς Καδμείοις μεγάροις, ἔτινα παρίστησιν ἡ σκηνὴ, ἐκράττει εὐθυμία καὶ φαιδρότης καὶ κατὰ τὸν γάμον τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἀρμονίας συνετέλεσαν καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τὴν ἐορτὴν καὶ προσήνεγκον τῷ μέλλοντι γένει τῶν ἡρώων τὰς δωρεὰς καὶ τὰς εὐλογίας, ἦδη νῦν ἐπέπρωτο ἀπαντα ἐν ζόφῳ καὶ φρίκῃ νᾶφρανισθῶσιν. Ἐν δὲ τῷ συμφέροντι τοῦ οἴκου ὁ ποιητὴς μεγαλοπρεπῶς ὅσον ἐνυφαίνει καὶ τὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα. Τὰς ἐπταπύλους Θήβας συμπάρεσπυρεν ἐκ μακροῦ χρόνου ἢ κακοδαίμονία τοῦ βασιλικοῦ γένους καὶ τό γε νῦν ἡ αἰματηρὰ τῶν ἀδελφῶν ἕρις ἤγαγεν αὐτὰς εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Πῦρ ἠπειλεῖ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὅπλα ἔστιλβον καὶ βασιλικαὶ σάλπιγγες ἀντήχουν περὶ τὰς πύλας, ἤρωες πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους οὐχὶ ἄνισοι ἐξ ὄσων ἢ τῶν Ἑλλήνων γῆ ἐγέννησεν, ἀντιπαρετάχθησαν ἐπὶ τὴν ἐπτάπυλον πόλιν. Πλὴν ἄλλ' ὅμως τῇ τῶν θεῶν συνάρσει ὁ κίνδυνος παρηλθε καὶ νίκην ἤρατο ἡ ἱερὰ τοῦ Κάδμου πόλις ἀπαράμιλλον. Ὁ ἥλιος τῆς ἡγουμένης ἡμέρας κατηύγαγεν ἔτι τὴν αἴγλην καὶ τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἐπαπειλούντων ἐχθρῶν καὶ νῦν οὐδὲν ὄρατόν ἢ τάφοι καὶ νεκροί. Ὡς ἐκ θαύματος δὲ μόνον ἐπετεύχθη

τὸ ἔργον. Ὁ Κακνεύς δικαζοῦμενος ἐκ τῶν εἰς ἃ ἀνήλθε τειχῶν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν πόλιν ἐπλήγη ὑπὸ κεραυνοῦ. Ὅθεν οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τῇ πολιτείᾳ συγκληθέντες ὑπὸ τοῦ Κρέοντος συνέρχονται εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Κάδμου. Ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι περίεστος χαρᾶς. Χαιρετίζουσι τὸν Ἰσμία Ἰσμία ἀνατέλλοντα ἥλιον, τὸν διώξαντα τὸν ἐχθρὸν, ἀναμετροῦσι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, τὸ θαῦμα ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ, τὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ χαρμονὴν καὶ ἐπειδὴ ἐμνήσθησαν τῆς σχετικῆς συνωρίδος τῶν ἀδελφῶν, προκαλοῦνται λήθην τῶν ἀλγεινῶν χάριν τῆς νίκης, ἣν ἐπέιδον καὶ τῆς εὐλογίας, ἣν οἱ θεοὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτοῖς. Εἰς δὲ τοὺς τῶν θεῶν ναοὺς περισυναγείρει αὐτοὺς ἐνδύμυχος ἀνάγκη ἐξυμνοῦντας τοὺς προστάτας αὐτῶν ἐν ἐρατεινοῖς ἄσμασι. Ἐντεῦθεν παρέρχεται ὁ Κρέων καὶ εἰ καὶ κατὰ τήνδε τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ δράματος βλέπομεν ἡμᾶς αὐτοὺς μετατιθεμένους ἀναμέσων τῶν ἱστοριῶν τῶν παθῶν, ἅτινα εἶναι ἱκανὰ νὰ θίγωσι τῶν ἰνῶν τῶν ἡμετέρων καρδιῶν καὶ νὰ ἐντείνωσι τὴν ἡμετέραν προσοχὴν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν ἐξακρινῆ ἀκολουθίᾳ ἐγγίζει ἔτι μᾶλλον δίκην πληγῆς ἢ δεινῆ ἐκβασίς, ἕως οὗ ἅπαντα τὰ μετέχοντα πρόσωπα περιπίπτουσιν εἰς ἀνίατον συμφορὰν. Μάστιγν ὁ χορὸς ἀποφύγει τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Κρέοντος, διότι τοῦτο ἐπιρῶνυσι τὴν ὑποψίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς κακῆς προαιρέσεως ἀπάσης τῆς πόλεως. Μάστιγν ὁ μὲν φύλαξ ἀγγέλλει τὴν ὡς ἐκ θαύματος μαιρακίαν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀπηγορευμένου ἐνταφιασμοῦ, ὁ δὲ χορὸς ὑποσημαίνει τὰ ἔχνη θείας βουλήσεως ἐν τῷδε τῷ ἐνταφιασμῷ. Ὁ βασιλεὺς ἐν ὀργῇ ἀποσκορακίζει αὐτὸν καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ μὴ διαφεύγων κατέναντι καὶ ἐνὸς ἀστήμου φύλακος νὰ ἐπισκιάσῃ τὸ ἴδιον βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἡ Ἀντιγόνη ἄγεται καὶ ἀνομολογεῖται ἐργασκαμένη τὴν πράξιν· ἡ δὲ τοῦ φύλακος διήγησις περὶ τοῦ περιπαθοῦς τρόπου τῆς ἐν τῇ δευτέρᾳ ταφῇ παρέρχεται ἄνευ ἐντυπώσεως ἐπὶ τῆς ἐμπαθείας τοῦ Κρέοντος. Οἱ ὑπερήφανοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς λόγοι τῆς παροργίζουσι τὸν τύραννον τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἀπολύει τὴν ἀνάκτιον Ἰσμήνην, ἐπὶ δὲ τὴν Ἀντιγόνην ἐπίκειται ἔτι μᾶλλον ἢ παραχρῆμα ἐν ἀρχῇ ἐξαγγελλομένη τιμωρία. Ἀδιάρεπτος παραμένει κατὰ τὴν δέησιν τῆς Ἰσμήνης τοῦ συμμετασχεῖν τῆς τιμωρίας ἧτις ἐπίκειται ἐπὶ τῆς Ἀντιγόνης. Μάστιγν πειράται ὁ υἱὸς ὑποδηλῶν τὴν κρίσιν τῆς ὅλης πόλεως ὅπως μαλάξῃ τὴν δυσμάλακτον καρδίαν τοῦ πατρὸς ὑπὲρ τῆς φιλάτης μνηστῆς. Καὶ αὐταὶ αἱ ὕσταται οἰμωγαὶ τῶν καταδικαζομένων δὲν διεγείρουσι τὴν ἀνάμνησιν τῆς εἰς τὸν Οἰδίποδᾶ ποτε δοθείσης ὑποσχέσεως, δὲν κινουσιν ἐν τῇ ὑπὸ πάθους τετυφλωμένη καρδίᾳ τοῦ ἐγγυτάτου συγγενοῦς των τὸν οὕτω φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον οἶκτον, δὲν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν ἐσαυθὶς ἀναμέτρησιν τῆς ἀπηνόου μοίρας, ἧς ἕνεκα ἐν μέλος τῆς ἀτυχοῦς ταύτης οἰκογενείας (ἢ ὅμως καὶ αὐτὸς ἀνήκει) μετὰ τὸ ἄλλο ὑποκύπτει τῷ εἰδεχθεῖ ὀλέθρῳ. Καὶ ὡς πρότερον μετὰ τὴν ἀγγελίαν τοῦ Αἵμωνος ὁ ποιητὴς διήγειρε ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Θηβαίων, οὕτω νῦν μετατίθησι τὸν κόσμον τῶν θεατῶν εἰς βίαιον ἐρεθισμὸν καὶ ἅπασαν τὴν με-

τοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν κακοδαίμονα σύγκρουσιν μεγάλων δυνάμεων, τὴν ἐνθάδε ἀπαντῶσαν.

Ἡ Ἀντιγόνη χωρεῖ πρὸς τὸ πεπρωμένον βερυαλοῦσα καὶ μετὰ πραγματικοῦ ἠρωϊσμοῦ, οὐδ' εἶναι παντελῶς ἀθῶα, παραμένει μὴ παθοῦσα ἀπεικταῖον, δὲν ἀπεπειράθη ὅμως ὅπως μεταπέισῃ τὸν βασιλέα. Πάλαι ποτὲ ἐν Κολωνῷ χάριν τοῦ πατρὸς ἐνήσκησε πᾶσαν τὴν δυνατὴν εὐφραδειαν φιλητικῆς δυσμοίρου θυγατρὸς· ἤδη προβαίνει εἰς τὴν πράξιν, μὴ ἐξικετεύουσα τὸ παράπαν τὴν ταφὴν τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ οὐδὲ διατελεῖ τοῦτο ξένον τῇ ἰδίᾳ ἐαυτῆς συνειδήσει· διότι τούτου ἕνεκα πειράται αὐτὴ ἐν τέλει ὅπως δικαιώσῃ τὴν πράξιν αὐτῆς διὰ τρόπου διαφερόντως ἀγγίχου, ἢ τοῦλάχιστον ὅπως δικαιολογήσῃ. Δεινῶς ἀντηγεῖ εἰς τὰ ὄρα τῆς ἡ ὑστάτη λέξις τοῦ ἀποθνήσκοντος βασιλέως. Ἐτι ἅπαξ εἰσάγει τὸν χορὸν ἐνατενίζοντα εἰς τὸ στυγερὸν τέλος, ὃ προείλετο ἢ τελευταία θυγάτηρ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, χωροῦσα μετέπειτα ἠτοιμασμένη εἰς τὸν φρικωδέστατον τῶν θανάτων. Τὰ τῶν δαιμόνων οὐδέποτε διαφεύγει. Ἡ Ἀντιγόνη πορεύεται εἰς τὸν θάνατον ὡς κληρονόμος ὑπαιτίου κακοδαίμονος γένους, ὑπὲρ οὗ ἐνίστε ἐπέλαμψε καὶ ἀκτίς τις, ὅπως παραχρῆμα ὑποκύψῃ εἰς τὴν παλαιὰν ἀκαταπόνητον συμφορὰν. Τῷ δὲ προσεγγόντι τὰ πρὸς τοῦτο μέσα ὅπως ἡ Ἀντιγόνη ἀχθῆ εἰς τὴν καταστροφὴν, δὲν πίπτει εὐτυχέστερος κληρὸς! Ὁ γεραιὸς μάντις Τειρεσίας προσέρχεται ἐξ ἰδίως βουλῆς ἃ τε διὰ σαφῶν σημείων γινούσιν τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν δεινοῦ, καὶ δὴ ὑπ' ἀγαθῆς προαιρέσεως ὁρμώμενος σπεύδει ὅπως ποιήσῃται ἐκποδῶν μοιραίας πράξεις. Πλὴν καὶ τοῦτον, πρὸς ὃν τέως ὁ Κρέων προσηνέθη μετ' εὐσταθοῦς μετριοφροσύνης καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Οἰδίποδα, φιλοδωρεῖ τὰς αἰσχίστας τῶν ὕβρεων, ὡς νῦν ἐναντιούμενον τῇ βουλῇ καὶ τῇ κλίσει τοῦ βασιλέως. Ἡ ψυχὴ τοῦ Κρέοντος ὡς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν εὗρεν ἐν τῇ ὀρθῶς ὑπολαμβανομένη κρίσει τῆς τιμωρίας, πληροῦται ἐπὶ μᾶλλον ὑποψίας, ὥστε περιστοιχίζει αὐτὸν ἀπανταχόθεν ἐπονείδιστος προδοσία, καὶ ἐν τοιαύτῃ στάσει τῶν πραγμάτων ἐπιλανθνόμενος τῆς προτέρας προόδου τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπέιδε, προσάπτει τῷ τυφλῷ γέροντι τὴν μάλιστα ἀπίθανον μέμψιν τῆς παρὰ τῶν ἀντιπάλων δωροδοκίας, ὧν τοὺς σκοποὺς ἐξυπηρετῶν ἐξαναγκάζει εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Πολυνείκου. Ἡ δὲ τοῦ μάντεως τούτου ἐμφάνις συναποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς τραγωδίας. Ἀφ' οὗ καὶ οὗτος παραφερόμενος ὑπ' ὀργῆς καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑαυτοῦ ἀναιτίου, ἀνθρωπίνῳ τῷ τρόπῳ παρεσύρηται εἰς παρομοίους αἰτιάσεις παρέρχεται ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν θεϊκὴν βούλησιν, ἀνοίγει τὸ στόμα ὅπως προαποκαλύψῃται τὸ στυγερὸν πεπρωμένον, εἰς ὃ ἐμελλεν ἤδη παραχρῆμα νὰ περιστῇ ὁ Κρέων, καὶ ἀποχωρίζεται συμπαρομαρτούσης τῆς ἐκπλήξεως τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἐν ταῖς τελευταίαις λέξεσι μετὰ τῶν μαντείων, ἃς ἀνακηρύσσει ὡς φωνὴν τοῦ μαντείου, ἐγκταμιγνύει ἐκδηλώσεις τῆς προσωπικῆς ἀπεχθείας, δι' ἧν γινώσκει τις ἐν αὐτῷ οὐ μόνον τὸν καθηγιασμένον ἱερέα, ἀλλὰ καὶ

τὸν ἐξυβρισμένον ἄνθρωπον. Τελευταῖον μανθάνει ὁ Κρέων τὰς πλάνας εἰς αὐτὸν ἀσυνέτως καὶ αὐτοδеспότως ἐγκτεμίχθη, ὅτε νῦν πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπι-
κινδύνου ὁδοῦ ἦν ἐτρέπη, σπεύδει ἵνα τὸν μὲν Πολυνείκη θάψῃ, τὴν δ'
Ἀντιγόνην σώσῃ καὶ ἐξυμενίσῃ τὴν μῆνιν τῶν θεῶν. Ἡ τελευταία λοιπὸν
πραξίς τῆς τραγωδίας μετὰ τὴν κρίσιμον ἐμφάνισιν τοῦ Τειρεσίου ἐν συντε-
τριμμένῳ τρόπῳ ἐπισπᾶται ἅπαντα τὸν ὄγκον τῆς ἐκρηγνυμένης πανωλε-
θρίας ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Κρέοντος. Καὶ τὸ μὲν ἐν κατώρθωσεν, ἤγουν τὴν
ταφὴν τοῦ Πολυνείκου. Δι' ἰδίας ἐργασίας καὶ στενοχωρίας ἐξηναγκάσθη νὰ
ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ἦτο ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τῆς ἀδελφικῆς ἀγά-
πης καὶ ὅπερ τὸ ὀρθὸν φρόνημα τῶν πολλῶν ἀπῆτει καὶ ὁ παναρχαῖος νόμος
ἔβρισεν. Ὅπου δὲ διανοήθη ὅπως ἐνδείχεται τὴν τιμὴν, τὸ καθήκον τοῦ ἡγε-
μόνος, τὸ ἀπροσώποληπτον ὄφειλεν ἀναγκάσιως νὰ παραιτήσῃται ταῦτα, ἢ
προαίρεσις αὐτοῦ ὄφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ τῇ θεῖᾳ βουλήσει. Καὶ ὅμως εὔρεν
αὐτὸν ἢ ἐπὶ τῷ πλημμελήματι τιμωρία· διότι ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἐσώθη, ἢ δὲ
μοιρὰ τῆς ἤλασε τὸν ἀνέλπιδα υἱὸν πρῶτον εἰς βιαίαν ἀποτροπὴν τοῦ πατρὸς
λόγῳ καὶ ἔργῳ, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς αὐτοκτονίαν. Ὁ Κρέων ἐπέπρωτο νὰ θεᾶ-
ται αὐτοπροσώπως τὰ δεινὰ κατὰ πάσας αὐτῶν τὰς μορφάς, τὰ δεινὰ τὰ
καιρίως τιτρώσκοντα τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὡς πατρός. Ἐπέπρωτο αὐτοπροσώ-
πως νὰνακομίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ εἰς τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν τῶν Θεῶν
καὶ ἰδίως ὀφθαλμοῖς νὰνέχηται τὴν ὄψιν τοῦ ὄλου δράματος τοῦ ἐκ τῆς ἰδίας
τυφλώσεως ἐκπηγάσαντος. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰσέδου εἰς τὰν ἀκρόπολιν ἢ ἀγγελίας
περὶ τῆς ἀπαισίου ἐκβάσεως τῶν τοῦ Κρέοντος προσπαθειῶν. Καὶ ὅτ' ἐπα-
νῆλθε μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ δεύτερον δυστύχημα ἐτρέπη
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ δὴ ἢ ἐπὶ τῷ υἱῷ ὀρνηθῆναι ἐνοῦται τῇ τῆς
ἰδίας συζύγου καὶ εἰ καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο παρὼν καὶ αὐτόθι ὅμως οὐδεμία φει-
δὴ ἐγένετο νὰ μὴ ἐπίδῃ ἐν ἑκάστῳ μέρος τοῦ μοιραίου γεγονότος. Καὶ τῷ
βασιλεῖ μετὰ τοιαύτας καὶ τηλικαύτας περιπετείας οὐδὲν λείπεται, ἢ ἢ
ἐπείγουσα εὐχὴ ταχέως ὀκνάτου, ἢ τοι ἢ μοναδικὴ ὑστάτη ἐλπίς δυστήνου
καὶ παντελῶς ὑπαιτίου ψυχῆς. Ἦτο ἢ πρώτη ἡμέρα τῆς διοικήσεώς του, καὶ
ἢ μὲν βούλησις αὐτοῦ ἦτο ἀγαθὴ, ἢ πορεία ὅμως, ἢν ἐνεχάραξεν, ὀλεθρία.
Αὕτη ἢ μόνη ἡμέρα ἐπῆνεγκε θάνατον καὶ πανωλεθρίαν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα
καὶ οὐ μόνον τοῦ ἰδίου οἴκου, ἀλλ' ἅμ' αὐτῷ καὶ τῆς πόλεως τῶν Θεῶν,
ἢ τις ἐν ὀλίγοις ἔτησιν εἶδε τὰ ἴδια τέκνα ἐφορμῶντα ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ
νῦν ἠττήθη ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἀγῶνι. Μετὰ δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους, τοῦ
ἐκ τοῦ Κάδμου ὀρμωμένου κατέπεσε καὶ ἢ πόλις των, καταστᾶσ' ἅφαντος
ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος.— Ὁ ἐγκύ-
πτων εἰς τὴν μελέτην τῆς παρούσης τραγωδίας δέον νὰποθυμάζῃ αὐτὴν·
διότι ἅπαντα ἢ οἰκονομία ἐν τῇ εὐσυνόπτῳ αὐτῆς ἐνόησι εἶναι θαυμασία.
Οὐδὲν κεφάλαιον ἐπιφαίνεται ἐφ' οὗ νὰ ποθῇ τις τὴν ζωηροτάτην πρόοδον
καὶ ὅπου ἢ ψυχὴ νὰ μὴ αἰσθάνηται ἐκτενὴν δεσμευομένην ἐν τῷ κύκλῳ τῶν

δρώντων προσώπων. Ἀπροσδόκητον προστίθεται εἰς ἀπροσδόκητον καὶ αἱ συ-
ζεύξεις τῶν καθεκάστα κεφαλαίων γίνονται ἐν θαυμασίῳ δεσμεύοντι τρόπῳ.
Ἡ ἐπ' ἀλλήλους ἐπαφὴ τῶν σκηνῶν, ἢ ἐξαπινικία διέξοδος, ἢ φυσικὴ καὶ ἀναγ-
καία ἀνάπτυξις, ἅπαντα ταῦτα συλλήθδην συντελοῦσιν εἰς παραγωγὴν ἰσχυ-
ρᾶς δράσεως. Ἀπανταχοῦ ἐπιφαίνεται τὸ δημιουργικὸν ἅμα καὶ ἐπινοητικὸν
πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ καθ' ὅλον τὸ μέγεθος αὐτοῦ. Οἱ δὲ χαρακτήρες τῶν
δρώντων προσώπων εἶναι τοσοῦτον σαφεῖς, τοσοῦτον συνεπῶς συγκεκριημέ-
νοι τοσοῦτον ἀνθρωπίνως καὶ ἀληθῶς ἐκτετυπωμένοι, ὥστ' ἅπανταχοῦ τῷ
καθ' ἑκάστον συνδέεται τὸ καθόλου, καὶ αἱ ἰδιότητες ἐκάστων μεταποιούν-
ται εἰς ἐκπροσώπους διηγετικῶς ἐπανιουτῶν καὶ γνησίως ἀνθρωπίνων μορφῶν.
Ἐνεργοὶ καὶ εὐθαρσεῖς ἀντίκεινται ἀλλήλοις οἱ χαρακτήρες, ἐξαιροῦσι καὶ
διαλευκαίνουσι ἑαυτοὺς ἀμοιβαίως. Καίτοι δ' οὐδὲν τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πα-
ρρηγομένων κυρίων προσώπων εἶναι ἀνυπαίτιον, οὐδὲν ἦττον οὐδὲν παρίστα-
ται ἀνάξιον τοῦ ἐνδομύχου οἴκτου, οὐδὲν εἶναι ἐστερημένον γενναίας ψυχῆς
καὶ ἀμοιβῶν μεγαλείου καὶ μεγαλοπρεπείας.

Ἐξ ἴσου ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἢ μορφή, καθ' ἢν ἐκτυλίσεται γλῶσσα
πνεύματος καὶ ζωῆς ἀνάμεστος, πλήρης μέτρου καὶ ἀξιώματος καὶ περιμε-
στος ἰσχύος καὶ τόλμης. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς μεταρσιούται ὑπὲρ τὸ τε-
τριμμένον ἐπιστάμενος νὰ δημιουργῇ τι ἀντάξιον τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος.
Οἱ διάλογοι εἶναι βραχεῖς ἔντονοι καὶ σημαντικοί. Ταχέως ἀντίκεινται πᾶσα
ἔννοια εἰς ἔννοιαν, ἢ εἰκὼν πρὸς τὸ ἀντίτυπον, εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἢ ἄμυνα καὶ
ἢ νέα ἐπίθεσις. Οἱ μακρότεροι λόγοι, οἱ ἐκάστοτε προσηκόντως τοῖς διαλό-
γοις ἐνυφαινόμενοι, εἶναι ἀνάμεστοι θέρηης καὶ πεποιθήσεως, οἰοῦναι πρότυπα
τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ῥητορείας, ἢ τις μετὰ ταῦτα κατεδείχθη τοσοῦτον νευ-
ρώδης, καὶ ἐξήτησε καὶ εὔρε τὸ μεγαλεῖόν της οὐχὶ ἐν κενασπούδῳ κόσμῳ
λέξεων, ἀλλ' ἐν τῇ δαψιλείᾳ τῶν ἐνοιῶν, ἐν τῇ ἀφοσιώσει εἰς τὴν ἀλήθειαν
καὶ ἐν τῇ ἀπχγγελίᾳ ἐπειγόντων αἰτίων. Καλῶς λοιπὸν διατεταγμένοι πα-
ριστάνουσι ἅπαντες ἐκλεκτὸν προοίμιον, ἀρμοδίαν ἐκδοχὴν τῆς ὑποθέσεως,
καὶ διαυγῆ κατανομήν, ταχεῖαν πρόοδον καὶ πειστικὸν τὸ τέλος. Ἀπαρά-
μιλλοι δ' εἶναι καὶ αἱ διηγήσεις, αἵτινες ἀναπαριστῶσαι τὸ συμβεβηκὸς ὡς
παρὸν, περιέχουσι τὴν ὅλην ἐπικὴν λαμπηθόνα τῶν ὀμηρικῶν παιημάτων τῶν
ἡρώων, καὶ μόνον ἐν τῷ πνεύματι ἐπιγενεστέρου αἰῶνος καὶ ἄλλου φύλου
νεωστὶ δημιουργηθεῖσαι. Ἀνυπέβλητοι εἶναι καὶ οἱ ῥυθμοὶ ἀντιστοιχοῦντες
ἅπανταχοῦ πρὸς τὸ μέγα περιεχόμενον, ὅτε μὲν ἀπαλοὶ καὶ πραεῖς, ὅτε δ'
ἰσχυροὶ καὶ δυνατοὶ, συζευγνόμενοι ἀλλήλαις διὰ λεπτότητος καὶ αἰσθήσεως
τοῦ καλοῦ καὶ συνεπῶς διευθυνόμενοι ἄλλοτε μὲν εἰς ἰσχυρότερον, ἄλλοτε
δ' εἰς ἐρασιμώτερον ἦχον. Τὰ δὲ χορικά καταλέγονται εἰς τὰς καλλιπρε-
πεστάτας δημιουργίας τῆς παρ' Ἑλλήσι λυρικῆς ποιήσεως, ἀποτελοῦντα
πάλιν ἀμοιβαίως ἐν ὅλον μετὰ σαφῶς ἐκδηλωμένης προόδου καὶ συναφῆς.
Καὶ τὸ μὲν πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον εἰσάγουσιν ἀμέσως τὸν ἀναγνώστην

εις τὸ μέσον τῆς στάσεως τῶν Θεῶν τάσσοντα αὐτὸν ζωηρῶ τῷ τρόπῳ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ἅπαντα ἐκτυλίσσονται. Τὸ δὲ δεύτερον, τὸ τρίτον, τὰ τέταρτον καὶ τὸ πέμπτον ἀφορμῶνται καθόλου ἐξ ἀνθρωπίνων ἀναφορῶν. Ὁ θεατῆς βλέπει ἐπαλλήλως τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν ὕλικοις πράγμασι καὶ τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ σάλον καὶ τὰ δύο τιθέμενά πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διὰ τύπων ἐξ ἑσῶ ἰσχυρῶν καὶ ἀληθινῶν. Βλέπει τὴν συμφορὰν ἐκάστων καὶ ὀλοκλήρων γενῶν, ἅτινα διὰ τὸ ἐκῶτων ὑπαίτιον ὑποκύπτουσι τῇ εἰμαρμένῃ, ἀγόμενα ἀπὸ τῆς μιᾶς βαθμίδος τοῦ ὀλέθρου εἰς τὴν ἑτέραν. Ἀναγνωρίζομεν ἐν τῷ ἔρωτι δύναμιν καταδεσπόζουσαν ἀβιάστως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἀντιλαμβάνομεθα τελευταίον ἐνίων παραδειγματῶν δυσπειθείας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς, πῶς δ' ἡ νόμισις εὐρίσκει τὸν ἄθεον καὶ πῶς σωτηρίας ἔρημος ὁ φαύλος βυθίζει εἰς τὸν ἴδιον ὄλεθρον. Ὅπως ἔλλογος συνῶδ' ἅπαντι τούτοις εἶναι ὁ ἐπίλογος, ὁ σωφροσύνην καὶ θεοφοβίαν τοῖς ἀνθρώποις παραινῶν, ὡς τὸ μόνον αὐτοῖς μέσον πρὸς τὸ εὐδαιμόνως διαγεῖν. Καὶ οὕτω δὴ εἰςδύομεν εἰς τὸ μέγα βῆθος, ἐξ οὗ σύμπασα ἡ μορφή τῆς παρουσίας τραγωδίας ἐξέρχεται μετὰ πασῶν τῶν ζοφερῶν καὶ ἐπωδύνων αὐτῆς ἐμφανίσεων ἢ φαινόμενων. Τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ ἰδιόχρον ὑποκειμένον εἶναι πάντοτε ἡ ἀμαρτία καὶ τὸ ὑπαίτιον τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ γενέσει, προῦδ' καὶ ἐν ταῖς ἐπακολουθήμασιν Ὁ ἀνθρώπος εἶναι σοφὸς περὶ τὸ κρίνειν ἄλλους, ἀλλ' ὡς πρὸς ἐκῶτον ἐμπίπτει εἰς πλάνην. Βούλεται τὸ ἀγαθὸν ὀριστικῶς, ἀλλ' ἀναμέσων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου προσπαθειῶν παραφέρει αὐτὸν ἰδιογνωμοσύνη καὶ ἀβουλία ἐμβάλλουσα εἰς ἀμαρτήματα. Τὰ μάλιστα ἀκουσίως καὶ ὡς τὸ πλεῖστον οὐχὶ πρὶν στῶμεν ἐπὶ τοῦ βράθρου, εἰς δ' ἀσυνειδήτως περιέστημεν καὶ εἰς δ' μελετῶμεν νὰ ἐμυθισθῶμεν, βουλόμεθα νὰ μεταστρέψωμεν. Αἱ ἀντιθέσεις αἱ ἀντικείμεναι ἡμῖν πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπὶ τῆς φθοροποιῦ ὁδοῦ, παροξύνουσι ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον διεγειροῦσαι ἐκάστοτε κρισιμωτέρην πλάνην, εἰς ἣν ἀπερικέπτως περιπλεκόμεθα, καὶ ἐν ἣ πολλὰκις περιορῶμεν τὰ ἀγιώτερα τῶν ἀγαθῶν καὶ διαψεύδομεν τὰ ἴδια ἡμῶν βέλτιστα ἀξιώματα. Ὁ Κρέων κοσμεῖται σωφωτάταις ἐννοίαις, κατέχει τὰς βελτίστας βουλάς, τὰς χρηστοτάτας τάσεις, ἀλλὰ περιορᾷ τὸ πρὸ τῶν ποδῶν κείμενον καὶ δὲν ἡσυχάζει πρὶν ἐφίκηται αὐτοῦ. Πῶς ἡδύνατο νὰ παρίδη, ὅτι τὸν πόλεμον δὲν ἤγειρε μόνος ὁ Πολυεΐκης, ὅτι καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ περιπίπτουσιν εἰς ὁμοίαν αἰτίαν ὅπως δὴ καὶ εἰς ὁμοίαν μοῖραν καὶ θεῶν κρίσις ἀφῆρπασαν αὐτούς; Πῶς ἡδύνατο ὑπὲρ τὴν ἰδίαν εὐχὴν νὰ ἐπιδείξηται τὸ ἀπροσωπώληπτον, νὰ ἐπιλάθῃται τῶν ἀνωτέρων νόμων, οἷς ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ὑποτέτακται; πῶς ἡδύνατο νὰ κανονίσῃ ποινὰς ὑπερβαίνουσας πᾶν μέτρον; πῶς ἦτο δυνατὸν σκληρῶς νὰ κωφεύῃ πρὸς πάντα αἶκτον, νὰ διατελῇ ἀμνήμων τῆς οἴκοθεν προσφερομένης ἐννοίας, ὅτι τῇ νίκῃ δέον νὰ παρακολουθῇ εὐχαριστία πρὸς τοὺς θεοὺς, οὐχὶ δὲ νέκ ἀφορμὴ εἰς ὀλεθρῶς περιπλακᾶς; πῶς ἦτο δυνατὸν γὰρ προδοῖν εἰς πραγματικὴν ἀσέβειαν ἐναντίον

τῆς συνειδήσεως τῆς πατροφῆς θρησκείας; Σκληρὰ εἶναι ἡ τιμωρία ἣς ἔλαχεν! Ἡ δ' Ἀντιγόνη καὶ τοὶ ἐν καθηγιασμένῳ μεγάλῳ παρισταμένη οὐδὲν ἤτταν καὶ αὕτη, ἡ ἐπὶ τῷ ἐδάφει τῶν θεῶν νόμων ἐδραζομένη, ἐφ' ὅσον ἐπιδεικνύει ὑπερβάλλοντα ζῆλον περιβάλλει τὴν ἐμφάνισίν τῆς δι' ἐνοχῆς, ἥτις ἔτι μᾶλλον καθίσταται ἀλγεινὴ, ὅση ἡ στάσις αὐτῆς εἶναι ἀνωτέρα καὶ μεγελοπρεπεστέρα. Ὑπέρμετρος δριμύτης, ὑπερβάλλουσα ὠμότης πρὸς τὴν ἀδελφὴν, παρεκτός τούτου ὀλιγωρία καὶ παράθλασις τοῦ βασιλικῆ ἀξιώματος ἐπιβαροῦσιν αὐτὴν, ἀποτελοῦσαι ὡς εἰπεῖν τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπαίτιου αὐτῆς καὶ ἐρμηνεύουσαι πῶς καὶ διὰ τί καὶ ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἀπαλλάσσεται τοῦ Κλήρου τοῦ ὄλου οἴκου. Ὅθεν ἡ πηγὴ τῆς ἀμαρτίας παραμένει ἀπανταχοῦ ἢ ἀβουλία ἐπιφαινόμενη τελεσιουργὸς ἐπὶ ἀσεβημάτων καὶ πλημμελημάτων πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὴν θρησκείαν. Τὰ δ' ἐπακολουθήματα αὐτῆς εἶναι θάνατος καὶ καταστροφή.

Καλῶς παρατηρῶν ὁ ἀνγνωστὴς τὸ ὄλον τοῦ παρόντος δράματος ἀνομολογεῖ ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐξέθεσεν ἐν αὐτῷ ἐννοίας, αἵτινες ἐν μέρει καθήκουσι πολλῶ εὐρύτερον, ἢ ὅσον δύναται νὰ παραγάγῃ τοιαύτας τὸ θρητήκευμα τῶν ἔθνικων. Μεγάλῃ ἐννοίᾳ ὁ ποιητὴς περιλαμβάνει (ὡς ἐν παραδείγματι) ἐν ταῖς λέξεσι τῆς Ἀντιγόνης (σ. 71—77)

... καί τινος δ' ἐγὼ

ΘΑΨΩ. Καλὸν μοι τοῦτο ποιούση θανεῖν·
φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα
ἴσια πανουργήσασ'· ἐπεὶ πλείων χρόνος,
ὄν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε.
Ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι· σοὶ δ' εἰ δοκεῖ,
τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσασ' ἔχει.

Ἀνέκαθεν ἐπ' ἴσης ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν ἢ πρὸς τὸν Κρέοντα τῆς Ἀντιγόνης ἀπάντησις, ἐν ἣ περιέχονται μεγαλοπρεπέστατοι στοχασμοὶ (σ. 450 κ.έ.)

οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ' ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη,
οὐδ' οὐδ' ἐν ἀνθρώποις ὄρισαν νόμους·
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ὄμοιη τὰ σὰ
κηρύγμαθ', ὡς τ' ἀγραπτα κάσφαλ' ἑῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητῶν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.
Οὐ γὰρ τι νῦν γε κάχθές, ἀλλ' αἰεὶ ποτε
ζῆ ταῦτα, κούδεις οἶδεν ἐξ ἔσθου φάνη.
Τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐδενὸς
φρόνημα δεῖσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην
δώσειν, θανουμένη γὰρ ἐξήδη, τί δ' οὐ;

Ὡς αὐτῶς νευρωδεστάτη ἐν ἀπάτῃ τῇ νῦν τραγωδία εἶναι ἢ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπόκρισις τῆς Ἀντιγόνης, ἣν προσκαλεῖται ἐκεῖνος νὰ μὴ ἀπονεύμῃ

ἕσας τιμὰς τῷ θυσιμενεῖ τῆς πατρίδος ἀδελφῶ αὐτῆς ταῖς ὀφειλομέναις τῷ
προσενεγκόντι ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος (ἦτοι τῷ Ἐτεοκλεῖ)
οὗτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν (στ. 523)

Τούτῳ δ' ἀρμόττει τὸ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐν πανηγυρικοῖς ἔσμασι ἀνακηρυσσόμε-
νον καὶ ἦτις ᾠδὴ καταλέγεται εἰς τὰς κρατίστας τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως
(στ. 334 κ.ε.)

πολλὰ τὰ δεινὰ, κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·

βραχεῖα καὶ ἔτι καὶ νῦν ἐπαναλαμβανομένη ὑποτύπωσις πρὸς δῆλωσιν τοῦ
μεγαλοουργοῦ, δι' οὗ ἐπαικίσθη ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸ καταδεσπόζειν τῆς γῆς
περαينوμένη ᾧδε·

σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας· ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
ποτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει·
νόμους τ' ἀείρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαν
ὑψίπολις· ἀπολις, ὅτῳ μὴ καλὸν
ξύνεστι, τόλμας χάριν·
μήτ' ἐμοὶ παρέστιος
γένεοιτο μήτ' ἕσον φρονῶν ὅς τ' ἄδ' ἔρδει.

Ἐν Ναυπλίῳ μηνὶ Ἰανουαρίῳ 1880.

N. ΠΕΤΡΗΣ γυμνασιάρχης.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ὑπὸ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 11 *

Ἄστν, ἀστίτης, ἀστός, ἀστικός, ἀστεῖος, ἐξ οὗ ἀστεῖζομαι
(ἀστεῖσμός, ἀστεῖσμα) καὶ ἀστεῖδομαι.

Ἀστικός, οὐχὶ ἀστυκός.

Ἐκ τῆς λέξεως ἄστν, ἣτις εἶνε παλαιότητα ἀπαντῶσα καὶ ἐν τοῖς Ὀμη-
ρικοῖς ἔπεσι, παρήχθησαν τέσσαρα ὀνόματα, τὸ δις ἢ τρίς εὐρεθὲν ἀστίτης,
τὸ σύνηθος ὑπάρχον ἀστός, οὗ καὶ ὁ Ὀμηρος ποιεῖται χρῆσιν, καὶ τὰ παρὰ
τοῖς μεθ' Ὀμηρον φερόμενα ἀστικός καὶ ἀστεῖος, ὧν κοινότερον καὶ γνωρι-
μώτερον τὸ δεύτερον.

Στέφ. Βυζάντ. σελ. 139,12 «Ἄστν: ἡ κοινῶς πόλις — Ὁ πολίτης ἀστός

ἴδ. σελ. 228.

καὶ ἀστή καὶ ἀστόν. Ἀπὸ τοῦ ἀστός τὸ ἀστίτης. Σοφοκλῆς Ἀλεξάνδρῳ
οὐ γὰρ τι θεσμὰ τοῖσιν ἀστίταις πρέπει.

καὶ

βοτῆρα νικᾶν ἄνδρας ἀστίτας· τί γὰρ;

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ προαστίτης· οὐ γὰρ παρὰ τὸ προάστιον· ἦν
γὰρ προκστιεύς, ὡς Δουλιχειεύς, ἢ προάστιος, ὡς Βυζάντιος· οὕτω γὰρ καὶ τὸ
θηλυκὸν εὐρίσκειται προκστία γῆ ἐν Φριζῷ Σοφοκλέους·

ὄρια κελεύθου τῆσδε γῆς προκστίας.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἀστεος γενικῆς ἀστεῖος, ὅπερ ἀντιδιέσταλται τῷ ἄγροικος, καὶ
ἀστεῖζω καὶ ἀστεῖσμός. Ἀντὶ τοῦ ἦν γὰρ προαστιεύς γραπτέον ἦν γὰρ
ἌΝ προαστιεύς. Πλειστάκις μετὰ τὸν σύνδεσμον ΓΑΡ ἐξέπεσε τὸ δυνατικὸν
μόριον ἌΝ, ὡς θὰ παραστήσωμεν ἀλλαχοῦ.

Τὸ ὄνομα ἀστίτης εἶνε ὁμοίως ἐσχηματισμένον τῷ γῆτης καὶ κατὰ συ-
ναλοιοφῆν γῆτης καὶ τῷ χωρίτης. Στέφ. Βυζάντ. σελ. 206, 18 «Ἡ παρὰ τὸ
γῆ γῆτις, ἀφ' οὗ καὶ γῆτης ὁ αὐτόχθων καὶ γῆν οἰκῶν, καὶ γῆτιος μετου-
σιαστικόν» καὶ σελ. 699,8 «Ἀφ' οὗ καὶ χωρός, ὅθεν τὸ χωρίτης, ὡς ἀπὸ
τοῦ μέσος μεστίτης, τόπος τοπίτης, ἢ ἀπὸ τοῦ χώρα χωρίτης, ὡς ἀπὸ τοῦ
ἔδρα ἐδρίτης, ἐσπέρα ἐσπερίτης». Μνημονεύονται δὲ καὶ ἄλλα ἐμφερῆ τού-
τοις ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, οἷον σελ. 22,3 «Ἄγρός: τὸ χωρίον. Ὁ
οικήτωρ ἀγρότης — καὶ ἀγρίτης, ὡς τόπος τοπίτης» καὶ σελ. 46, 24
«Αἰθήρ: ὁ ὑπὲρ τὸν ἀέρα πεπυρωμένος τόπος. Λέγεται καὶ θηλυκῶς. Τὸ
παράγωγον αἰθέριος καὶ αἰθερία καὶ τῆς αἰθέρος αἰθερότης» καὶ σελ. 64,6
«Ἀκτῆ: — Τὸ ἐθνικόν — Ἀκτίτης, ἐξ οὗ τὸ Ἀκτίτου πέτρα ἐν τῇ τραγω-
δίᾳ ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ, ὡς ἀλλή ἀλλίτης» καὶ σελ. 146,9 «Ἀυλή: ἡ ἔπαυ-
λις — Ὁ οικήτωρ ἀυλίτης» (Πρβ. καὶ λ. Ποίμνη, σελ. 531,3). Φέρεται
δὲ παρ' αὐτῷ καὶ (σελ. 176,25) «Οὐ γὰρ ὅμοιον τῷ τεμερίτης οὐδὲ τῷ ἐρ-
κίτης· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς γενικῆς ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς ΟΣ εὐθείας ταῦτα καὶ εἰκό-
τως ἔχει τὸ Ι». Περὶ τοῦ Ἀκτίτης ἴδε Μεινέκιον Ἀναλ. Ἀλεξ. σελ. 48.
Οὐκ ὀλίγα τοιαῦτα ὀνόματα ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, οἷον ὀδός - ὀδίτης,
κέλευθος - κελευθίτης (οὐχὶ κελευθήτης), λόγος - λοχίτης, τύμβος - τυμβί-
της, πύργος - πυργίτης, ἔρημος - ἐρημίτης, αἰγιαλός - αἰγιαλίτης, ἱπτός -
ἱπνίτης, κριβανός - κριβαρίτης, τράπεζα - τραπέζιτης, ἄμαξα - ἀμαξιτης.
σκηνή - σκηνίτης, στήλη - στηλίτης, καλύβη - καλυβίτης, πόλις - πολίτης,
ἐπαλιξίς - ἐπαλιξιτης, πνύξ - πνυκίτης, κτλ., περὶ ὧν ἀκριβῶς ἀλλαχοῦ, ὡς
καὶ περὶ τῶν εἰς ΠΗΘΣ ληγόντων, κομήτης, κτλ. Τὸ ὄνομα ἀστίτης ἀνε-
γνώσθη καὶ ἐν ἐπιγραφῇ (Τόμ. Β', σελ. 169 Βοικκ.) ἀεμμεν δὲ αὐτὸν καὶ
πολείταν μέτοχόν τε πάντων ὧν περ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ τοῖς ἀστέ-
ταις». Πρβ. καὶ Σμυδίτιον Ἡσυχ. Τόμ. Α', σελ. 304. Ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἐλ-
ληνισμῷ εὐρέθη καὶ συναστέτης.

Τὸ ἀστὸς σημαῖνον τὸν ἐκ τοῦ ἀστεος ὄντα λαμβάνεται συνήθως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ξένον, ὡς Πίνδαρ. Ὀλυμπ. Ζ', 90 «καὶ ποτ' ἀστῶν καὶ ποτὶ ξείνων» καὶ Δ', 78 «ξείνος αἴτ' ὦν ἀστὸς». Ξενοφ. Ἀπομν. Α', 6', 60 «ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβὼν οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνοῦσίας ἐπράξατο». Πλάτ. Ἀπολ. σελ. 30, α' «καὶ ξένω καὶ ἀστῶ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀστοῖς, ὅσω μου ἐγγυτέρω ἐστέ γένει» καὶ Γοργ. σελ. 515, α' «ἢ ξένος ἢ ἀστὸς, ἢ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος» καὶ ἄλλαχού. Καὶ ἐξ ἄλλων δ' ἔχει τις νὰ καταλέξη μαρτυρικὰ τῆς κατ' ἀντίθεσιν χρήσεως τῶν ὀνομάτων ἀστὸς καὶ ξένος· γίνεται δ' ἀντιδιαστολή τοῦ ἀστὸς καὶ πρὸς τὸ ἐπακτὸς καὶ πρὸς τὸ μέτοικος, ὡς Εὐριπ. Ἴων. 290 «οὐκ ἀστὸς ἀλλ' ἐπακτὸς ἐξ ἄλλης χθονός». Ξενοφ. Πόρ. Β', 2 «ἀφέλοιμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὀπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς». Πλάτ. Πολιτ. σελ. 563, α' «μέτοικον δὲ ἀστῶ καὶ ἀστὸν μετοίκῳ ἐξισουῖσθαι καὶ ξένον ὡσαύτως».

Τὸ θηλυκὸν τοῦ ἀστὸς λέγεται ἀστή, ὡς Ἡρόδ. Α', 173 «καὶ ἦν μὲν γυνὴ ἀστή δούλῳ συνοικήτη, γεννητὰ τὰ τέκνα νενόμισται· ἦν δὲ ἀνὴρ ἀστὸς καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν γυναῖκα ξείνην ἢ παλλακὴν ἔχη, ἄτιμα τὰ τέκνα γίνεται» καὶ Δ', 78 «ἦν δὲ αὕτη ἢ Ὀποῖα ἀστή, ἐξ ἧς ἦν Ὀρικός Ἀριαπίθει πάϊς». Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 541 «ὅσαι περ ἐσμέν ἀσταιί». Ἀντιφάν. παρ' Ἀθην. σελ. 572, α' «ἐταίρας· εἰς ἔρωτ' ἀφίκετο ἀστῆς». Λυσ. κ. Ἄγορ. 67 «ἐκεῖθεν δὲ παιδίσκην ἀστῆς ἐξάγων ἀλίσκεται». Ἰσκι. π. Ἀπολλοδ. Κλήρ. 16 «ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς εἰσάγειν». Δημοσθέν. σελ. 1315, 54 «εἰσθήγαγεν ἐμὲ ἀστὸν ἐξ ἀστῆς ἐγγυητῆς αὐτῶ γεγεννημένον εἰδώς». Ἀνθολ. Πάλ. Γ', 208 «πᾶσαι δ' ἀσται ἔσαν καὶ ἐταίριδες». Ἀθην. σελ. 577, β' «Ἀριστοφῶν δὲ ὁ ῥήτωρ ὁ τὸν νόμον εἰσνεγκὼν ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, ὅς ἂν μὴ ἐξ ἀστῆς γένηται νόμον εἶναι, αὐτὸς ἀπεδείχθη ὑπὸ Καλλιμάχου τοῦ κωμικοῦ ἐκ Χορηγίδος τῆς ἐταίρας παιδοποιησάμενος», κτλ. Ἴσως δὲ καὶ τὸ παρ' Ἠσυχίῳ κείμενον Ἀεταί: πόλις» μετατυπωτέον εἰς τὸ Ἀσται: πολίτιδες», ἂν μὴ προκρίνη τις τὸ Ἀστε(α): πόλις». Περὶ τῆς τοῦ Ε καὶ Σ συγχύσεως διελάθωμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 454 κέξ. Εὐρίσκειται δὲ τὸ θηλυκὸν ἀστή καὶ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος ἐλαία θεημιμένον κατὰ κωμικὴν χρῆσιν, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης Θ', 17 «Ἡ δὲ κωμωδία καὶ ἀστῆς ἐλαίας εἴρηκε τῆς ἐν τῇ πόλει». Πρβ. Ἠσύχ. Ἀστὴ ἐλαία: ἢ ἐν ἀκροπόλει ἢ καλουμένη πάγκυφος διὰ χθαμαλότητα» καὶ Εὐστάθ. σελ. 1383, 6 «Καὶ ἀστὴν ἐλαίαν τὴν ἐκεῖθεν καὶ μάλιστα τὴν ἐξ ἀκροπόλεως τὴν καὶ ἱερὰν» (Πρβ. Σμιδίτιον Ἠσυχ. Τόμ. Α', σελ. 305).

Ὅσάκις οἱ παλαιοὶ ἤθελον νὰ παραστήσωσι τὸν γεγονότα ἔκ τε πατρὸς ἀστοῦ καὶ μητρὸς ἀστῆς, παρελάμβανον τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἀστῶν ἢ ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ὦν ἢ γεγονώς, ὡς Ἀριστοτέλ. Πολιτ. Γ', γ', 5 «τέλος δὲ μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν ἀστῶν πόλιτας ποιούσιν» καὶ Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Γ', 10 «Περικλῆς στρατηγῶν Ἀθηναίους νόμον ἔγραψεν· ἐὰν μὴ τύχη τις ἐξ ἀμ-

φοῖν ὑπάρχων ἀστῶν, τούτῳ μὴ μετεῖναι τῆς πολιτείας» (Πρβ. καὶ Π', 24 καὶ Σουίδ. λ. δημοποίητος) καὶ Ψευδαριστοτ. Οἰκονομ. 4 «μὴ εἶναι πολίτην ὅς ἂν μὴ ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ἦ» καὶ Ἐπιγρ. Τόμ. Β', σελ. 453 «ἰερείαν ἀστὴν ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ τρεῖς γενεὰς γεγεννημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρὸς». Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τῷ Ψευδαριστοτέλει φέρουσι τάντιγραφα αὐτῶν, ὅπερ ἐπληρωθῶθη ὑπὸ τ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Κοθήτου (Var. Lect. σελ. 283 καὶ 370). Εὐρέθη δὲ γεγραμμένον καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θάνατον ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ ἀστῶν καὶ οὐ καθαρῶς ἐλεύθερος οὐδ' αὐτὸς ὦν ἀντὶ τοῦ οὐδ' ἀστὸς ὦν καὶ μὴ σοι τύραννος λαμπρὸς ἐξ αὐτοῦ γανῆ ἀντὶ τοῦ ἐξ ἀστοῦ καὶ αὕτη δ' ἐπυργώσαντο ἀντὶ τοῦ ἀσθη δ' ἐπυργώσαν τε, κτλ. (Ἴδε Βάστιον Ἐπιστ. Κριτ. σελ. 161 καὶ Κοθήτον Var. Lect. σελ. 283 καὶ Δινδόρριον Λεξ. Αἰσχύλ. σελ. 66 καὶ Βλαυδήσιον Ἀριστοφ. Θεσμοφ. σελ. 54). Ἐν ἀποσπασματι τοῦ κωμικοῦ Διοδώρου παρ' Ἀθην. σελ. 239, δ' ἀναγινώσκειται «ἀλλὰ κατέλεγεν ἐκ τῶν πολιτῶν δώδεκ' ἄνδρας ἐπιμελῶς ἐκλεξαμένη τοὺς ἐκ δυναστῶν γεγονότας, ἔχοντας οὐσίας, καλῶς βεβιωκότας», ὅπερ ἀτοπώτατον· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ δυναστῶν, παντὶ δὲ φανερόν γίνεται ὅτι εἶπεν ὁ Διοδώρος «τοὺς ἐκ δὲ ἀστῶν γεγονότας» (Ἴδε Κοθήτον Nou. Lect. σελ. 121), ὡς ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Περικλεῖ κεφ. 37 «νόμον ἔγραψε μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυναστῶν Ἀθηναίων γεγονότας». Δύναται δ' οὐχὶ ἀπίθανόν τι νὰ φανῆ ὅτι ἐλέγετο καὶ κατ' ἀμφοτέρα ἀστὸς ὦν συμπεραίνοντι ἐκ τοῦ παρὰ Δημοσθένει ἀπαντῶντος σελ. 1308, 30 «τοῖς χρόνοις τοίνυν οὕτω φαίνεται γεγονώς, ὥστ', εἰ καὶ κατὰ θάτερα ἀστὸς ἦν, εἶναι πολίτην προσήκειν αὐτόν» (Πρβ. Δινδόρριον Δημοσθέν. Τόμ. Ζ', σελ. 1339).

Ἐπάρχει καὶ ὄνομα σύνθετον ἀστόξενος, περὶ οὗ γράφει ὁ Πολυδεύκης Γ', 60 Ἀστόξενος δὲ κατὰ μὲν τινὰς ὁ αὐτὸς τῷ ἰδιοξένῳ, κατὰ δὲ τινὰς ὁ γένει μὲν ξένος τιμῇ δὲ ἀστὸς· ἐνίοις δὲ δοκεῖ ὁ φύσει μὲν ἀστὸς δόξῃ δὲ ξένος, ὡς Δαναὸς Ἀργείοις ἀπὸ Ἰοῦς τῆς Ἀργείας ἔχων τὸ γένος». Πρβ. καὶ Ἠσύχ. λ. ἀστόξενος καὶ Εὐστάθ. σελ. 405, 38 καὶ σελ. 485, 20 καὶ Βεκκ. Ἄν. σελ. 456, 5 (Ἴδε Ρουγκήνιον Τιμ. σελ. 57 καὶ Βαλκηνάριον Παρατηρ. εἰς Ἀμμόν. σελ. 113 καὶ Δινδόρριον Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', 6', σελ. 2252).

Τὸ ἐπίθετον ἀστικός ἀντιδιαρεῖται μὲν καὶ τῷ ξενικός, ὡς Αἰσχύλ. Ἰκέτ. 618 «ξενικὸν ἀστικὸν θ' ἅμα λέγων διπλοῦν μίασμα», ἀλλὰ συνήθως νοεῖται κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὸν ἐκ τῶν ἀγρῶν ὄντα ἢ ἐν τοῖς ἀγροῖς διαιτώμενον ἢ εἰς τοὺς ἀγρούς ὁπωσδήποτε ἀναφερόμενον, ὡς Δημοσθέν. σελ. 1274, 11 «καὶ δὴ κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ὧ ἄνδρες δικασταί, γενομένης ἐπομβρίας, συνέθη τὸ ὕδωρ ἐμβαλεῖν ἀμεληθὲν δὲ, οὕτω τοῦ πατρὸς ἔχοντος αὐτό, ἀλλ' ἀνθρώπου δυσχεραίνοντος ὅπως τοῖς τόποις καὶ μᾶλλον ἀστικοῦ, δις καὶ τρίς ἐμβαλὼν τὸ ὕδωρ τὰ τε χωρία ἐλυμήνατο καὶ μᾶλλον ὠδοποιεῖ», κτλ. Τὰ κατ' αὐτὸν ἢ ἐν ἀστει Διορύσια, οἷς ἀντιτίθενται τὰ κατ'

ἀγροὺς ἢ ἐν ἀγροῖς, λέγονται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀστικά βιβλ. Ε', 20 «ἄμικ ἤρι ἐκ Διονυσίων εὐθὺς τῶν ἀστικῶν». Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Μουσωνίου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΙΗ', 28 ἀπαντᾷ «τοὺς γούν οἰκέτας τῶν δεσποτῶν καὶ τοὺς χωρίτας τῶν ἀστικῶν καὶ τοὺς πένητας τῶν πλουσιῶν ἰδοὺς ἂν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ῥωμαλεωτέρους ὄντας», παρὰ δὲ τῷ Λουκιανῷ φέρεται Θεῶν Διαλ. Κ', 7 «πῶς ἂν οὖν, ὃ δεσποτα Ἑρμῆ, δυναθείην ἐγὼ θνητὸς αὐτὸς καὶ ἀγροῖκος ὢν δικαστὴς γενέσθαι παραδόξου θεᾶς καὶ μείζονος ἢ κατὰ βουκόλον; τὰ γὰρ τοιαῦτα κρίνειν τῶν ἀβρῶν μᾶλλον καὶ ἀστικῶν», παρὰ δὲ τῷ Θεοκρίτῳ κεῖται Κ', 3 «βουκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι, τάλαν; οὐ μεμάθηκα ἀγροῖκος φιλέειν ἄλλ' ἀστικά χεῖλα θλίβειν» (Πρβ. καὶ στίχ. 31). Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐλέχθη σελ. 27, 6' «ἀστυπόλοις τε καὶ ἀγροδιατοῖς», ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους Νεφ. 47 «ἔπειτ' ἔγνημα Μεγακλέους τοῦ Μεγακλέους ἀδελφιδῆν, ἀγροῖκος ὢν ἐξ ἀστεος».

Τὴν χρῆσιν τοῦ ἀστικός κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ξενικός βλέπομεν καὶ ἐν τῷ ἀστικῶν ἐμπόριον. Βεκκ. Ἄν. σελ. 208, 26 «Ἀστικῶν ἐμπόριον: ὅπου οἱ ἀστοὶ ἐμπορεύονται. Ἦν δὲ καὶ ἄλλο ξενικόν, ὅπου οἱ ξένοι» καὶ σελ. 284, 5 «Ξενικῶν ἐμπόριον: ὅπου οἱ ξένοι ἐμπορεύονται ἀστικῶν δὲ ὅπου οἱ ἀστικοὶ (Γρ. ἀστοί)». Πρβ. καὶ σελ. 456, 3. Ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύονται ἀστικοὶ νόμοι ἀντιδιαστελλόμενοι τοῖς ἐμπορικοῖς, οἷον Ἀστικοὶ νόμοι: οἱ κατὰ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἦσαν γὰρ καὶ ἐμπορικοί, παρὰ δὲ τῷ Λυσίᾳ εὐρίσκειται π. Δημοσ. Ἀδικ. 3 «ὅτε περ πρῶτον αἱ ἀστικαὶ δίκαι ἐδικάζοντο».

Κακῶς ἀνεγινώσκετο ἄλλοτ' ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος ἀμίλλᾳ [ἐν] ταῖς Ἀττικαῖς ταυταισί ταῖς ὑπὸ τρυφῆς διαρρεούσαις καὶ αὐτὸ δὲ ἡμῖν αὐτόχρομα μεσαίοπιος ἀνθρώπος μεϊράκιον Ἀττικῶν ἀνεφάνης καὶ Ἀττικῆς σταυρυλίας καὶ ξένης ἢ κατὰ τοὺς χωρίτας ἐπάτων (βιβλ. Γ', ια', 3 καὶ κε', 2 καὶ ο', 1) ἀντὶ τοῦ ἀστικαῖς καὶ ἀστικῶν καὶ ἀστικῆς. Εἶπε δὲ καὶ ἀλλαγῶν ὁ Ἀλκίφρων τὸν ἀστικῶν ἐρηθὸν καὶ τὰ ἀστικά μεϊράκια (βιβλ. Γ', α', 1 καὶ οα', 3. Πρβ. καὶ Α', κς', 1). Τὰς ὀρθὰς γραφὰς ἀποκατέστησεν ὁ Ρουγκήνιος Λογγίν. σελ. 413 Οὐεισκ. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ὁ Ἑρμαννὸς ἐν ταῖς Εὐμενίσαι τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 681 «κλύσιτ' ἂν ἤδη θεσμόν, ἀστικός λεῶς» ἀντὶ τοῦ Ἀττικῶς κατὰ τὸ ἐν στίχ. 997 «χαίρετ', ἀστικός λεῶς» (Πρβ. καὶ Ἰκέτ. 501: ἀστικούς βωμούς).

Συχνότερον τοῦ ἀστικός καὶ γνωριμώτερον εἶνε, καθὰ προείπομεν, τὸ ἀστεῖος. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἐδηλοῦτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἢ ποιότης ἢ ἡ διχθεσις ἢ παρομαρτοῦσα συνήθως τοῖς ἐν ταῖς ἀστεσιν ἦτοι ταῖς πόλεσι δικαιομένοις καὶ ἀναστρεφόμενοις ὅθεν ἐμφαίνει τὴν ἔννοιαν τοῦ γενναίου ἢ εὐγενοῦς τοὺς τρόπους, τοῦ ἡμέρου καὶ ἡδέος ἢ γλυκέος, τοῦ ἐμμελοῦς καὶ μουσικοῦ ἢ χαρίεντος καὶ εὐτραπέλου, τοῦ κομψοῦ καὶ γλαφυροῦ, τοῦ εὐπρε-

ποῦς ἢ εὐαρέστου καὶ ἀποδεκτοῦ, κτλ. Ἀλκαῖ. Κωμ. ἀποσπ. 25 «νῦν ἂν γένοιτ' ἀστεῖος οἰκῶν ἐν πόλει». Ἀριστοφ. ἀποσπ. 669 «διάλεκτον ἔχοντα μέσην πόλεως οὐτ' ἀστεῖαν ὑποθηλυτέραν οὐτ' ἀνελευθερον ὑπαγροικότεραν». Πλούτ. Μαρ. Γ', 1 «τὸν δ' ἄλλον χρόνον ἐν κόμῃ Κερεάτῳ τῆς Ἀρπίνης διαίταν εἶχε πρὸς μὲν ἀστεῖον καὶ γλαφυρὸν βίον ἀγροικότεραν», κτλ. Λέγεται δὲ καὶ ἀστεῖοι καὶ εὐχάριτες καὶ γλαφυροὶ ἀστεῖος θ' ἄμα καὶ ἦθος ἀστεῖον καὶ πρῶτον καὶ ἀστεῖόν τι λέξαι καὶ κατεργημένον, κτλ. καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἑμπειρικῷ σελ. 164, 28 «ἦτοι ποιεῖ περὶ ἡμᾶς ἀστεῖαν κίνησιν καὶ ἀποδεκτὸν κατὰσθημα καὶ ἀγαστὸν πάθος». Πρβ. καὶ Θωμ. Μάξιστρ. σελ. 123, 17 «Εὐπρεπῆς καὶ ἀστεῖος τὴν ὄψιν κάλλιον ἢ ὠραῖος: τὸ δὲ εὐμορφος κοινόν». Παρ' Ἀριστοτέλει Ἠθ. Νικομ. Δ', γ', 5 κεῖται «ἐν μεγέθει γὰρ ἢ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι, οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι». Σημειώσεως δ' ἄξιον εἶνε ἡ χρῆσις, καθ' ἣν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθετὸν παρὰ λαμβάνεται ἐπὶ πραγμάτων ἀγαθῶν ἢ ἀξιολόγων, οἷον Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 620, 6' «ὥσπερ οἶνον ἀστεῖον». Στράβ. σελ. 191 «σιδηρουργεῖα ἔστιν ἀστεῖα» καὶ σελ. 196 «ικανῶς ἀστεῖας ἐρέας» καὶ σελ. 418 «καὶ δὴ φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον» καὶ σελ. 489 «ἄπαν μὲν οὖν τὸ νησιωτικὸν μέλι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀστεῖόν ἐστι καὶ ἐνάμιλλον τῷ Ἀττικῷ» καὶ σελ. 764 «ἡ λίμνη μὲν τριχίαις ἰχθύων ἀστεῖας παρέχει» καὶ ἄλλ. Ὁ Ἀριστείδης εἶπε Τόμ. Β', σελ. 1 «τοὺς δὲ τῶν ἀστειότερων ἀγωνισμάτων ἀξιούοντας ἀγωνιστὰς ἢ κριτὰς εἶναι», εἰς δὲ φέρεται σχόλιον «Τῶν ἀστειότερων ἀγωνισμάτων: τοὺς λόγους λεγεί ἀστεῖότερα ἀγωνίσματα ἦτοι σεμνότερα, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῆς πολιτείας ὄνομα σεμνόν εἴρηται δὲ ἀλλαγῶν τὸ ἀστεῖον ἀντὶ τοῦ ἡδύ».

Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος βιβλ. Γ', ο', 4 ἀπαντᾷ αὐκέθ' ὁμοίως δεκτὸς οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν», ἀλλ' ὁ Κόβητος μετέγραψεν αὐκέθ' ὁμοίως ἀστεῖος οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν» (Var. Lect. σελ. 72). Τούναντίον δὲ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων κεφ. Ζ', 20 «ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ» ὑπέλαβεν ὁ περιφανῆς οὗτος κριτικὸς πλημμελῆ ἀνάγνωσιν τοῦ δεκτός, οὗ ἐγένετο χρῆσις ἐν κεφ. Ι', 35 «οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός, ἀλλ' ἐν πνυτὶ ἔθνη ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτός αὐτῷ ἐστιν» (Μνημοσ. 1860, σελ. 389 κέξ.). Ἄλλ' ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει Τόμ. Α', σελ. 2, 6' «Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστεῖος εἶναι παρὰ τῷ θεῷ ἔτι ὑπομάζιος ὢν». Πρβ. καὶ Κραμ. Ἄν. Ὁξ. Τόμ. Α', σελ. 31, 24 «Ἐξ αὐτοῦ γίνεται καὶ ἀστεῖος, ὄνομα κύριον, (Γρ. ἀστεῖος ὄνομα, κυρίως) ὁ ἐν ἀστεὶ δικαίβων λέγεται δὲ καὶ ὁ δι' ἦθος χρηστὸν ἐπαινετός, ὡς ἦν τὸ παιδίον ἀστεῖον τῷ θεῷ. Λέγεται καὶ ὁ γελωτοποιός» (Ἴδε Κρευζήρον Πλωτ. Τόμ. Γ', σελ. 222). Ὁ Κόβητος νομίσας ἀδύνατον τὴν μετὰ δοτικῆς τῷ θεῷ σύνταξιν τοῦ ἀστεῖος ἔτρεψεν αὐτὸ εἰς τὸ δεκτός ἄλλως δὲ κατέστησε φανερόν ὅτι κάλλιστ' ἔχει τὸ ἀστεῖος καὶ παιδίον ἀστεῖον, οὗ

και μικρότερον παρέθετο ἐκ τοῦ Ἀρισταινέτου λέγοντος Ἐπιστ. Α', 19 «τῆς Εὐλειθυίας ἐν καιρῷ ἐπιστάσης τίττει παιδίον ἀστεῖον, νῆ τὰς Χάριτας». Πρβ. Ἐξοδ. Β', 2 «καὶ ἔτεκεν ἄρρεν ἰδόντες δὲ αὐτὸ ἀστεῖον ἐπέκλεσαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς» καὶ πρὸς Ἑβρ. ΙΑ', 23 «πίσται Μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον» καὶ Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 117 «γεννηθεὶς οὖν ὁ παῖς εὐθύς ὄψιν ἐνέφηνεν ἀστειοτέρην ἢ κατ' ἰδιώτην» καὶ σελ. 118 «εὐγενῆ καὶ ἀστεῖον ὀρθῆναι». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκδεχόμενοι τινες τὴν δοτικὴν τῷ θεῷ ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ ὑπολαμβάνουσι τὸ ἀστεῖος τῷ θεῷ ἰσοδύναμον τῷ ἀληθῶς ἀστεῖος ἢ πᾶν ἀστεῖος (*vere formosus, admodum venustus*). Πρβ. καὶ Κορκῆν Ἀτ. Τόμ. Β', σελ. 156 «Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ζ', 20), ὁ Στέφανος λαλῶν περὶ τοῦ Μωϋσέως, λέγει, Καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ ἀντὶ τοῦ Ἀστεϊότατος».

Πλημμελῶς ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ψυχίου εἶνε γεγραμμένον «Ἄστιον: καλὸν ἢ πολιτικὸν ἢ ἐπίχαριν ἢ κεχαριτωμένον» ἀντὶ τοῦ ἀστεῖον. Ὁρθῶς ἀλλαγῶ φέρεται Ἄστεῖος: ὁ χαρίεις, ὁ ἐπίχαρις» καὶ Ἄστελων: τῶν ἐν ἄστει διατρίβόντων καὶ γελωτοποιῶν». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ὡς τεράστιον ἀντὶ τοῦ ὡσπερ ἀστεῖον ἐν τοῖς Χαρακτῆρι τοῦ Θεοφράστου κερ. ΙΘ' «καὶ εὐχομένων καὶ σπενδόντων ἐκβαλεῖν τὸ ποτήριον καὶ γελάσαι ὡς τεράστιον τι πεποιηκώς». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ὡσπερ ἀστεῖον τι εὔρεν ὁ Βερνάρδος (Πρβ. καὶ Κόβητον Μνημοσ. 1874, σελ. 53). Ματαιοπονοῦσι δ' οἱ συνηγοροῦντες τῇ παραδεδομένῃ («Ἴδε Ἄστιον Θεοφρ. Χαρακτ. σελ. 122).

Ὁ Ἀμμώνιος ποιούμενος λόγον περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀστεῖος καὶ ἀστικῶς γράφει «Ἄστεῖος καὶ ἀστικὸς διαφέρει: ἀστεῖος μὲν γὰρ ὁ πιθανὸς καὶ χαρίεις (Πρβ. Θωμ. Μάγ. σελ. 38, 12) ἢ καθόλου ἐπιδέξιος ἐν πολιτικῇ ὁμιλίᾳ, ἀστικὸς δὲ ὁ ἐν ἄστει διατρίβων». Ἄλλ' ἐν τοῖς Βεκκῆρου Ἀνεκδότοις κεῖται σελ. 454, 7 «Ἄστεῖος καὶ ἀστικὸς διττῶς. Μένανδρος

προσποιήσεις ἀστικὸν σαυτὸν πάλιν.

Ἄλκαῖος Πασιφῆ

νῦν οὖν (Γρ. ἀν) γένοιτ' ἀστεῖος οἰκῶν ἐν πόλει».

Ὁρθῶς δ' ἕως ὁ Τούπιος ἀνέγνω (*Emend.* Τόμ. Γ', σελ. 18) «Μένανδρος Ἡρωῦ ποιήσεις κτέ.». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1383, 4 «Ὅθεν καὶ ἀστεῖος κυρίως ἀνήρ ὁ ἐξ ἄστεος καὶ μὴ ἀγρότης» καὶ Βεκκ. Ἄν. σελ. 206, 29 «Ἄστεῖος ὁ γέλωτα κινεῖν δυνάμενος καὶ βωμολόχος. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν εὖ ἐσταλμένον καὶ τὸν εὐλαλον, ᾧ ἐναντίος ἐστὶν ὁ χριτικὸς ἄνθρωπος καὶ ἀγροικος. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐν ἄστει διατρίβοντα καὶ τὸν διὰ ἥθους ἐπαινούμενον». Τὸ γρικικὸς μετατυπωτέον εἰς τὸ χωριτικὸς. Πρβ. Αἰλιαν. Ποικ. Ἰτορ. Θ', 27 «ἀνδρὶ Λακωνικῷ μὲν χωριτικῷ δὲ ἐπέπληξε τις πενθοῦντι πᾶν σφόδρα ἐκθύμως: ὁ δὲ ἀπλάστως ἀπεκρίνατο». Πλούτ. Περικλ. ΑΔ', 3 «τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφορήσεις ἐργάζε-

ται». Γρηγόρ. Νύσσ. Τόμ. Β', σελ. 1010, α' «ἀστικοὶ τε καὶ χωριτικοὶ δῆμοι». Εὐστάθ. σελ. 1916, 48 «χρησὶς δὲ τοιαύτη παρὰ Σαπφοῦ ἐν τῷ τίς δ' ἀγροῖδιτις θέλγει νόον οὐκ ἐπισταμένη τὰ βράκεια ἔλκειν ἐπὶ τῶν σφυρῶν; ἦγουν ποῖα γυνὴ χωριτικὴ ἐξωσμένη ἀγροικιώτερον ἐφέλκεται ἐραστήν;» (Δαμασκ. Βί. Ἰσιδ. σελ. 133, 36 Οὐεστ. «ἐγὼ χωρτίς εἰμι καὶ ἀγροικος»), κτλ. Ἐν ἀποσπλάσματι τοῦ Μουσωνίου παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΝΣ', 18 ἀπαντᾷ «χωριτικῶς ἐκότερον αὐτῶν βιοῦντα καὶ αὐτουργία χρώμενον καὶ τῆς ἐν ἄστει διατριβῆς ἀπεχόμενον». Λέγεται δὲ καὶ χωριτικῶς ἐσταλμένος καὶ ἐσταλμένοι χωριτικῶς ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Συνεσίου (σελ. 165, α' καὶ σελ. 245, γ'), κτλ.

Τὸ ἀστικὸς εὐρίσκεται ἐνίοτε κείμενον ἀντὶ τοῦ ἀστεῖος, ἀλλὰ τῆς ἐναντίας χρήσεως παράδειγμα οὐδὲν ἡμεῖς γινώσκομεν. Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 577, δ' ἔχουσιν οἱ κώδικες «ἦν δὲ ἡ Λαμία σφόδρα εὐθικτος καὶ Ἀττικὴ πρὸς τὰς ἀποκρίσεις» ἀντὶ τοῦ ἀστικῆ. Πρβ. σελ. 578, ε' «ἦν καὶ ἀστεία τις ἀποκρίνασθαι». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀθηναίου ἀποκατέστησεν ὁ Ρουγκήνιος (*Λογίτην* σελ. 412 Οὐεσκ.), ὅστις καὶ τὸ παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ Σ', 86 «οὗτος ἐσθῆτί τε μαλακῇ ἐχρήτο καὶ ὑπέρογκος ἦν τὸ σῶμα, ὥστε αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν μὴ Ποντικῶν ἀλλὰ Πομπικῶν καλεῖσθαι» μετέβαλεν εἰς τὸ ἀστικῶν ἐκλαμβάνων αὐτὸ ἀντὶ τοῦ ἀστείζομένων.

Ὁ ἄγαν ἀστεῖος ὀνομάζεται ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου ὑπεράστειος, ὁ δὲ μὴ ἀστεῖος λέγεται ἀνάστειος, εἶον σελ. 250, ε' «ὁ Καπανεύς — ὑπεράστειος ἦν» καὶ σελ. 585, β' «ἐμμελῆς δὲ ἦν πᾶν ἢ Γνάθαινα καὶ οὐκ ἀνάστειος ἀποφθέγξασθαι». Παρήχθησαν δ' ἐκ τοῦ ἀστεῖος δύο ὀνόματα, τὸ ἀστειώτης καὶ τὸ ἀστεισοῦνη, οὗ ποιεῖται μνεῖαν καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος γράφων σελ. 43, 4 «ὡσπερ ἀστεῖος, οὕτω καὶ ἀστεισοῦνη, ὡς ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ ἀστεισοῦνη δὲ ἢ διὰ πάντων».

Ἐσχηματίσθησαν δὲ καὶ ῥήματα δύο ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθέτου, τὸ ἀστεῖομαι, ἐξ οὗ τὸ ἀστεῖσμα, καὶ τὸ συχνότερον αὐτοῦ καὶ δοκιμότερον ἀστεῖζομαι, ἐξ οὗ τὸ ἀστεῖσμός καὶ ἀστεῖσμα.

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 28, 19 Διδ. «κράζων καὶ ἀστεῖουόμενος ὁ Δικαιόπολις» καὶ σελ. 182, 39 «πάλιν ἀστεῖεῖται τοῦ θεοῦ τὴν ὀργὴν καταπραῦναι διὰ τούτων βουλόμενος» (Πρβ. καὶ Σχολ. Εὐρ. Τόμ. Β', σελ. 323, 10). Σχολ. Πινδ. σελ. 67 «ἠστεῖσαστο πρὸς τὴν τῆς εὐτυχίας ὑπερβολὴν» (Πρβ. καὶ Εὐφραιμ. Σύρ. Τόμ. Γ', σελ. 185, γ'). Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 106, 65 «ὅπου τὸ τοῦ μητροπολίτου ἀστεῖσμα δοκεῖ ταῖς ἐσταλμέναις λαλιὰς εἶναι — παροίνας». Περὶ τῶν εἰς ΕΥΟΜΑΙ ῥημάτων διελεζόμενοι ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναῖω Τόμ. Ζ', σελ. 463 κέξ.

Στράβ. σελ. 628 ἀστεῖζόμενοι δὲ τινες — φασίν». Πλούτ. Μαρκ. ΚΑ', 5 «περὶ τεχνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστεῖζόμενοι καὶ διατρίβοντα πρὸς τοῦτο πολὺ

της ημέρας». Ἰώσηπ. κατ' Ἀπίων. Β', θ', 2 «οὕτω γὰρ ἀστεϊζόμενος γέγραφε». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Δ', σελ. 170 «ἀλλὰ τὸ πλεόν ἀστεϊζόμενος». Φιλόστρ. σελ. 519 «πρὸς φύσεως μὲν γὰρ τοῖς Ἰωνικοῖς τὸ ἀστεϊζεσθαι» καὶ σελ. 534 «ἡστεϊζέτο δὲ τάδε» καὶ σελ. 576 «οὐκ ἀπὸ δόξης ἡστεϊζοντο». Ἀρισταίν. Ἐπιστ. Α', 14 «Κρωδύλου ζεύγος ἀστεϊζόμενοι πολλὰκις ἐπιφωνοῦσιν ἡμᾶς». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 588,10 «ἀστεϊζόμενος δέ τις κωμικώτερον κτέ.» καὶ σελ. 630,2 «εἴρηκέ τις παλαιὸς ἀστεϊζόμενος» καὶ Παρεκβ. εἰς Διονύσ. σελ. 321,41 Διδ. «ἔτι πλεόν ἀστεϊζόμενος ἔφη» (Πρβ. καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 202,56). Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 49,29 «εἶνα καὶ αὐτὸς — δοκῆ ἀστεϊζεσθαι» καὶ σελ. 73,11 «οὕτω γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἀστεϊζόμενοι ἔλεγον» (Πρβ. καὶ σελ. 116,53), κτλ. Ὁ Εὐστάθιος παραλαμβάνει τὸ ἀστεϊζεσθαι καὶ ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως, ἐφ' ἧς σχηματίζει καὶ παθητικὸν ἀόριστον ἀστεϊσθῆναι. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 1572, 34 «ὄθεν ἀστεϊζεται τὸ μάστιξε δ' ἐλάκν» καὶ σελ. 1914,43 «εἰς τὴν παρὰ τοῖς πάλαι ἀστεϊζομένην χελιδόνι παρώνυμον παιδιάν» καὶ σελ. 322,9 «ὡς ἐπὶ γεκροῦ τινος ἀστεϊσθῆναι τὸ ἔκειτο μὲν κτέ.» καὶ σελ. 1573,23 «παρὰ μὲν δὲ σταφυλῶν ἡστεϊσθη κατὰ τὸν Ἀθήναιον ὑπὸ Λυγκέως». Τὸ ἐνεργητικὸν ἀστεϊζῶ μνημονεύεται ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου λέγοντος σελ. 140,3 «καὶ ἀστεϊζῶ καὶ ἀστεϊσμός», ἀλλ' οὐδέποτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρησῆσις αὐτοῦ ἐγένετο.

Πολυδεύκ. Θ', 17 «ἀπὸ μὲν τοῦ ἄστειος οὐχ ὁ ἀστὸς μόνον καὶ ἡ ἀστή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀστικός καὶ ὁ ἀστεῖος καὶ τὸ ἀστεϊζεσθαι καὶ ἀστυπολεῖν καὶ ἀστυνόμος καὶ παρὰ Κριτία ὁ ἀστυτριψ». Μοῖρ. σελ. 74 «Ἀστεϊζεσθαι Ἀττικῶς, πολιτεύεσθαι, τουτέστιν ὠραϊζεσθαι, Ἑλληνικῶς». Ἡσύχ. «Ἀστεϊζεσθαι: πολιτεύεσθαι» καὶ «Ἀστεϊζόμενος: ὠραϊζόμενος» καὶ «Ἀστεϊζεται: ἀγλαϊζεται, ὠραϊζεται, κομψεύεται» (Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἄν. σελ. 454,14 καὶ 16 καὶ σελ. 455,11). Ἄλλ' ἀντὶ τοῦ πολιτεύεσθαι γραπτέον παρὰ τε τῷ Μοίριδι καὶ τῷ Ἡσυχίῳ πολιτικεύεσθαι. Καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουῖδα ἀναγινώσκεται κακῶς Ἀστεϊζόμενος: ἀγλαϊζόμενος, ὠραϊζόμενος, κομψεύόμενος καὶ ἀστεϊσμός τὸ συμπολιτεύεσθαι καὶ Ἀστεῖος: εὐσύνετος, εὐπρόσωπος, χάρεις, καλός, γελοιώδης—καὶ ἀστεῖος: ἀστεϊζομένους, πολιτευομένους» ἀντὶ τοῦ πολιτικεύεσθαι καὶ πολιτικευομένους. Πρβ. Βεκκ. Ἄν. σελ. 454,5 Ἀστεῖος: εὐσύνετος — πολιτικευόμενος» καὶ σελ. 454,11 Ἀστεῖος: ἀστεϊζομένους, πολιτικευομένους». Τὸ ῥῆμα πολιτικεύομαι ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ πολιτικός, ὡς τὸ μουσικεύομαι ἐκ τοῦ μουσικός, τὸ λογικεύομαι ἐκ τοῦ λογικός, κτλ., περὶ ὧν ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 474 κέξ. Ἐλαμβάνετο δ' ἐνίοτ' ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ τὸ ἐπίθετον πολιτικός ἐφ' ὁμοίας ἐννοίας τῷ ἀστεῖος ὄθεν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου λέγεται «Πολιτικός: ἀστεῖος μετὰ τέχνης τινός, ὁ ἐν πόλει ἀναστρεφόμενος» (Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ.

439,12 καὶ Σουῖδ.: λ. πολιτικός. Ἴδε Ἐρνέστον Λεξ. Τεχνολ. σελ. 281 καὶ Ρουγκήνιον Λογγίν. σελ. 413 Οὐεισκ.). Παρ' Ἐπιφανίῳ κεῖται Τόμ. Β', σελ. 686,27 «παντὶ ἀνθρώπῳ πολίτῃ τε καὶ ἀγροίκῳ ἀπόθεσις τοῦ σώματος ἀγρός» ἀντὶ τοῦ πολιτικῷ, παρὰ δ' Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ φέρεται Τόμ. Β', σελ. 813,26 Σαβ. «γέλως γέγονε τὰ ἡμέτερα καὶ πολιτικισμὸς καὶ ἀστεϊότης», περὶ οὗ ἀλλαχού.

Σημειῶδες εἶνε τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου ἀναγινωσκόμενον Ἀστεϊζόμενον: ἐνοικοῦντα».

Τῶν ἐκ τοῦ ἀστεϊζομαι παρηγμένων ὀνομάτων παλαιότερον καὶ συχνότερον εἶνε τὸ ἀστεῖσμός. Διονυσ. Ἀλικαρν. π. Λεκτ. Δημοσθ. Δειν. 54 «ὡς καὶ τοὺς ἀστεῖσμούς ἐν τοῖς Δημοσθένους λόγοις». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Ε', σελ. 316 «χάριν ἀστεῖσμοῦ παρείληπται». Φιλόστρ. σελ. 540 «ἀναγράψω καὶ τοὺς ἀστεῖσμούς τοῦ Πολέμωνος». Λογγίν. π. Ὑψ. ΑΔ', 2 «ἄφατόι τε περὶ αὐτὸν εἰσιν ἀστεῖσμοί». Εὐνάπ. σελ. 99 Βοισσ. «οἱ μὲν οὖν Ἀττικοὶ μυκτῆρα καὶ ἀστεῖσμόν αὐτὸν καλοῦσι». Δημήτρ. π. Ἐρμην. 128 «οἱ τοιοῦτοι ἀστεῖσμοὶ οὐδὲν διαφέρουσι σκωμμάτων οὐδὲ πόρω γελωτοποιίας εἰσί». Ῥήτ. Οὐαλζ. Τόμ. Η', σελ. 601 «ἀστεῖσμός δὲ ἐστὶ προσπόησις πιθανῆ τοῦ μὴ λέγειν ἢ μνημονεύειν ἡμᾶς & λέγομεν» (Πρβ. καὶ σελ. 725,10 καὶ σελ. 760,9 καὶ σελ. 773,14). Τζέτζ. Λυκόφρ. σελ. 578 «τὸ δὲ σχῆμα χαριεντισμὸς καὶ ἀστεῖσμός λέγεται» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἄν. Ὁξ. Τόμ. Γ', σελ. 362,28). Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 380,11 «γέλῃ καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα εἰς ἀστεῖσμόν ἐλθῶν». Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 45,22 «ἐπέμεινε δὲ τῇ τροπῇ καὶ τῷ ἀστεῖσμῷ», κτλ. (Ἴδε Ἐρνέστον Λεξ. Τεχν. σελ. 44 καὶ Βοισσονάδην Εὐναπ. Τόμ. Α', σελ. 404 καὶ Μεινέκιον Ἀναλ. Ἀλεξ. σελ. 358). Ἐκασε δ' ὁ Ἐμστερροῦσιος ὅτι καὶ παρ' Ἀλκίφρονι Ἐπιστ. Β', δ', 4 ἦτο κατ' ἀρχὰς γεγραμμένον «Αἴγυπτιοῖς θέλων ἀστεῖσμοῖς σε διατωθάζειν» ἀντὶ τοῦ φερομένου ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἀττικισμοῖς (Ἴδε Ρουγκήνιον Λογγίν. σελ. 412 Οὐεισκ. Πρβ. καὶ Κόβητον Var. Lect. σελ. 51 καὶ Κρευζῆρον Πλωτ. Τόμ. Γ', σελ. 222). Ἀσύστατος εἶνε ὁ τύπος ἀστισμός, ὅστις κεῖται παρὰ Σουῖδα Ἀστισμός: πιθανολογία. Ἀποστῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς καὶ ἀστισμῶν» καὶ παρὰ Ζωναρῆ Λεξ. σελ. 313. Πλημμυῶδες δ' ἔχει καὶ ὁ ἀστεῖασμός. Πρβ. Σουῖδ. «Προαστεῖασάμενος: ἀστεῖόν τι προσεῖπών. Ὁ δὲ παρακλῆσας αὐτὸν καὶ τι προαστεῖασάμενος τοιοῦτον αἰεὶ δ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἡερέθονται». Δὲν εἶνε Ἑλληνικὸν τὸ προαστεῖασάμενος ἀλλὰ τὸ προαστεῖσάμενος.

Τοῦ οὐδετέρου ἀστεῖσματος παρέχει ἡμῖν παραδείγματα ὁ Τζέτζης γράφων Ἀομήρου δ' ἀστεῖσματος» καὶ «τὰ ἀστεῖσμάσμα ἐν μόνῳ ἐγράφη τῷ πρωτογράφῳ χάρτη» (Ἀλληγορ. Ἰλ. Σ, 568 καὶ Μουσ. Ῥην. Τόμ. Δ', α', σελ. 7. Πρβ. καὶ Ἱστορ. Δ', 7. 80). Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ (σελ. 630,1) «ὅτι πηγὴ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ποιητῆς οὗ σπουδαῖον μόνον ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐν ἀστεῖσματος».

Πλημμελῶς ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις τοῦ σοφοῦ καὶ σεβαστοῦ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου εἶνε γεγραμμένον σελ. 111 ἐκδ. 6' «Οἱ Ῥωμαῖοι ἀστυκούς καὶ ἀγροτικούς διέστελλον δούλους» καὶ σελ. 560 «χλιδὴ τ' ἀστυκὴ ἢδ' ἀβρότης». Πρβ. καὶ Ἀσώπιον *Λόγ. π. Ἀλεξ.* σελ. 286 «εἰς τὴν ἀστυκὴν ἦτοι ἐμφύλιον (civil) κεβέρνησίν του» καὶ *Ἐκθ. Ῥοδόκ. Διαγ.* 1865, σελ. 14 «ἡ λέξις ἀστειός, λόγος δηλ. καὶ διαγωγὴ ἀρμόζουσα τοῖς ἀστυκοῖς, εὐγενικός» καὶ Οἰκονόμον περὶ τῶν Ο' Τομ. Α', σελ. 339 καὶ 345 καὶ 519 καὶ ἄλλ.

Ἐν τῇ Γραμματικῇ τοῦ Φρασκιλέου ἀναγινώσκειται σελ. 271 «Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν σχηματίζεται -ικός, ἐκ δὲ ὀλίγων γίνεται υκός, ὡς οὖν θηλυκός, Λιβυκός, ἀστυκός (ἀλλὰ συνθη. ἀστικός)». Καὶ ὁ Ἐμστερροῦσιος ἐδόξαζεν ὅτι ἐδιφορεῖτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθετον γραφόμενον καὶ διὰ τοῦ Υ καὶ διὰ τοῦ Ι (*Πολυδ. Τόμ. Ε'*, σελ. 887 Δινδ.) καὶ ὁ Βαλκενάριος (*Ἀμμων.* σελ. 26) καὶ ὁ Λοβέκκιος (*Φρον.* σελ. 210 καὶ *Προλεγ.* σελ. 340). Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι δὲν ἐξητάσθη ὑπ' αὐτῶν τὸ πρᾶγμα προσηκόντως.

Τὸ Λιβυκός δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ γραφῆ, τοῦ δὲ θηλυκός ἀναμφισβήτητος ὑπάρχει ἢ διὰ τοῦ Υ ἐκφορά (*Πρβ. καὶ θηλυκώδης καὶ θηλυκεύομαι*), ὡς καὶ τοῦ πηρυαῖος ἐκ τοῦ πῆχυς-πήχεως (*Πρβ. καὶ πήχυις*). Ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ Υ προσηνεγμένον ἀστυκός ἐξελέγχεται ἀσύστατον.

Ἄν τις ἀποβλέψῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἀστός ἐκ τοῦ ἄστυ, παραχρῆμα κατανοεῖ ὅτι, ὡς ἐγένετο τὸ ἀστ-ός προσαρτηθείσης τῆς καταλήξεως ος, οὕτω καὶ τὸ ἀστ-ίτης καὶ τὸ ἀστ-ικός προσκολληθεὶς τῶν καταλήξεων ίτης καὶ ικός· καὶ παντὶ μὲν φανερὰ ἀποβαίνει ἡ ἀρμονία ἢ ὑπάρχουσα ἐν τῇ σειρά :

ἄστυ, ἈΣΤ-ός, ἈΣΤ-ίτης, ἈΣΤ-ικός, ἈΣΤ-εῖος,

οὐδένα δὲ λανθάνει ἡ ἀσυμφωνία ἢ οὔσα ἐν τῇ σειρά :

ἄστυ, ἈΣΤ-ός, ἈΣΤ-ίτης, ἈΣΤΥ-ικός, ἈΣΤ-εῖος.

Καὶ τάντιγραφα δὲ συνήθως τὸν διὰ τοῦ Ι τύπον φέρουσιν ἀστικός, σπανιώτερον δὲ τὸν διὰ τοῦ Υ ἀστυκός, ὅστις εἶνε τῶν βιβλιογράφων πλημμελῆμα ῥυθμιζόντων τὴν γραφὴν τοῦ ἐπιθέτου κατὰ τὴν τοῦ πρωτοτύπου ὀνόματος ἄστυ. Πρβ. *δορυάλωτος* καὶ *δορυσθενής* ἀντὶ τοῦ *δοριάλωτος* καὶ *δορισθενής*, *ὀξύνης* ἀντὶ τοῦ *ὀξίνης*, κτλ.

Τὴν διὰ τοῦ Ι γραφὴν ἀστικός προκρίνει ὁ Βρέμιος (*Λυσ. καὶ Αἰσχ.* σελ. 187) καὶ ἄλλοι. Περὶ τοῦ πλατυκός-πλατικός καὶ τοῦ ἀλυκός-ἀλικός θὰ εἴπωμεν τὰ δεόντα ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Ὡς ἐπίμετρον παρατιθέμεθα τὰ περὶ τοῦ ἀστεῖος καὶ ἀστειότης γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Κοραῆ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀστειῶν τοῦ Ἱεροκλέους (σελ. 16') :

«Ὁ Ἀστειός, καθὼς ἀκόμη σήμερον τὸν ὀνομάζομεν, εἶχεν εἰς τοὺς παλαιούς κοινότερον ὄνομα τὸν *Εὐτράπελον*· καὶ τὴν ἀπὸ μᾶς λεγομένην Ἀστειότητα, ὀνομάζαν ἐκεῖνοι *Εὐτραπελλαν*. Τοῦτο σημαίνει καὶ ὑποθέτει

Εὐτροπία, ἦγουν καλοτροπία, καλοθηρία· καθὼς ἡ ἀστειότης, διέθεσιν ψυχῆς ἀνθρώπου, γεννημένου καὶ θραμμένου εἰς Ἄστυ, ἦγουν εἰς πόλιν, ὅπου τὰ ἦθη ὑποθέτονται κομψότερα καὶ ἡμερώτερα παρὰ τῶν χωρικῶν, τῶν γεννημένων δηλαδὴ εἰς τὰ χωρία. Τὴν αὐτὴν μεταφορὰν ἐφύλαξε καὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα. Ἀπὸ τὴν *Χώραν*, τὴν σημαίνουσαν τὸ Ἄστυ, ἢ τὴν Πόλιν, ἐσχημάτισε τὸ *Χωρατόν*, ἢ *Χωράτευμα* (Ἀστειότητα), τὸ *Χωρατεῖω* (Ἀστειεύομαι), καὶ τὸ *Χωρατευτής*, ἢ γρακικοτουρκοχουδαϊκῶς, *Χωραταρτσής* (Ἀστειός)».

«Ἡ διάθεσις αὕτη στέκει εἰς τὸ νὰ λέγῃ τις κατ' ἄλλων, καὶ ν' ἀκούῃ ἀπ' ἄλλους σκώμματα καὶ περιπαίγματα εὐφυῆ, ἐκφρασμένα μὲ τοιαύτην χάριν (ὡς τὸ σημαίνει καὶ τοῦ Ἀστεῖζομαι, ἢ Ἀστειεύομαι, τὸ συνώνυμον *Χαριεντίζομαι*), ὥστε νὰ κινῶσιν εἰς γέλωτα, χωρὶς νὰ λυπῶσιν ἢ νὰ τάρσσωσι τὸν ἀκούοντα. Ἡ φυσικὴ αὕτη ἀρετὴ, διὰ νὰ ἦναι ἀληθῶς τοιαύτη, πρέπει, καθὼς καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ στέκη εἰς τὴν μεσότητα. Τὰ ἄκρα τῆς εἶναι, καθ' ὑπερβολὴν, ἢ *Βωμολοχία*, κατ' ἔλλειψιν, ἢ *Ἀγροικία*. Ὁ βωμολόχος λέγει καὶ ἀκούει τοιαῦτα γελοῖα, ὅποια λυποῦσι πλέον παρὰ εὐφραίνουσι τὸν ἀκούοντα· ἐξεναντίας ὁ Ἀγροικός, μῆτε λέγει, μῆτε ν' ἀκούσῃ ἀπ' ἄλλους ὑποφέρει τίποτε γελοῖον. Κυρίως Ἀγροικός λέγεται ὁ κατοικῶν τοὺς ἀγρούς, ἦγουν τὰ χωρία, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν αὐτὴν λέξιν *Χωρίον*, ἐσχηματίσαμεν τὸν *Χωρικὸν* ἢ *Χωριάτην*, καὶ κατὰ μεταφορὰν, τὸν ἔχοντα τοιαῦτα ἦθη, ὅποια ἔχουσιν οἱ γεννημένοι καὶ θραμμένοι εἰς τοὺς ἀγρούς».

Σελ. 22,34 γραπτέον «ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥηγίου». Σελ. 291,1 γρ. «καὶ τοῦ ναντίον». Σελ. 293,20 γρ. «παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ».

Η ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Εὐρισκόμενός ποτε παρὰ τινι φίλῳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, παρόντος καὶ τοῦ γηραιοῦ καὶ ἐμπείρου διδασκάλου μεγάλης μοίρας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ κ. Γ. Σ. . . , εἶδον αἴφνης ἀναγεννώμενον ἐκ τοῦ μηδενός ζήτημα, περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἰδίως περὶ τῆς γλώσσης ἣν κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς διατριβὴν αὐτοῦ ἐλάλησεν· ἐν τούτοις ὅμως μετὰ μακρὰν ἀνωφελεῆ συνδιάλεξιν τὸ πρᾶγμα ἔμεινεν ἐν τέλει παντελῶς ἄλυτον, τοῦθ' ὕπερ εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ προμαντεύσῃ, οὐ μόνον διότι οὔτε ὁ τόπος, οὔτε ὁ χρόνος ἦσαν πρὸς τοιαύτην συζήτησιν κατάλληλα, ἀλλὰ καὶ διότι οὔτε οἱ μέρος εἰς τὴν συνδιάλεξιν λαβόντες ἦσαν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐντριβεῖς, οὔτε δυνατόν ἦτο, καθὼς μοι ἐφαίνετο, νὰ λυθῇ

τὸ ζήτημα ἀπλῶς διὰ τῶν *Εὐαγγελίων*, ἐν οἷς (ὡς μοι συγχωρηθῆ νὰ τὸ εἶπω, ἀφ' οὗ πολλά τῶν χριστιανῶν τῆς νεότητός μου ἐτῶν εἶχον θυσιάσει περὶ τὴν θεολογίαν ἀσχολούμενος) ἐγὼ ἀρκοῦντως ἤμην μεμυημένος. Ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἐκείνης ἤκουσα τὸν κ. Γ. Σ. . . λέγοντα· «ἰδοὺ θέμα λίαν ἐνδιαφέρον καὶ ἄξιον ὄντως ἐρεῦνης» τὰς λέξεις ταύτας συνέλαβον ἐγὼ καὶ ἀπελθὼν ἐλόμισα μετ' ἐμαυτοῦ οἴκαδε.

Καὶ ἐν ᾧ διηρχόμην ἐν ἡσυχίᾳ τὰς ὥρας μου ἐν τῷ γραφεῖῳ μου ἰδοὺ ὅποιαί τινες σκέψεις, ὅποιαί ἰδέαι, ἐν τῇ ψυχῇ μου ἀνέβαινον γεννώμεναι. «Ὅποσον παράδοξον πρᾶγμα τῷ ὄντι, ἔλεγον· ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς *Εὐαγγελίοις* ¹ λέγει σαφέστατα, ὅτι *μόνον* ὡς *ἄνθρωπος* δύναται νὰ σώσῃ τοῦ Ἀδάμ. τὸ ἀμαρτήσαν γένος, ἐν ᾧ αὐτὸς λέγει, ὅτι ὁ *Θεοσῶζόμενος* *ὕδωρ τοῦ ἀνθρώπου* *μόνον* ὡς *τοιοῦτος* φέρει τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐν ᾧ ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ (Β', 15) λέγει τὰ αὐτὰ οὕτω· «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν» ἐν ᾧ ταῦτά περίπου καὶ ὁ Πέτρος (ἐν Β', 21), καὶ τὸ πασίγνωστον στιχηρὸν λέγουσιν· «*ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ἡμᾶς* κτλ.» ἐν ᾧ τέλος σχεδὸν ἀπανταχοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης καταφαίνεται, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς «*ἵνα συναναστραφῆ μετὰ τῶν ἀνθρώπων*» καὶ «*μορφήν δούλου λαβὼν*» νὰ σώσῃ τοὺς ὁμοίους αὐτῷ ἀνθρώπους, ἐν τούτοις ὅμως ὡς τοιοῦτον, ὡς εἶχεν οἰκονομήσει τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐλάχιστα γινώσκωμεν αὐτὸν, ἐν τούτοις ὡς *ἄνθρωπον ἀσχετῶς πρὸς τὴν θεῖαν αὐτοῦ φύσιν* οὐδεὶς παρ' ἡμῶν ἐξήτασεν αὐτόν. Ἐν ᾧ παντοῖαι περὶ τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ φύσεως συνετάχθησαν πραγματεῖαι, ἐν ᾧ πᾶμπολλοὶ ἐξήτασαν αὐτόν ὡς Θεόν, ἢ ὡς ἄνθρωπον ἡνωμένην πάντῳ ἔχοντα καὶ τὴν θεῖαν αὐτοῦ φύσιν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡς *ἄνθρωπον ἀπλῶς καὶ τοιοῦτον ἀσχετῶς πρὸς τὴν θεῖαν αὐτοῦ φύσιν* οὐδεὶς καθ' ὅσον γινώσκωμεν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν ἀνηρέυνησεν αὐτόν. Καὶ ἐν ᾧ οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι γινώσκουσι καλῶς ὅτι «πᾶν ὅ,τι κατάρθωσεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, τοῦτο διὰ μόνης τῆς ἐνανθρωπίσεως ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ καὶ διὰ μόνης τῆς ἐνανθρωπίσεως κατάρθωσεν», ὅμως οὐδέποτε ἀνέλαβον νὰ ἐξετάσωσιν, ὅχι τὴν ἐνανθρωπίσιν αὐτήν, διότι τοῦτο θὰ διαμμένη εἰς ἡμᾶς εἰς αἰῶνα αἰῶνος μυστήριον μόνον εἰς τὰς ἀνεξεραυνήτους βουλὰς τοῦ Θεοῦ γνωστὸν ἀφ' οὗ κατὰ ὑπερφυσικὸν ὄλως τρόπον ἐγένετο, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦ ἐνανθρωπίσαντος Θεοῦ Λόγου, καὶ ὅποιόν τινα διήγαγε μετὰ τῶν ὁμοίων του ἀναστρέφόμενος. Ἀλλὰ μὴ τοιαύτη τις ἐξέτασις καὶ ἐρευνα ἐπάγει βλαβερὰ; Οὐδαμῶς, λέγομεν, ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὠφέλιμος». — Μετὰ τοιαύτας τινὰς σκέψεις ἀνέλαβον τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνωτέρω θέματος, ὅχι τοσοῦτον ἐν τῇ πεποιθῆσει, ὅτι τοῦτο θὰ λυθῆ δι' ἐμοῦ ἐντελῶς, ὅσον διότι ἐνόμιζον καὶ νομίζω, ὅτι οὕτω δίδεται παρὰδείγμα

¹ Ἐπὶ παραδείγματι: ἐν Ἰωαν. ζ', 53—55. Πλείστα δὲ πολλαχοῦ ὅμοια χωρία εὑρίσκονται.

ἐν μὴ πρωτοφανές, ὅμως κάπως νεοφανεές, πῶς δὴλον ὅτι ν' ἀνερευῶσι πρὸς πάντας τοὺς οἰ θεολογοῦντες ἡμῶν ἱστορικοὶ τὰ ζητήματα αὐτῶν, πῶς ν' ἀναπτύσωσιν αὐτὰ πρακτικώτερον· διότι πιστεύω ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ἐνδιατρίβῃ μόνον περὶ τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν, ὡς αἰεὶ πρόκειται μάλιστα νὰ συνεννοηθῆ μετ' ἀνθρώπων τόσῳ χαμηλὰ κατοικούντων. Καὶ λοιπὸν φυλλομετρήσας ὀλίγα βιβλία, ἅτινα ἦσαν «φίλοι μου ἀρχαῖοι, ὧν παρ' ὀλίγον ἀπίστως φερόμενος ἐπελαθόμην» προσεπάθησα κατὰ τὸ δυνατόν νὰ διαλύσω ἐγὼ τὴν συζήτησιν ἐκείνην, περὶ ἧς εἶπον ἀρχόμενος τῆς διατριβῆς μου ταύτης. Κατὰ πόσον τοῦτο κατωρθώθη ὁ ἀναγνώστης θὰ συμπεράνῃ. Καὶ δὴ ἐκ τῆς ὀλιγοχρονίου ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτης μου παρατίθημι ἐνταῦθα μόνον τὰ οὐσιωδέστατα.

Τὸ ζήτημα προτείνεται οὕτω.

Α' Τίνας γλώσσας ἐλάλει ὁ Ἰησοῦς;

Β' Τίνων γλωσσῶν εἶχεν ἔστω καὶ ἀπλῆν τινα γνῶσιν;

Πρὶν ἢ ὄλως εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν ὅτι ἐπιχειροῦμεν τοῦτο, ὑποτιθέμενοι ἀπλῶς τὴν *κατὰ σάρκα* φύσιν τοῦ Ἰησοῦ, ἢ τοὺς ἐξετάζοντες αὐτόν ἀπλῶς μόνον ὡς ἄνθρωπον· ὡς πρὸς τὴν θεῖαν αὐτοῦ φύσιν περὶ αὐτῆς οὐδὲν τι ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, οὐδὲν ἀντιλέγοντες· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν «αὐτὸς ὁ τὰ πάντ' εἰδῶς καὶ τὰ πάντ' ἐπιστάμενος, παντογνώστης» ὅθεν ἐνταῦθα λέγομεν καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ Keim ¹ «ἡ πίστις εἰς τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν πᾶσαν ἀνατρέπει ἀνθρωπίνην ἱστορίαν, ἢ τοὺς, εἰς οὐδὲν ἰσχύει πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἱστορία ὡς πρὸς τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν, διότι τότε ἀνάγκη νὰ ὁμιλῆ τις μεταφυσικῶς, ὁπότε πᾶσα ἀνθρώπου ἐρευνα καταρρέει». Τὸ ζήτημα λοιπὸν τίθεται καθαρῶς ἱστορικόν, οὕτω δὲ θέλομεν νὰ μάθωμεν, «πῶς ὁμιλῶν συναναστρέφεται μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων συμπολιτῶν, συμφυλετῶν καὶ ξένων ὁ Ἰησοῦς ὡς ἄνθρωπος ἀπλῶς».

Τὸ δὲ πρᾶγμα θέλει ἐκτεθῆ συντομώτατα, τὸ μὲν διότι ὕλικός εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀναφερομένου σπανίζομεν, οὐδεμίαν δ' ὑπάρχει συγγραφή περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν ἐκτάσει διαλαμβάνουσα, ἡμεῖς δὲ ἰδέας ἀπλῶς τῆς φαντασίας ἡμῶν, ἐπὶ ἱστορικῶν ἀποδείξεων μὴ στηριζόμενας ἐν τοιαύταις μάλιστα περιστάσεσι βδελυσσόμεθα, τὸ δὲ, διότι καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ὀλίγισται περὶ τοῦ ὅλου θέματος ἡμῶν ὑπάρχουσιν.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὅπως λυθῶσιν αἱ ἀνωτέρω δύο ἐρωτήσεις ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τρία τινά.

α) Ὅποια τις ἐστὶν ἡ ἀνατροφή τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅποια τις ἡ παιδεία αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου ἀπλῶς, καὶ ἐν σχέσει μόνον πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν.

β) Πῶς εἶχε τότε ἡ Ἑλληνικὴ ἢ Ἑβραϊκὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ (καὶ εἴ τις ἄλλη γλῶσσα) ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ὅπου διέτριψεν ὁ Ἰησοῦς.

γ) Ὅποιας τινὰς μαρτυρίας ἔχομεν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ.

¹ Τόμ. Α', σελ. 421 Geschichte Jesu von Nazara in Ihrer Verkeltung mit dem Gesamtleben seines Volkes-frei untersucht Zurich 1872.

Α' Ὅποια τις ἢ ἀνατροφή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αἱ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς τοῦ Ἰησοῦ γνώσεις ἡμῶν ἀπασαι στηρίζονται ἐν γένει ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων, ἄλλας δὲ ἱστορικὰς μαρτυρίας τοιαύτας οὐδαμοῦ εὐρίσκομεν. Διὰ παντὸς δ' ἀφανὲς θὰ διαμένῃ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τῆς ὑπερτριακονταετοῦς αὐτοῦ ἡλικίας, ὅτε ἐμφανισθεῖς, μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τρία ἔτη συνανεστρέφετο, καθὼς παρέδωκεν ἡμῖν ἀρχῆθεν ἡ Ἐκκλησία. Ἄλλ' ὅμως, ὅτι τοσοῦτον σκότος καλύπτει τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἰησοῦ, τοῦτο οὐδαμῶς φαίνεται ἡμῖν παράδοξον· διότι ἀφ' οὗ καὶ ἄλλοθεν ὑπάρχει γνωστόν, ὅτι ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐμφάνισις μεγάλων, ἐξόχων πνευμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνηθέστατα ἢ διὰ πέπλου μυστηριώδους καὶ σοβαροῦ καλύπτεται π. χ. τοῦ Μ. Καρόλου, τοῦ Κάισαρος, τοῦ Ῥωμύλου κτλ., ἢ διὰ πολλῶν θαυμάτων περικοσμεῖται π. χ. τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ναπολέοντος, — ἂν τοῦτο γίνεται εἰς τὰ κοινὰ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων τέκνα, πόσω μᾶλλον ἔπρεπε νὰ γείνη εἰς τὸν ἀνώτατον πάντων ἀνθρώπων «τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως» τὸν θεῖον ὄντως Ἰησοῦν Χριστόν; Ἐν τούτοις πάλιν, ἂν καὶ αἱ εἰδήσεις εἶνε ἐλλιπέσταται, θὰ συναθροίσωμεν αὐτάς, μικρὰ τεμάχια μεγάλου ἀτιμήτου ἀδάμαντος, καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συνδέσωμεν ἐξ αὐτῶν ἔστω καὶ ἄτεχνόν τι κόσμημα.

Καὶ δὴ τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἀνατροφή δὲν φαίνεται, ὡς πολλοὶ ἀντίχριστοὶ διετείναντο, ὅπως παρημελημένη. Ἡ Ναζαρέτ κυρίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ τόπος τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, διότι ἐκεῖ, ὡς γνωστόν, τὸ πλεόν τοῦ βίου αὐτοῦ διέτριψεν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας¹. Ἐνταῦθα ἀνετρέφετο συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν πολυαριθμῶν καὶ εὐφυῶν καὶ πως καὶ ἀνεπτυγμένων κατὰ σάρκα συγγενῶν αὐτοῦ, μετὰ μεγίστης ἅμα ἀπλότητος, καθὼς ἦτα ἀπλουστάτη καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἡ κατοικία. Τὴν ἀπλότητα δὲ ταύτην ἐν γένει τοῦ βίου τοῦ Ἰωσήφ δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν τὸ μὲν ἐκ τῆς ἐντελοῦς περὶ αὐτῆς σιωπῆς τῆς ἱστορίας, οὔτε ἐν Ἑλληνικοῖς οὔτε ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρονικοῖς περιωσάσης τι μέχρι ἡμῶν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ Ἰωσήφ «τέκτονος» ὄντος κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον². Μεταξὺ δὲ τῶν συγγενῶν, μεθ' ὧν ἀνεστρέφετο ὁ Ἰησοῦς, δυνάμεθα ὡς πιθανότατον νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι συγκατηριθμεῖτο καὶ ὁ Ἰάκωβος, ὃν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐγνώρισεν, ἀνὴρ ὄντως δικαιοτάτος καὶ εὐφύεστατος καὶ ἠθικώτατος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δεόντως ἀνεπτυγμένος καὶ ἀρκούντως πεπαιδευμένος (νομομαθής), ἐννοοῦμεν αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου καλεῖται.³ Ἄλλ' ἡ ἀπλότης τοῦ οἴκου τοῦ

¹ Ματθ. Β' 23. Λουκ. Δ' 16 κἀλλ.

² Ματθ. ΙΓ' 55. Μαρκ. ζ' 3.

³ Ἰδ. Κεῖν αὐτόθ. τόμ. Α' σελ. 332.

Ἰησοῦ δύναται προσέτι νὰ εἰκασθῇ ἐμμέσως μὲν ἀλλ' ἐπαρκῶς καὶ ἐκ τῆς μεγάλης ἀπλότητος, τῆς τότε ἐν Ἰουδαίᾳ γενικῶς ἐπικρατούσης, ὡς ἐπίσης γνωστόν, ὅτι ὁ βίος τότε ἦτο πανταχοῦ κατὰ τὰς χώρας ἐκεῖνας ἀπλούστατος, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἀσυγκρίτως πλουσιωτέρᾳ καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη ἐπαρχίᾳ τῆς Αἰγύπτου¹.

Καὶ περὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ εὐρηται ὀλίγισταί τινες εἰδήσεις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος² λέγει «ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαρία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ». Ταῦτά σχεδὸν κατὰ λέξιν ἀναφέρει καὶ ὁ Μάρκος³ σὺν τῇ διαφορᾷ, ὅτι παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ οἱ Ἰουδαῖοι ὀνομάζουσι τὸν Ἰησοῦν τέκτονος υἱόν, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ αὐτὸν τέκτονα. Ὁ δὲ Λουκᾶς⁴ ταῦτά ἐκτίθησι ζωηρότερον καὶ δραματικώτερον, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης⁵ ὡς πάντοτε συνειθίζει, πνευματικώτερον καὶ μυστικώτερον. Τοῦ τελευταίου τούτου αἱ λέξεις, αἱ ἰδίως ἡμῖν διαφερούσαι εἰσιν ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἐδίδασκε· καὶ ἐθαύμαζον οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες πῶς οὗτος γράμματα οὐδε μὴ μεμαθηκώς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με, κτλ.» Ἐκ τῶν ἄνω χωρίων καὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν παρατηρεῖ τις καθαρώς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἄνωθεν ἔμαθε γράμματα», οὐδόπως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διδασχθεῖς, ἃ δὲ θαυμασμός, ὃν ἐκδηλοῖ ἡ πατρις αὐτοῦ, δείκνυσιν σαφέστατα ὅτι «οἱ πάντες ὑπέθετον ἢ ὤφειλον νὰ ὑποθέτωσι τὸν Ἰησοῦν αὐτοδίδακτον.» Οὕτω δ' αὐτὸς ὁ θαυμασμός καὶ ὁ σκανδαλισμός τῶν Ἰουδαίων μετὰ σκώμματος πικροῦ καὶ περιφρονητικοῦ συνδεδεμένος, ὑπάρχει ἀπόδειξις ἔμμεσος μὲν ἀλλὰ πειστικωτάτη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνατρεφόμενος δὲν εἶχεν ἐκπαιδευθῆ ἐν σχολείοις τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἀνατραφῆ ὡς αὐτὴ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ.

Ἄλλὰ πλὴν τούτων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπαντῶσιν ἕτεραι δύο εἰδήσεις, σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν. Καὶ ἡ μὲν τυγχάνει ἡ τοῦ Λουκᾶ,⁶ ἡ δὲ εἶναι ὁ τίτλος Ῥαββί, Ῥαββονί, Διδάσκαλε ὁ πολλάκις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις⁷ ἀπαντῶν, καὶ τῷ Ἰησοῦ ἀποδιδόμενος. Καὶ ἡ μὲν διήγησις ἐκείνη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἱερουσαλὴμ διατρίβοντος δωδεκαετοῦς παιδὸς «ἀκούοντος τῶν διδασκάλων, καὶ ἐπερωτῶντος αὐτούς»

¹ Ἰδὲ Φίλων. λόγον εἰς Φλάκκον σ. 988 καὶ 977. Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους τομ. Β' σ. 357—360 καὶ 524—529. Schlosser's Weltgeschichte τομ. Γ' κτλ.

² ΙΓ', 53-56. — 3 ζ', 1-6. — 4 Δ', 14-23. — 5 Ζ', 14-36. — 6 Β', 41-52.

⁷ π. χ. Ματθ. ΙΒ', 38. ΙΘ', 16 καὶ πολλαχοῦ ἄλλαχοῦ.

κτλ. οὐδέν τι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀνθρώπου, διότι οὐδ' ἀναφέρεται τι περὶ αὐτῆς τοῦλάχιστον, ἀν π. χ. ἤθελεν ἢ ἐσκόπει νὰ διδαχθῆ τι παρὰ τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Τὸ ὑναντίον μάλιστα ὁ Εὐαγγελιστὴς προτίθεται διὰ τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἐκείνης νὰ παραστήσῃ ἡμῖν ὅτι ὁ νεανίας ἦτο αὐτοδίδακτος ἀρχῆθεν ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ καὶ παιδικῆς ἡλικίας τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἅμα δὲ καὶ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ διδῆ μαθήματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐξόχους τοῦ ἔθνους αὐτοῦ διδασκάλους. Διὰ ταῦτα ὅμως ἀκριβῶς καὶ περισταταί ἡ διήγησις αὕτη εἰς τοὺς ἐξετάζοντας τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἀπλῶς ὡς ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἡμεῖς τώρα (καὶ ἀνθρωπεῖως ὅλως, ἦτοι ἱστορικῶς ἀσχετῶς δὲ πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὰς θείας αὐτοῦ ιδιότητες) ὡς συμπέρασμα ἢ ἀποτέλεσμα καθαρὸν δογματικῆς ὑποθέσεως, ὅθεν οὐδένα φέρον ἱστορικῶν χαρακτηριστῶν, ἀδύνατον καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς μαρτυρία περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως καὶ τῆς παιδείας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν ᾧ δὲ πάλιν λέγομεν ταῦτα, γινώσκουμεν καλῶς, ὅτι οὔτε ἔχομεν ἐν τοῖς Εὐαγγελισταῖς οὔτε πρέπει ν' ἀπαιτῶμεν παρ' αὐτῶν εἰδήσεις περὶ παιδείας τοῦ Ἰησοῦ ἢ ἀπλῆς καὶ στοιχειώδους αὐτοῦ διδασκαλίας, ἀφ' οὗ καὶ οἱ τέσσαρες, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ Ἐπιστολαί, καὶ ἐν γένει ἡ Καινὴ Διαθήκη ἅπασα, παριστῶσι τὸν Ἰησοῦν ὅλως θεῖον καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν, ὑπὸ τοῦ μεγαλείου, καὶ τοῦ ὄντως θείου χαρακτηριστοῦ τοῦ Ἰησοῦ παντελῶς ἠχμαλωτισμένοι, διὸ καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὸν κηρύττοντες, ὑπέθετον καὶ εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι οὗτος οὐδαμῶς ἔχρηζε τῆς «σφαλερᾶς καὶ εὐθραύστου» τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων διδασκαλίας, αὐτὸς θεοδίδακτος ὢν καὶ καθ' ἃ Θεὸς παντ' ἐπιστάμενος. Περὶ δὲ τῶν τιμητικῶν τίτλων τῶν ἀποδιδόμενων τῷ Ἰησοῦ *Rabbi*, *Rabboni*, *Διδασκαλε* κτλ. ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτε μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν, ὅτε δ' ὑπὸ ἄλλων ἀκροατῶν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, λέγομεν, ὅτι οὔτε ἐκ τούτων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ τι ἀσφαλές καὶ βέβαιον περὶ τῆς παιδείας τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Διότι τὸν τίτλον τοῦτον τοῦ «καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου» προσεκλήσατο κυρίως ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς μετὰ πάντων ἀνθρώπων φιλοσόφου καὶ ὄντως σοφῆς καὶ θείας αὐτοῦ ἀνατροφῆς, καὶ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸν βίον διήγειν, ὡς παρέδωκαν ἡμῖν τὰ Εὐαγγέλια. Διὰ τῶν τίτλων δηλαδὴ ἐκείνων ἀνακηρύττει ἅπας ὁ σύγχρονος κόσμος, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἄξιος διδασκαλικῶν πτυχίων ἀναδειχθεὶς τοιοῦτος οὐχὲν ἐντὸς σχολείου ἐπὶ θρανίων καθεσθεὶς, ἢ ἐντὸς μελετητηρίων ἐν τῇ σπουδῇ τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων ἐξαντληθεὶς, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, μετὰ πάντων ἀνθρώπων ἀναστρεφόμενος, τῶν Γραμματέων ἦτοι τῶν λογίων καὶ τῶν ἄλλων νομοδιδασκάλων, τῶν ἐξεχόντων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ σοφῶν, τῶν αἰρετικῶν, Φαρισαίων, Σαδδουκαίων, Ἑσσαιῶν,

Θεραπευτῶν ¹ κτλ., καὶ συζήτων μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξελέγχων αὐτοὺς πάντας, αὐτὸς πάντοτε ἀνεξέλεγκτος διαμένων. Διὰ ταῦτα, ἐπαναλαμβάνομεν, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπου ἦτο μᾶλλον πρακτικῆ, καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς «αὐτοδιδασκαλίας» τοῦ ἴσου καὶ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῦ μάλιστα συνάδει, τῇ κατὰ σάρκα, ἐννοεῖται, ταπεινοτάτῃ οὔσῃ, ἅμα δὲ καὶ φυσικῶς κατάλληλον διὰ τὸ μέρος, ὅπου πολὺν εἶχεν διατρίψει χρόνον, τὴν παντοίων ἀνθρώπων χώραν «Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν» ².

Ἄλλ' ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦν αὐτοδίδακτος καὶ ἀπλοῦστατα ἐν πάσιν ἀγαθηραμμένους, εἰκάζομεν προσέτι καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς τὸ κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε, δηλαδὴ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ³ ἐπάγγελμα, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας του τοῦλάχιστον. Πάλιν δ' ὅμως τὸ τοιοῦτον οὐδὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ καταγίνεται καὶ εἰς εὐγενέστερα τοῦ πνεύματος ἔργα, διότι κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν τοιαύτη τις ἐργασία δὲν ἀπέκλειεν ἐντελῶς καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν στάδιον, ὡς σφαιρότατα δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ⁴, ὅποθεν μακρόθεν, ὅτι καὶ ὁ πράγματι σοφὸς καὶ λίαν πεπαιδευμένος τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος ἦν σκηνοποιὸς καὶ αὐτός.

Διὰ ταῦτα πάντα λοιπὸν οὐδὲν καλύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἶχε διδαχθῆ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν, τοῦλάχιστον τὰ στοιχεῖα τούτων ἀπλῶς, καὶ δὴ τὰ στοιχεῖα τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, τῆς γλώσσης τῆς αἰκαγενείας, τοῦ ἔθνους του, ἦτοι τῆς τότε ἐν χρήσει Ἀραμαϊκῆς, καὶ ταῦτα πάλιν κατὰ τρόπον ἀνατολικόν, ὅστις συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅ μὲν διδάσκαλος νὰ ἐπιτάσῃ τῷ παιδίῳ ν' ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ ἀνά χειρὸς βιβλίῳ «κατὰ χρόνον» ἦτοι ὡς γίνεται περίπου κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐξαμέτρου παρ' ἡμῖν, ὁ δὲ μαθητῆς, ὅχι μόνος ὡς ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως συγχρόνως μεγαλοφῶνως ν' ἀναγινώσκῃ κινῶν ἅμα τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω μέχρι οὗ ἐντελῶς ἀποστηθίσῃ τὸ ἀνα-

¹ Περὶ ὧν ἴδ. καὶ Ἰωσήφ. Ἰουδ. ἀρχαιολογίας βιβλ. ΙΗ' κεφ. α'.

² Ματθ. Δ' 15 καλλ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν εἰρημένων πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἔτι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πολὺν χρόνον τοῦ βίου αὐτοῦ διήλθεν ἐν τῷ ναφῶς ἦτο συνήθεια παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐν γένει. Ἴδε Φίλωνος ἐπιστ. πρὸς Γάϊον 1014, ὅπου λέγεται «ἐπίστατο οὖν (Ἀβγούστος) καὶ προσευχὰς ἔχοντας καὶ συνιόντας εἰς αὐτὰς καὶ μάλιστα ταῖς ἱεραῖς ἐβδόμαις, ὅτε δημοσίᾳ τὴν πᾶτριον παιδεύονται φιλοσοφίαν». Ἄλλαχού δὲ πάλιν παρὰ τῷ αὐτῷ νέῳ Πλάτωνι ἐν τῷ «περὶ ἐβδόμης» σ. 1178: «τῶν ἱερέων τις ὁ παρῶν, ἢ τῶν γερόντων εἰς ἀναγινώσκει τούτους ἱεροὺς νόμους αὐτοῖς καὶ καθ' ἑκάστην ἐξηγεῖται μέχρι δέλης ὀψίας», ὁμοίως αὐτόθι. «ἀναστάς τις τῶν ἐμπειροτάτων ἀφηγεῖται τὰ ἄριστα καὶ συνοίσοντα». Κατὰ τὰς ὥρας δὲ ταύτας τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς πολλάκις ἤκουσε τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἐρμηνεύοντων τί ἐστὶ καθήκον, τί ὑποχρέωσις πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς συγγενεῖς, τὸ ἔθνος, τίνες δ' οἱ ἐθνικοὶ μεγάλοι κοὶ ἐλπίδος μεστοὶ σκοποὶ τοῦ ἔθνους, τίς ἂν ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου Ἰεχωβά προορισμὸς αὐτοῦ κτλ. κτλ. κτλ.

³ Ἰδ. Μαρκ. Γ' 1—6.

⁴ ΙΒ', 3. ΚΒ', 3.

γινωσκόμενον μέρος (περίπου ως σήμερα είναι ἡ ἀνάγνωσις ἐν χρήσει πρὸ παντός κατὰ τὴν Συρίαν καὶ Φοινίκην παρὰ τε τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Μωαμεθανοῖς). Περὶ τούτων ἄλλως ἄμεσοι ἱστορικοὶ ἀποδείξεις δὲν ὑπάρχουσιν, ἀν δὴ λαδὴ ἠκροάσατο τῶν πρώτων μαθημάτων τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς ὑπάρχει ὁμοίως γνωστὸν, ὅτι τότε ὑπῆρχον ἐκεῖ σχολεῖα καὶ Ἑλληνικὰ καὶ Ἑβραϊκὰ οὐκ ὀλίγα, ὡς δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ἰωσήφ. Ἄλλ' ἄρα γε καὶ μετὰ τὰς τόσον ὀλίγας στοιχειώδεις γνώσεις ἠδύνατο ὁ Ἰησοῦς νὰ ἐνοῆ τὸ πρωτότυπον τῶν Γραφῶν; τοῦτο ἀγνωεῖται, καὶ μάλιστα, διότι βλέπομεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βιογράφοι τοῦ Ἰησοῦ, οἱ Εὐαγγελισταί, παραθέτουσιν ἐκάστοτε τὰς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην παραπομπὰς αὐτῶν κατὰ τὸ Ἀρμαϊκόν¹.

Τὰς ὀλίγας ταύτας εἰδήσεις ἔχομεν περὶ τῆς κατ' ἀνθρώπον μόνον ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τοῦ Ἰησοῦ, αἵτινες ἀρκούντως νομίζομεν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦν μᾶλλον αὐτοδίδακτος, καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀνατροφῆς μᾶλλον ἢ διδασχθεὶς ἀνεπτύχθη. Ὅποιοι λοιπὸν ἦσαν οἱ ἀνθρώποι οὗτοι, καὶ τίνας γλώσσας ἐλάλουν; Τοῦτο εἶναι τὸ Β' μέρος, εἰς ὃ τώρα εἰσερχόμεθα.

Β' Πῶς εἶχον τότε ἡ Ἑβραϊκὴ, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα ἐν ταῖς χώραις ἐκεῖναις, ἐν αἷς διέτριψεν ὁ Ἰησοῦς;

Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης ἔλλειπουσιν ἱστορικοὶ μαρτυρῖαι ἀκριβεῖς. Τὰ ὀλίγα, ἅτινα ἠδυνήθημεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ συναθροίσωμεν εἰσὶ τὰ ἐξῆς.

Γνωστότατον καὶ παρὰ πᾶσιν ἀποδεκτὸν ὑπάρχει², ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα δὲν ἦτο μὲν τόσον διαδεδομένη, ὥστε νὰ ἐπικρατῇ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν Συρίαν, ἀλλ' ὁμοίως εἶχε τάξιν ὅχι ἄσημον, ἀπανταχοῦ μεταξὺ τῶν δημοσίας θέσεις κατεχόντων ὑπαλλήλων ἐπικρατοῦσα, καὶ πρὸ πάντων τῶν λειτουργῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς καισαυκρατίας. Ἡ δὲ ἰσχυρὰ τῶν Ῥωμαίων πολιτικὴ καὶ ἡ μεγίστη αὐτῶν ἐπιρροὴ ἐν ταῖς κοιναῖς ὑποθέσεσιν ἐπέβαλλεν εἰς πάντα ὡπωσδήποτε ἀνεπτυγμένον τὴν μάθησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης³. Τοσαῦτα ἀρκοῦσι περὶ αὐτῆς; περὶ δὲ τῶν ἄλλων, αἵτινες ἰδίως ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς, συντόμως ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς.

α) Πρὸ παντός ἄλλου οὐχὶ ἀνωφελὲς θὰ ἦτο, ἀν τις παρέβαλλε τὰς δύο τοῦ γηραιοῦ τῆς φιλοσοφίας καθηγητοῦ ἐν τῷ Βερολινεῖῳ πανεπιστημίῳ συγγραφέα, τοῦ Zeller, τὴν γνωστὴν «φιλοσοφίαν τῶν ἐλλήνων», καὶ τὴν «ἀνάπτυξιν τοῦ μονοθεϊσμοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν»⁴, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ παρα-

¹ Ματθ. ΚΖ', 46. Μάρκ. ΙΕ', 34 καὶ πολλαχοῦ.

² Ἰδ. Κ. Παπαρηγ. Ἰστ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους. τόμ. Β' σελ. 532.

³ Ἰδ. Keim τόμ. Α' σελ. 173—203 καὶ 300—304.

⁴ Zeller Philosophie der Griechen 1868. — Die Entwicklung des Monotheismus bei den Griechen 1862.

τηρήσῃ, ὅτι ὡς αἱ ἑλληνικαὶ ἰδέαι οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦσαν πράγματα ὄχι παντελῶς ἐν Ἰουδαίᾳ ἀγνωστα.

β) Οὐ μόνον οἱ Σαδδουκαῖοι, οἱ Ἑσσαῖοι καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις, θρησκευτικαὶ τε καὶ πολιτικαὶ εἶχον προσλάβει πλεῖστα ξένα, μάλιστα δ' ἑλληνικὰ στοιχεῖα ἀναπτύξεως καὶ πολιτισμοῦ¹, ἀλλὰ προσέτι καὶ μετὰ μεγάλης εὐκολίας δύναται τις νὰ καταδείξῃ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς παιδείας τὴν ἀδελφικὴν σχέσιν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀνάμειξιν τῶν δύο τούτων γλωσσῶν, ἀπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Ἀντιγόνου τοῦ Σόχου (τῷ 200 π. Χ.), ὅστις καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπάρχων ἑλληνικὸν ἔφερεν ὄνομα, μέχρι τοῦ Ῥαββίνου Γαμαλιὴλ τοῦ διδασκάλου τοῦ Παύλου.

γ) Ἄν καὶ δυνάμεθα δὲ πάλιν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀληθές, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν Ἰερουσαλὴμ οὕτε ἐδιδάσκετο οὕτε ἐμανθάνετο μετὰ ζήλου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μάλιστα διότι ἡ Ἑλληνικὴ σοφία καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐνομιζόντο ὑπὸ τῶν σοφῶν τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἔθνους, τῶν Γραμματέων καὶ τῶν ἄλλων νομομαθῶν (ἀπάντων ὁμοίως φανατικῶν) λίαν ἐπικίνδυνα, καὶ ὡς τοιαῦτα ἐκηρύττοντο ἀνὰ πᾶν τὸ Ἑβραϊκὸν ἔθνος, εἰ καὶ γνωρίζομεν ὅτι οἱ πεπαλαυμένοι Ἰουδαῖοι ὀλίγιστα ἐτίμων πᾶν ὅ,τι ἦν ἑλληνικόν, παιδείαν, γράμματα, ἐπιστήμας, τέχναις, παντοίαν σοφίαν εἰ καὶ γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι οἱ νομομαθεῖς καὶ οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους κατηρώντο ἴσα τῷ πατρὶ τῷ διδάσκοντι τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τῷ βόσκοντι χοίρους (ἦτοι ὡς παρὰ κήρους καὶ ἀκαθάρτους καὶ θεοσυγεῖς ἀφοτέρους) εἰ καὶ γινώσκομεν, τί ὁ Ὀριγένης λέγει ἐν τῷ κατὰ Κέλσου¹ ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τότε ἐθεωρεῖτο στολισμὸς ἀπλῶς τῆς ἀνωτέρας τῶν ἀνθρώπων τάξεως καὶ «τοῦ συρμοῦ» διὰ τὰς ὑψηλῆς περιωπῆς γυναῖκας, εἰ καὶ γνωρίζομεν, ὅτι ἐν Ἰερουσαλὴμ σοφοῦ ἀνδρὸς Ἰουδαίου ἀρκοῦν, κύριον συστατικὸν ἦτο ἡ τοῦ νόμου σπουδὴ μελέτη καὶ ἐκμάθησις· εἰ καὶ ἐπίσης γνωστὸν ὑπάρχει τὸ ἀνέκδοτον ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ἐλευθεροφρων καὶ πῶς ἀχαλίνωτος, ἀλλ' ἐπίχαρις καὶ θελγῆτρων πλήρης συγγραφεὺς τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Ῥενὰν μετὰ ὄντως παρισιακοῦ ἄλατος ἡμῖν παρατίθησιν¹ καὶ τέλος εἰ καὶ δυνάμεθα ἐν γένει νὰ παραδεχθῶμεν ἀναμαρτήτως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸν ἑλληνισμὸν πῶς ἠγνόει, ὡς ἠγνόει τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν ἢ τοῦλάχιστον, ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν αὐτὸν ἀκριβῶς (ὡς παραδεχόμεθα ὅτι εἶχεν ἐπίσης ὀλιγίστας γνώσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ αὐτῶν μεγαλείου, καὶ τῆς τότε πολιτικῆς ἰσχύος)—πάλιν ὁμοίως καὶ μετὰ τὴν γνῶσιν τούτων ἀπάντων κλίνομεν νὰ πιστεύωμεν, οὐχὶ τυφλῶς εἰς τὴν ὁρμὴν ἡμῶν τὴν φίλαυτον καὶ φιλέλληνα ὑπέκοντες, ἀλλ' ἐκ τῆς γενικῆς

¹ Ἰδ. Ἰωσ. ΙΗ', 1. κἀλλ.— 2 Β' 34.

³ Ἐρωτηθεὶς ποτε Ῥαββίνος τις ἐν Ἰερουσαλὴμ πότε ἦτο καταλληλότερον νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν, ἀπήντησεν «οὕτε ἡμέρας οὕτε νυκτός» διότι γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ «μελετήσῃ τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός.»

τῶν πραγμάτων καταστάσεως τῆς τότε φερόμενοι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐ-
γίνωσκέ πως καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις (μεθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐ-
ναντίας μαρτυρίας) ἀρκούντως ἦν ἐν Ἱερουσαλὴμ διαδεδομένη· διότι ἐνταῦθα
πρὸ παντός ἢ ἀλλαχοῦ που ἐν Παλαιστίνῃ κατορθοῦτο εὐχερέστερον τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης ἢ διάδοσις διὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπαρχῶν, καὶ τῶν ἄλλων
πολυπληθεστάτων ὑπαλλήλων τῆς Ῥώμης, οἵτινες ἢ ἅπαντες ἢ οἱ πλεῖστοι
ἐγίνωσκον τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ διότι ἐνταῦθα μεγάλως συνέτεινον εἰς τὴν
διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ σοφίας οἱ Ἑρωδιανοὶ καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος
τῶν αἰρέσεων, οἵτινες ἅπαντες τὴν Ἑλλάδα εἶχον διδάσκαλον καὶ θησαυ-
ρὸν ἀκένωτον τῶν μεγάλων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ ὑψηλῶν θεωριῶν ¹. Ἐνταῦθα ὑ-
πομιμνήσκουμεν τὸν ἀναγνώστην καὶ τινὰς ἐν τοῖς «Μακκαβαίοις» φράσεις τὴν
διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν γένει ὑποδεικνυούσας· π. χ. ἐν δευτέρου ς', 8
πόλις ἑλληνίδες· αὐτόθι ια', 23, ἐν τρίτου γ', 8 ἀκμή τις ἑλληνισμοῦ, ἐπι-
μείλια κτλ.— Παρὰ δὲ τῷ Στράβωνι ΙΓ'. β', 34. πόλις ἑλληνίδες, οἰκου-
μένη (χώρα) ὑπὸ φυλῶν μικτῶν κτλ.

δ) Ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλιλαίᾳ, ὅπου τοσοῦτον χρόνον εἶχε διατρίψει ὁ Ἰη-
σοῦς ² τὸ νὰ λαλήσῃ τις μάλιστα δὲ νὰ ἐννοῇ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δὲν ἦτο
πρᾶγμα ὅπως ξένον, ἀφ' οὗ αὕτη εἶναι ἡ χώρα, ἐν ἣ ἀνάρηθμον πλῆθος ξένων
κατῴκει· διὸ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν» ὠνομάσθη.
Τοῦτ' αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ τι πλεον μάλιστα, περὶ τῶν Γαδάρων. Ἐν τῇ
πόλει δηλ. ταύτῃ παντός ἄλλου φυλετικοῦ στοιχείου ὑπερίσχυε τὸ Ἑλλη-
νικόν. Διότι τὰ Γάδαρα, ὡς μανθάνομεν παρὰ τοῦ Ἰωσήπου ³ μητρόπολις οὖσα
τῆς Περσίας καὶ περὶ τὰς 30 χιλ. κατοίκων τότε ἔχουσα, διὰ τοῦ Πομ-
πηίου τῷ 64 π. Χ. ἀνοικοδομηθεῖσα, ἴσχυε καὶ ἦν πράγματι ἔκτοτε πό-
λις ἑλληνικωτάτη, διότι ὑπερίσχυε μὲν αὐτόθι ὁ ἑλληνισμὸς, ξένοι δ'
ὅπως καὶ ἀλλοφύλοι ἐθεωροῦντο οἱ Ἰουδαῖοι, ὀλίγιστα τιμώμενοι. Ὁμοίως
ἐτιμᾶτο καὶ οὕτως εἶχεν ἡ πόλις καὶ ἐπὶ Αὐγούστου ἔτι· καὶ βραδύτερον ἀκό-
μη ὡς τοιαύτη διετέλει. Ταῦτα πάντα ἐκ πολλῶν διατρανοῦνται μαρτυριῶν,
καὶ ἐκ πολλῶν μέχρι ἡμῶν περιωθέντων τῆς πόλεως νομισμάτων, φερόν-
των ὅτε μὲν Δία τὸν Τύριον, ὅτε δὲ τὸν Ἑρακλέα. ¹

ε) Καὶ ἐν ᾧ οὐδόπως δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὰς μεγάλας δυσκολίας, ἀς οἱ
Ἰουδαῖοι πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐδοκίμαζον, ² πάλιν δεόν νὰ
ὑποθέσωμεν, ὅτι μέχρι τινὸς κατώρθουν νὰ ὑπερπηθῶσι τὰς δυσκολίας ταύτας

¹ Ἰωσήπου Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολ. ΙΗ' α. ΙΖ' ια', 4. κἀλλ.— Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἱεροσο-
λυμιάδα ἦτοι Ἱστορίαν ἐπιτομὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ. τμήμ. Α'. κεφ. ε. καὶ ς'. Β'. α, β, γ. ἢ σελ.
155—296.

² Ἰδ. Ματθ. Δ', 12—25. Λουκ. Δ', 14, 31. κἀλλ.

³ Ἰουδ. ἀρχ. ΙΖ', ια', 4. «Γάζα καὶ Γάδαρα καὶ Ἴππος ἑλληνίδες εἰσὶ πόλεις» Δ', ς', 3.—
Πλιν. Ε', 16.

⁴ Εὐσεβ. 133, 171. Πλιν. Ε', 16.

⁵ Ἰωσ. Κ'. ια', 2.

ἀναγκαζόμενοι ἄλλως νὰ μανθάνωσιν αὐτήν, διότι ἦτο πλεον καὶ πρακτικῶς
ἐν τῷ βίῳ χρήσιμος. ¹

ς') Ἐκ τῶν προηγουμένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦ-
δύνατο ἐπίσης, ὅτε προεχώρησέ πως τῇ ηλικίᾳ, νὰ ἐννοῇ τοῦλάχιστον τὴν
Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο μόνον παραδεχόμενοι, δυνάμεθα καὶ νὰ κατανοή-
σωμεν τὴν ἄμεσον αὐτοῦ συνεννόησιν καὶ σχέσιν μετ' ἀνθρώπων ὄχι Ἰου-
δαίων, οἶαν οὐκ ὀλίγα τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρία μᾶς παρουσιάζουσι ³.
Τούτων τινὰ κατωτέρω (§ ια.) ἀναφέρομεν μνημονεύοντες ἐνταῦθα μόνον τοῦ
παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ὅπου ἐκτίθεται ἡ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ποντίου συνδιάλε-
ξις ἐντὸς τοῦ Πραιτωρίου. ² Ἐξηγουμαι. Ὅτε ὁ Ἰησοῦς εἰσήχθη εἰς δίκην
τὰ πράγματα εἶχον οὕτω· ὁ μὲν Πόντιος ἐν πομπῇ ἐκάθητο ἐπὶ τῆς ὑψη-
λῆς αὐτοῦ ἑδρας· δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ ἡγεμόνος ἐπὶ ταπεινότερων ἐ-
δρῶν ἐκάθητο οἱ ἄλλοι δικασταί, οἱ σύνεδροι assessores, κτλ. καὶ ἐν γένει
τὸ consilium. Ἐν τῇ αἰθούσῃ, ὅπου διεξήγοντο αἱ δίκαι, ὑπῆρχον καὶ κα-
θίσματα διὰ τοὺς Ῥωμαίους πολίτας, ὧν τινες ἦσαν συνήθως παρόντες ἀ-
κροαταί, ἐπίσης ὑπῆρχον τοιαῦτα διὰ τε τὸν κατήγορον καὶ τὸν κατηγορού-
μενον. Ὅτε ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς ἐδικάζετο, ὑποθέτομεν ὅτι ἴστατο, ὡς συνεί-
θιζον, καὶ ὑπεχρεοῦντο μάλιστα νὰ ἴστανται ὄρθιοι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι τῶν
Ῥωμαίων ὑπήκοοι, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπόδικοι, δι' οὓς κυρίως ὑπῆρ-
χον αἱ ἑδραὶ ἐν τῇ δικαστικῇ αἰθούσῃ. . . . Ἀλλὰ τοιοῦτον Ῥωμαϊκὸν δι-
καστήριον ἦν τε τῇ Συρίᾳ, τῇ Μ. Ἀσίᾳ, καὶ πολλαχοῦ ἄλλαχοῦ οὐδένα εἶχε
διερμηνέα, οὐδὲ προσελάμβανε τοιοῦτον κατὰ τὰς δίκας οὐδέποτε, διότι οἱ
δικάζοντες, πρὸ παντός δὲ μάλιστα οἱ σύνεδροι ἐγίνωσκον ἄριστα τὴν Ἑλ-
ληνικὴν, ὡς ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς τὰς τοιαύτας δημοσίας θέσεις καταλαμ-
βάνοντας Ῥωμαίους, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς Ῥωμαίους ἐπάρχους τῆς
Ἀνατολῆς ἀπάσης, ὑποχρεομένους ἀνεξαίρετως νὰ γνωρίζωσι τὴν Ἑλ-
ληνικὴν γλῶσσαν ὡς ἀναγκαίαν καὶ ἀναπόφευκτον. Κατὰ ταῦτα δὲ δεόν
νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐνόει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἤδη
ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀφ' οὗ ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ἦλθεν εἰς συνεννόη-
σιν μετὰ τῶν δικαστῶν καὶ τοῦ Πιλάτου (ἀφ' οὗ οὗτος μὲν ἠγγύει ὡς
ὀφόμεθα, τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἐκεῖνοι δὲ τὴν Ἑβραϊκὴν.) Τοῦτο δὲ τοσοῦτο
πιθανότερον καθίσταται, καθ' ὅσον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγομεν, καὶ αὐτὸς

¹ Ἰωάν. ΙΗ, 33—37. Πρβλ. καὶ Ματθ. ΚΖ', 11. Μαρκ. ΙΕ', 2. Λουκ. ΚΓ', 3.

² Πράξ. τῶν Ἀποστόλων κεφ. ΚΑ', 37—38, ΚΒ'. 2. Ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι οἱ ἀκροα-
ταὶ τοῦ Παύλου ἐν Ἱερουσαλὴμ ἠτοιμάζοντο ν' ἀκούσωσιν αὐτοῦ Ἑλληνιστὶ λαλοῦντος, ἐν ἣ
γλώσσῃ θὰ ἦτο εὐνοητότερος.

³ Ὁμοίως βλέπομεν καὶ ἐκ τοῦ Ἰωσήπου βιβλ. ΙΗ', γ', 3. ὅτι ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἄμε-
σον καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσιν τὸ χωρίον ἔχει οὕτω. «Ἄνηρ σοφὸς (ὁ Ἰησοῦς), εἶγε ἄν-
δρα αὐτὸν λέγειν χρὴ ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής. . . . καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους,
πολλοὺς δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπηγάγετο.» Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Εὐσέβιος, ὁ Βασίλειος
καὶ ἄλλοι ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς «π ο λ λ ο ὺ ς Ἕ λ λ η ν α ς π ρ ο ς η γ ἄ γ ε τ ο» Κακῶς
δ' ὑπολαμβάνουσι τινες τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἰωσήπου ὑπεβολιμαῖον.

ὁ Ἰησοῦς ἠλικιωθεὶς ἠσθάνετο βεβαίως τὴν ἀνάγκην τῆς γλώσσης ταύτης, ἅμα δὲ καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῆς ὠφέλειαν.¹

(Ζ') Μεταβῶμεν νῦν καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χαρκαθεῖσαν ἐπιγραφὴν, ἥτις καὶ αὐτὴ δύναται πῶς νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μαρτυρία τῆς μεγάλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διαδόσεως κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας, καὶ οὕτως ἐμμέσως νὰ δώσῃ ἡμῖν τὸ δικαίωμα νὰ υποθέσωμεν ὡς πιθανὸν τοῦλάχιστον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν. Καὶ δὴ ὁ μὲν Λουκᾶς² λέγει. «ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς. «Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» Ὁ δὲ Ἰωάννης³ περὶ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος λέγει «ἔγραψε δὲ τίτλον ὁ Πιλάτος καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἦν δὲ γεγραμμένον «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» . . . καὶ ἦν γεγραμμένον Ἑβραϊστὶ, Ἑλληνιστὶ, Ῥωμαῖστὶ» οἱ δ' ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ὁ Ματθαῖος,⁴ καὶ ὁ Μάρκος,⁵ βραχυλογώτεροι ὄντες, οὐδὲν τι περὶ τῆς γλώσσης, ἐν ἧ συνετάχθη ἢ ἐπιγραφῇ, ἀναφέρουσιν· ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὡς εἴθισται, προσπαθεῖ ν' ἀνταποδώσῃ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν φράσιν.⁶ Ἐν τοῖς δύο πρώτοις Εὐαγγελισταῖς ἕκαστος παρατηρεῖ, ὅτι ἡ τάξις τῶν γλωσσῶν διαφέρει, καὶ ὅτι ὁ μὲν Λουκᾶς προτάσσει τῶν ἄλλων τὴν Ἑλληνικὴν, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης τὴν Ἑβραϊκὴν, ἥτις παρ' ἐκείνῳ κατέχει τὴν τελευταίαν θέσιν. Ποία δ' ἡ ὀρθότερα κατὰ τάξιν ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποφανθῶμεν· οἱ πλεῖστοι τῶν περὶ τὰ Εὐαγγέλια εἰδημόνων ἀποφαίνονται ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἰωάννου δηλ. πρώτων Ἑβραϊστὶ εἶτα Ἑλληνιστὶ καὶ τέλος Ῥωμαῖστὶ, προστιθέντες· «καθ' ὅσον μάλιστα καὶ περὶ σταυρωθέντος Ἑβραίου προῦκειτο», ἡμεῖς ἀπλῶς εἰμεθα ὑπὲρ τῆς τοῦ Λουκᾶ κατατάξεως τῶν γλωσσῶν· πρώτων δηλαδὴ ἔχαρχθη ἢ ἐπιγραφῇ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ Ἑλληνιστὶ εἶτα Ῥωμαῖστὶ καὶ τέλος Ἑβραϊστὶ· καθ' ὅτι οὐ μόνον παράδοξον θὰ ἐφαίνετο νὰ τεθῇ τελευταία τὴν τάξιν ἢ τοῦ κυριάρχου ἔθνους γλώσσα, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν ἄλλαις παραλλασσοῦσαις περιστάσεσι βλέπομεν, ὅτι ὅτε μὲν καταλαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν ἡ Ἑλληνικὴ, οἷον ἐν Ἰωσήπου βιβλίῳ ΙΔ', 10, 2, ἐν ᾧ λέγεται «βούλομαι δὲ καὶ Ἑλληνιστὶ καὶ Ἑβραϊστὶ ἐν δέλτῳ χαλκῇ ἀναθῆναι (τὸ ἀντίγραφον)», ὅτε δὲ προηγείται ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἔπεται ἡ Ἑλληνικὴ π. χ. αὐτόθι ΙΔ', 12, 5. «διάταγμα ἐμὸν (Μάρκου Ἀντωνίου) ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς (τοὺς ἄρχοντας Τυρίων), περὶ οὗ βουλευόμεαι⁷ ὑμᾶς φροντίσαι, ἵν' αὐτὸ εἰς τὰς δημοσίους ἐντάξῃτε δέλτους γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς, καὶ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ ἔχητε αὐτὸ γεγραμμένον, ὅπως ὑπὸ πάντων ἀγαγινώσκεσθαι δυνήσεται» κτλ., ἐξ οὗ χωρίου δῆλον πρὸς τοῦτοις καθίσταται, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα γίνωνται τοῖς πᾶσι καταληπτοί, καὶ Ἑλληνιστὶ τὰ διάτάγματα αὐτῶν ἐδημοσίονον ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς τοῦ κράτους χώραις τοῦ-

¹ Πρὸλ. Keim Α', σ. 366. — ² ΚΓ', 38. — ³ 19', 20. — ⁴ ΚΖ', 37. — ⁵ ΙΕ', 27. — ⁶ Keim ἐνθ' ἀνωτ. — ⁷ γρ. β ο ὄ λ ο μ α ι.

λάχιστον, τοῦθ' ὅπερ ἐκ πολλῶν ὁμοίων τοῦ Ἰωσήπου χωρίων νὰ ἐξαγάγωμεν δυνάμεθα, σὺν τῇ ἀπλῇ ἐξαίρεσει, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσι συνήθως ἢ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ ἀπένευε τὴν πρώτην τάξιν τῇ Ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ, ὡς γλώσση τοῦ κυριάρχου ἔθνους, τῆς κυβερνήσεως, ἥτις πάντοτε συνείθιζε νὰ δημοσιεύῃ τὰ διατάγματα αὐτῆς καὶ τὰς ἀποφάσεις ἐν πολλαῖς γλώσσαις, τοῦ κατὰ τόπους ἐπικρατεστέρας. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν γλώσσαν, ἣν ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ σημειωθέντι χωρίῳ ἐπιτίθεται φαίνεται τοιζῶν, δεόν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνοεῖτο ὑπὸ τῶν ταπεινοτέρων ὑπηρετῶν τοῦ Πιλάτου, τῶν δουλικῶν καὶ τυρλῶν ἀπλῶς ἐκτελεστῶν τῶν διαταγμάτων αὐτοῦ, ὡς κατωτέρω καὶ τοῦτο καταδειχθήσεται. Ἄλλως ἐκ τῶν ἀνωτέρω πάντων βλέπομεν, ὅτι τὴν πρώτην θέσιν πάντοτε καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ σταυροῦ διημεριώθησεν ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα, δι' οὐδένα ἄλλον λόγον βεβαίως, ἢ ὅτι ὑπῆρχε λίαν διαδεδομένη ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις.

ἢ) Τὴν διὰ δόσιν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύνανται ἐν τοῖς πρώτοις νὰ ἐπιμαρτυρήσωσι καὶ αἱ ἐν τῷ προκλίῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ εὑρισκόμεναι Ἑλληνικαὶ καὶ Ἰουδαϊκαὶ ἐπιγραφαί, καὶ νῦν ἔτι σωζόμεναι.¹

θ') Ἀλλὰ πάντες οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ πεπαιδευμένοι καὶ σοφοί, ἔζων ἐν ἀτμοσφαιρᾷ Ἑλληνικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Οὕτω καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ σοφοῦ τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου, τοῦ Ἑλληνιστοῦ τοῦ πρώτου τῶν πρώτων σεβαστῶν προσώπων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Γαμαλιήλ, ὁ ἐλευθερόφρων καὶ πολυμαθὴς καὶ μέγας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδάσκαλος ἐγίνωσκεν ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν, καὶ συχνάκις τὴν αὐτὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπεσκέπτετο. Οὗτος, καλὸν προσέτι νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ἂν μὴ ἔσχε μαθητὴν αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν (ἂν οὐ τοιοῦτόν τι οὐ παρεδόθη ἡμῖν, οὔτε πιθανότητος ἔχειται οὐδεμιᾶς) ὅμως ἐγνώρισε τὸν εὐφυῆ νέον, καὶ προσωπικῶς βεβαίως· τοῦλάχιστον τοῦτο φαίνεται τὸ πιθανότατον· διότι τοῦ Γαμαλιήλ ἡ φήμη εὐρέως εἶχε διαδοθῆ, ὥστε ἀδύνατον νὰ μὴ εἶχεν ἀκούσει τι ὁ ἕτερος περὶ τοῦ ἐτέρου θαυμάσιον ἢ ἀξιεπαινον.

ι) Τὴν μεγάλην διὰ δόσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μαρτυρεῖ προσέτι καὶ τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Θωμᾶ εὐαγγέλιον (ἵνα τὰ λοιπὰ ἀπόκρυφα παραλίπωμεν). Ἡ μαρτυρία τοῦ εὐαγγελίου τούτου, ἂν καὶ μικρὸν βεβαίως φέρει ἐν αὐτῇ κύρος, ὅμως πάλιν δείκνυσιν, ὅτι εὐθύς μετὰ Χριστὸν ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα ἤρξατο ὄχι πλέον διαδομένη, ἀλλ' ὑπερισχύουσα καὶ πρωταγωνιστοῦσα «παιδεύσω, λέγει τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θωμᾶ, Σέ (δηλ. τὸν Ἰησοῦν) τὰ ἑλληνικά, ἔπειτα τὰ ἑβραϊκά.»

ιά) Νῦν δὲ μεταβαίνομεν νὰ υποδείξωμέν τινα τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς ΚΔ, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντα εἰς σχέσιν ἄμεσον πρὸς τοὺς ἄλλοθενεῖς (δηλ. οὐχὶ Ἑβραίους, ἀλλ' ἢ Ῥωμαίους ἢ Ἑλληνας) π. χ. Ματθ. ΚΖ'.

Μαρκ. Ε', ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἐν τῇ ἑλληνικωτάτῃ χώρᾳ τῶν

¹ Ἰδ. Παλαμᾶ Ἱεροσολυμάδα καὶ Ἰωσήπου ΙΓ', α.

Γαδαρηνῶν διατριβῆ τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτι δὲ Λουκ. Δ', 14. Ἰωάν. ΙΒ', 19. ΙΗ', καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ.

Εἴτα ἔχομεν ἀνάλογα χωρία μέγιστα τὸ ζήτημα ἡμῶν διαλευκαίνοντα καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν ὑποστηρίζοντα, τὰ ἑξῆς:

Πράξεων Β', 7—8. Ε', 33, σ'. ΚΑ', 47. ΚΒ', 2—3. καὶ ἀλλαχοῦ.

Παραβληθῆτω δ' ἡ τῶν δύο τελευταίων χωρίων ἐρμηνεία Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως ἐν Στρωματέων λόγῳ Α', 29, 181, καὶ λόγῳ Σ', 5, 39 — 41, καὶ 15, 128. — Τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων χωρὶς μάλιστα τρανῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἦτο παρὰ πάσας τὰς ἄλλας ὀλίγον τι μετὰ Χριστὸν διαδεδομένη. Καὶ ἡ ἐρώτησις δ' ἐκείνη ἢ πρὸς τὸν Παῦλον ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου γενομένη «ἐλληνιστὶ γινώσκεις;» ὡς καὶ ὀλίγον τι κατωτέρω «ἀκούσαντες δ' ὅτι τῆ ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς *μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν*» δεικνύουσιν ὅτι ὄχι μόνον ἀπροδοκῆτως ἤκουσαν τοῦ Παύλου ἑβραϊστὶ ἢ τοῖς Ἀραμαῖστι ὁμιλοῦντος, ἀλλὰ προσέτι, ὅτι καὶ ὁ χιλιάρχος καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες ἄριστα ἐγίνωσκον τὴν ἑλληνικὴν, οἱ δ' ἀκροαταὶ εὐχερέστερον ταύτην ἠδύναντο νὰ ἐνοῶσιν ἢ τὴν ἑβραϊκὴν. Ἄλλως δ' ἐκ τοῦ κεφ. ΚΖ', 14 τῶν Πράξεων δύναται τις πῶς νὰ εἰκάσῃ προσέτι, ὅτι τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης (ἢ τοῦ Ἀραμαϊκῆς) ἐγίνετο χρῆσις ὑπὸ τῶν ἑβραίων κατὰ προτίμησιν εἰς ἐπισήμους μάλιστα περιστάσεις οἷον λιτανείας, ἱερὰς τομπὰς, θυσίας, μυστικὰς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνδιαλέξεις τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως κτλ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος ἐπίτηδες ἐποίησατο χρῆσιν τῆς Ἀραμαϊκῆς, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ περὶ οὗ προέκειτο μεγάλην ἐκέκμητο σπουδαιότητα διὸ καὶ παρέσχον μᾶλλον ἡσυχίαν, οὐ μόνον ὅπως εὐχερέστερον τὸ πρᾶγμα κατανοήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅπως κάλλιον τοῦ Παύλου λαλοῦντος ἀκροασθῶσιν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν τῷ Β' μέρει λεχθέντα δέον, νομίζω, νὰ παραδεχθῆ τις, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπὶ Χριστοῦ ἦτο κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας λίαν διαδεδομένη, ὡς ἀναγκάζομεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς καθαρὰν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ σοφία παρὰ πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας ἐπεκράτει. Ὅπως δὲ πιθανότατον καὶ σχεδὸν βέβαιον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγίνωσκε, καὶ ἐλάλει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, βεβαίως ὄχι μετὰ τὸσούτης ἐντελείας καὶ εὐχερείας, μεθ' ὅσης τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, τὴν τοῦ ἔθνους του, ἔτι δὲ βεβαιότερον ὅτι ἐγίνωσκον ἑλληνιστὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Ἀπλῶς δὲ τὸσον μόνον λέγομεν, οὐδὲ προχωροῦμεν περαιτέρω, π. χ. νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνεγίνωσκε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὡς τινες ἐγνωμάτευσαν, ἢ ἄλλας τινὰς ὁμοίας ὑποθέσεις νὰ κάμωμεν. Τὰ τοιαῦτά εἰσιν ἀπίθανα, καὶ ἀπαράδεκτα. Διότι ἀληθεύει μὲν ὅτι πολλοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὅλως ἄσημοι, παρασυρθέντες, ἀγνοῶντες, ὑπὸ ἑλληνικοῦ ἔθους ἐνθουσιασμοῦ, ἠξίωσαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνεγίνωκε τῆς

1 Κ. Παπαρ. Ἰστ. ἑλλ. ἔθνους τόμ. Β'. σελ. 530 κέξ. — Schlosser αὐτόθι.

Παλαιᾶς Διαθήκης τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, καὶ ταύτην μόνην ἐμελέτησεν ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ὑπάρχει ὅλως ἀναπόδεικτον, ἐν ᾧ ἀπλῶς δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἠγνόει ὅλως καὶ τῶν Ὁ' τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Ἡ οὕτως ἢ ἄλλῳ ὅμως καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πάντοτε φαίνεται, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ὅλως ἄγνωστος τῷ Ἰησοῦ.

Ἄλλὰ τοῦτο θὰ διασαφηνισθῇ ἐντελῶς διὰ τοῦ τρίτου μέρους, εἰς δ' νῦν μεταβαινόμεν.

Γ' Ὅποιαί τινές εἰσιν αἱ περισθεῖσαι ἡμῖν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι;

Τοιαῦτά εἰσι διτταί:

- α) Ἄμμεσοι,
- β) Ἐμμεσοί.

Καὶ ἄμμεσοί μὲν μαρτυρίαι, ὡς περὶ τῶν ἄλλων δύο πρώτων μερῶν, οὕτω καὶ περὶ τοῦτου ὑπάρχουσιν ὀλίγισται. Αὗται δ' εἰσὶ.

1) Ἡ τοῦ Ἰωσήπου μαρτυρία ἐν Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίῳ Σ', 2, 1, καὶ Ε' 9, 2, ὅπου λέγεται «Ἐβραϊζῶν, πατρίῳ γλώσσῃ λαλῶν.»

2) Ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ματθαίου ἅπαντῶσα, ἐν κεφ. ΚΖ', 46—47, ἔνθα λέγεται «περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, «Ἥλι, Ἥλι, λαμὰ σαβαχθανί!» τοῦτ' ἔστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστῶτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἥλιαν φωνεῖ οὗτος.» Αἱ λέξεις αὗται εἰς τὴν μητρικὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐξηγήθησαν γλῶσσαν, χρῆσιν ταύτης ποιησαμένου κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν. Γνωστὸν δ' ὅτι δὲν εἶναι λέξεις ἀρχαῖαι ἑβραϊκαί, ἀλλ' ἔχουσαι ἐν τῷ ψαλμῷ δψ, παρ' οὗ ἐλήφθησαν, ἀλλὰ τῆς Συροχαλδαϊκῆς διαλέκτου ἢ Ἀραμαϊκῆς, ἣν γλῶσσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἐλάλουν. Ἐκ τῶν λέξεων τούτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πρὸς ἃς καὶ αἱ τοῦ Μάρκου παραβλητέαι κεφ. ΙΕ', 33—36, μανθάνομεν προσέτι ὅτι ἡ πάτριος τοῦ Ἰησοῦ γλῶσσα δὲν ἦτο τοῖς πᾶσι καταληπτὴ, διότι τινὲς τῶν ἐστῶτων ἐκεῖ παρὰ τὸν σταυρῶθέντα, πιθανότατα Ῥωμαῖοι, ἢ φύλακες ἢ ἄλλοι τῶν ἀρχῶν τῆς Ἰουδαίας ὑπάλληλοι, μὴ ἐνοήσαντες ἔλεγον, ὅτι «Ἥλιαν φωνεῖ ὁ Ἰησοῦς, συγγέαντες τὸ Ἥλι καὶ τὸ Ἥλια» ὅθεν καὶ τὸ ἄφες, ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἥλιος σώσω αὐτόν¹.

Ἐμμέσους δὲ μαρτυρίας περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ ἔχομεν.

1) Ἐκεῖνο τὸ πολλάκις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐπαναλαμβανόμενον «οὐκ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς», οὗ χρῆσιν ποιεῖται ὁ Ἰησοῦς, ὅτε μὲν πρὸς τοὺς

1 Πρὸλ. Keim αὐτόθι.

σοφούς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἀποτεϊνόμενος, ὅτε δὲ πρὸς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἐν γένει, ὅπερ τρανῶς καταδεικνύσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐκεῖνας εἶχεν ἀναγνώσει τὰς γραφάς, ἃς καὶ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεγίνωσκεν. Ἐκ τούτου δ' ἐπεται, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶχε γνῶσιν τῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦτο συντεταγμένη, ἢ τοῦλάχιστον, ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τὴν τε ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν τῆς τότε ἐν χρῆσει γλώσσης ἥτοι τῆς Συροχαλδαϊκῆς· τοῦθ' ὅπερ καὶ πιθανότερον· διότι τότε εἰς αὐτὴν ἦτο μετεγλωττισμένη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Πρὸβλ. Keim τομ. Α', σ. 429, καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Winer, Schreibkunst, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ ἴσχυεν, ὅχι ὡς τινες ἐνόμισαν, ἡ Ἑβραϊκὴ—Φοινικικὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἡ Ἀσσυριακὴ· καὶ αὕτη πάλιν μόνον ἐν τῇ γραφῇ, ἐν ᾧ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ κυρίως τότε ἴσχυεν ἡ Ἀραμαϊκὴ, ἐν ᾗ ὅμως γλῶσση καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦν μετεγλωττισμένη, ὅπως ἐννοῆται παρὰ πάντων, καὶ ὁ Ἰησοῦς (δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὡς πιθανότατον τοῦτο) ἀνεγίνωσκεν αὐτήν. (πρὸβλ. Ματθ. Ε', 18 κἀλλ.)

2) Τὸ χωρίον τοῦ Ἰωάννου (Δ', 5—27), ὅπου ἐκτίθεται ὁ γνωστὸς διάλογος τῆς Σαμαρείτιδος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακώβ. Ἐν αὐτῷ παρατηροῦμεν, τὸ μὲν ὅτι ἡ γυνὴ ἀποκαλεῖ αὐτὸν Ἰουδαῖον· «πῶς Σὺ Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πιστὴν αἰτεῖς, οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος· οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις,» τὸ δὲ καὶ ὅτι ἀριστα συνεννοεῖται μετ' αὐτῆς, «καίπερ μὴ Ἰουδαίας· ἐπομένως ἡ ἡς ἐγένετο χρῆσις γλῶσσα δέον νὰ ὑποτεθῆ ἢ τότε λαλουμένη κοινῶς ἦτο ἡ Ἑβραϊκὴ Ἀραμαϊκὴ ἢ ἡ Συροχαλδαϊκὴ ἄλλως λεγομένη. Ἄρα ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν ταύτην.

3) Νόμος Ἰουδαϊκὸς θρησκευτικὸς ὑπῆρχεν ἀπαιτῶν νὰ ἐπισκέπτηται τις τακτικῶς καὶ καθ' ὠρισμένας ὥρας τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ¹. Διὰ ταῦτα, πρὸς ἃ καὶ τῶν Εὐαγγελίων ἡ μαρτυρία συμφωνεῖ² εἰκὸς καὶ ἀναγκαῖον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὡς Ἰουδαῖος, διῆλθε χρόνον οὐκ ὀλίγον ἐν τῇ συνάγωγῇ τῶν συμφυλετῶν του, καὶ ἐπομένως δέον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καλῶς ἐγίνωσκε τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἐδίδασκον³.

4) Ἦδη δ' ἀναμφισβήτητον πλέον ὑπάρχει, ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ ἐν γένει ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκηρύττετο πρὸ παντός ἐν μέσῳ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστι τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ τοῦτο προϋποτίθησιν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης, ἣν ὁ διδασκόμενος λαὸς ἐνόει, ἥτοι τῆς Ἀραμαϊκῆς².

5) Καὶ τῷ ἐπιτροχάδῳ τὰ Εὐαγγέλια διερχομένῳ καταφανέστατον καθίσταται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐ μόνον ἀνέγνω τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀλλὰ καὶ

ὅτι ἀριστα εἶχε μελετήσῃ αὐτήν, καὶ ἀπὸ στήθους σχεδὸν ἐκμάθει, ὡς ἦτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις συνήθεια. Ἐκ τοῦ τρόπου μάλιστα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πᾶς ἕκαστος εὐδιακρίτως παρατηρεῖ τὴν ἐμβριθὴ περὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μελέτην. Ἀλλ' ἀρχὴ γε ἐν πρωτοτύπῳ ἀνεγνώ αὐτὴν ἢ ἐν μεταφράσει; τὸ δεύτερον εἶναι τὸ πιθανότατον, τὸ βέβαιον. Ἀλλ' ἐν τίνι μεταφράσει; ἐν Ἀραμαϊκῇ πιστεύομεν· διότι καὶ αἱ εἰς αὐτὴν παραπομπαί, ἵνα τὰς λοιπὰς ἀποδείξεις παραλίπωμεν, κατὰ τὸ Ἀραμαϊκὸν γίνονται, οὐχὶ δ' ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὡς τινες ἠθέλησαν νὰ ὑποθέσωσιν. Ἄλλως δὲ γινώσκομεν, ὅτι ἡ μετάφρασις τῶν Ὁ ὑπῆρχεν ἤδη πολὺ πρότερον τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα καὶ μετὰ τοῦ ὀνόματος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως συνδεομένη, κακῶς μὲν ἀλλ' ἀρκούντως τὸ ἀρχαῖον τῆς μεταφράσεως τῆς εἰδήσεως μαρτυρούσης.¹

6) Τέλος δὲ συλλέγομεν καὶ τινὰς μαρτυρίας ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἡμῶν γνώμης, ὅτι δηλ. τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάντα, ἐκτὸς ὀλίγιστων ἐξαιρέσεων, ἐν Συροχαλδαϊκῇ ἦτο Ἀραμαϊκῇ ἥτοι Ἑβραϊκο-φοινικικῇ, διεξήγοντο διαλέκτῳ.

α') Ἐκ τοῦ Ματθαίου·

Κεφ. Ε', 1: ὅπου προεισαγωγικῶς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους διδασκαλίαν λέγεται «ιδῶν δὲ τοὺς ὄχλους (τὸ μέγα πλῆθος, τὸ ἀνάρθρον) ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος. . . . καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκον αὐτοὺς λέγων.»

Κεφ. ΙΓ'. Ὅπου γραφικώτατα ἐκτίθεται μέγα παραβολῶν πλῆθος «τοῦ μὲν Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου καθημένου, τῶν δὲ ὄχλων πολλῶν συναχθέντων πρὸς αὐτὸν καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐστηκότων.»

Κεφ. ΚΓ'. Ἐνθα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ λέγεται «ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων» ὅτι δ' οἱ ὄχλοι οὗτοι ἦσαν Ἰουδαῖοι, δηλοῦσιν αἱ εὐθὺς ἐπιφερόμεναι λέξεις: «πάντα οὖν ἔσα ἀνέπωσιν ὑμῖν (οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι) τηρεῖν, τηρεῖτε, καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν.»

β') Ἐκ τοῦ Μάρκου·

Κεφ. Α', 21.—Β', 13.—Ε'.—ΙΒ', 13, 18, 28.

γ') Ἐκ τοῦ Λουκᾶ·

Κεφ. Β', 41. Ὅπῳθεν βλέπομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκάθητο ἐν τῷ ἱερῷ ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἤκουεν αὐτῶν· καὶ ἐπηρώτα αὐτοὺς, ὅτε ἐξίσταντο πάντες οἱ ἀκούοντες ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ.

Κεφ. Δ', 31.—ΙΒ'.

Ἐκ τῶν δύο τούτων χωρίων βλέπομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐδίδασκε τοὺς ὄχλους κατὰ μυριάδας ἐπισυναγομένους καὶ ἀλλήλους καταπατοῦντας.»

1) Ἰδ. τὰ λείψανα Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ S-J Légrand καὶ F. Tychon «Mémoire sur Démétrius de Phalère, δημοσιευθεῖσα ἐν τοῖς Mémoires de la Littérature de l'Académie Royale tom. XXIV—Bruxelles 1852.

1 Ἰδ. Φίλωνος περὶ ἀρετῶν καὶ πρεσβείας πρὸς Γάϊον σ. 1014.

2 Ματθ. ΚΔ'. 1. Λουκ. ΚΑ' 5. καὶ ἄλλ.

3 Ἰδ. Keim τομ. Α'. σ. 143 ὅπου πολλαὶ συναλέγησαν μαρτυρίαι τὴν ἰδέαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσαι.

2 Keim Α', 116.

Κεφ. 18', 45—47, κτλ.

δ') Ἐκ τοῦ Ἰωάννου

Κεφ. Δ', 5—27.—ε', 24—25 καὶ 59.

Κεφ. Η'. κτλ.]

Τοιαῦτα ὅμοια χωρία μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει τὴν τότε ἐν χρῆσει παρὰ τῶ λαῶ γλώσσαν, εὐρηνται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πλεῖστα. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀρκούμεθα εἰς τ' ἀναγραφέντα, διότι ταῦτά εἰσι καὶ τὰ οὐσιωδέστατα.

Συμπέρασμα.

Οὕτω λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἰς ἀνώτερα σχολεῖα δὲν ἐφοίτησεν, ἀλλὰ μόνον ἐν μικροῖς, προκαταρκτικοῖς ἐμαθῆτευσεν — ὅτι ἦτο μάλλον αὐτοδίδακτος, καὶ πρακτικὸς ἐγένετο διδάσκαλος¹ — ὅτι ὑπερίσχυς μὲν πως τότε κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐν γένει ἡ Ἑβραϊκῇ (ἡ νέα δηλαδὴ Ἀραμαϊκῇ) γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἦν λίαν διαδεδομένη, — ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει καὶ ἔγραφεν ἄριστα (ἐκ πείρας μάλλον διδαχθεὶς) τὴν Ἀραμαϊκὴν, ὡς τὴν μόνην μητρικὴν αὐτοῦ γλώσσαν, καὶ ἐν αὐτῇ δημοσίᾳ ἐδίδαξεν, — ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁμίλει καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίσης, γινώσκων ἅμα νὰ γράφῃ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, ὅχι βεβαίως μετὰ τσοαύτης εὐχερείας μεθ' ὅσης τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλώσσαν, ἀλλὰ τόσῃ μόνον, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ εὐκόλως καὶ ταύτης νὰ ποιῆται χρῆσιν, — καὶ τέλος ὅτι τὴν Ῥωμαϊκὴν . . . ἀλλὰ κατὰ πόσον αὕτη ἡ γλώσσα ἦτο γνωστὴ τῷ Ἰησοῦ, περὶ τούτου μεγάλας ἔχομεν τὰς ἀβεβαιότητας, καὶ οὐδὲν τι νὰ εἰπωμεν ἱστορικῶς ἀπαδεικτὸν δυνάμεθα, καθ' ὅτι μάλιστα καὶ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸς δὲν παρουσιάζεται, ἀνθρωπίνως ἐννοεῖται, πολλὰς ἔχων γνώσεις περὶ τῆς τότε Ῥωμαϊκῆς ἰσχύος καὶ πολιτικῆς δυνάμεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΠΑΠΑΖΗΣ δ. φ.

Ἐν Χίῳ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1879.

Παράρτημα.—Μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως συνέβη νὰ ἴδω τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1874 τοῦ κ. Βιρηναίου Κ. Ἀσωπίου, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δημοσιευθεῖσαν βραχεῖαν πραγματείαν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Λαμπρύλλου, ἃν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλάλει καὶ ἐλληριστί, ἢ μετὰ προσοχῆς διεξελθὼν, παρετήρησα ὅτι ἐν τισὶ μὲν συνερωνοῦμεν, ἀλλ' ὅμως ἐν πολλοῖς αἰσκέψεις τοῦ κ. Λαμπρύλλου καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἐρμηνείαις τινῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρίων, πρὸς τὸ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ θέμα ἡμῶν σχετιζομένων, ἦσαν πάντῃ σφαλραῖ. Καὶ γνωρίζω μὲν ἄλλως, ὅτι τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον πᾶν ἄλλο δύνανται νὰ θεωρηθῇ ἢ καθάρως ἐπιστημονικὸν βιβλίον, ἀλλ' ὅμως δὲν νομίζω ἄκαιρον μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκθέσιν μου νὰ

¹ Ἰδ. Ἀσσιγγίου ἐνα τροφή τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 2. 60.

ἐπιφέρω ὀλιγίστας λέξεις εἰς ἀνασκευὴν τινῶν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπρύλλου γραφέντων καὶ μάλιστα καθ' ὅσον γινώσκω, ὅτι ἡ κυρία, οὐσιώδης ἰδέα τῆς μνημονευθείσης μικρᾶς τοῦ Ἡμερολογίου πραγματείας τυγχάνει καὶ ἡ κυρίως ἐν Ἑλλάδι σφαλραῶς παρ' ἅπαντι, ἢ τοῦλάχιστον τοῖς πλείστοις ὑπερίσχυσα.¹ Καὶ δὴ.

α) Ὁ κ. Λαμπρύλλος ἐν § 2 γενικῶς ὁμιλῶν λέγει «κοινὴ γλῶσσα ἡ τοῖς πᾶσι γνωστὴ, καὶ ἀπολύτου ἐπικρατήσεως τυχοῦσα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου παρὰ πᾶσι τοῖς Ἀσιατικοῖς ἔθνεσιν ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ.»

Τοῦτο μερικῶς μόνον ἀληθεύει. Διότι μεγάλως μὲν εἶχε διαδοθῇ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Μ. Μακεδόνα, ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς οὐδέποτε μέχρι Χριστοῦ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κοινὴ καὶ τοῖς πᾶσι γνωστὴ γλῶσσα, τοῖς κατὰ τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον ἔθνεσι. Διότι ὑπῆρχον μὲν πόλεις κατὰ τὰς χώρας ταύτας σχεδὸν παντελῶς Ἑλληνικαί,² ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχον πόλεις ἕτεραι, ἐν αἷς ὀλιγίστα ἔσχυεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα,³ ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλαι ἐκ διαφόρων γλώσσας λαλούντων ἐθνῶν κατοικούμεναι, περὶ ὧν δὲν ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, τίς τῶν γλωσσῶν, ἢ ποῖον ἔθνος γλωσσικῶς ἐκεῖ ὑπερίσχυεν (ἀκριβῶς, ὡς δύναται τις σήμερον νὰ εἴπῃ ὁμοίον τι περὶ Βηρυττοῦ ἢ Ἀλεξανδρείας, ἐν αἷς αἰξέναι γλῶσσαι, οἷον ἡ Γαλλικὴ, ἢ Ἰταλικὴ τσοαύτην ἔχουσιν ἐπέκτασιν, ἰσχύιν.) Εἰς τὰς τελευταίας ταύτας, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, κατατακτέα καὶ ἡ Γαλιλαία (ἐθνῶν χώρα, ἐπαρχία ἐθνῶν). Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ § γενικὸν τοῦ κ. Λαμπρύλλου συμπέρασμα «ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι ὡς Γαλιλαῖοι ἐγνώριζον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν» δὲν φαίνεται τόσον ἀσφαλές, ἅπαξ ἐπὶ βέσεως οὐχὶ στερεῶς οἰκοδομηθέν⁴.

¹ Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ εἴρω τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκτενέστερον ὑπὸ τοῦ Βρυεννίου ἐπεθέντα. Ὁ κ. Λαμπρύλλος παραπέμπει περὶ αὐτῶν εἰς τὸν α' καὶ β' τόμον τοῦ Β' ἔτους τῆς Ἐπταλόφου. Ἄλλ' ἀναφυλλομετρήσας τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἔβαν, οὐδὲν ἀνεῖρον.

² Ἰδ. μέρος Β' τῶν προεκτεθέντων.

³ Ὡς π. χ. αὕτη ἡ Ἱερουσαλήμ.

⁴ Ἰσως τινὲς τῶν Ἀποστόλων ἐγνώριζον ἀρχῆθεν τὴν Ἑλληνικὴν πρὸς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσην. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐδεμία κυρωτικὴ μαρτυρία ἱστορικὴ τοιαύτη εὐρήται, καὶ ἐπειδὴ οἱ πλείστοι τούτων ἦσαν ἄνθρωποι ἀμαθεῖς τὸ πρῶτον, ὅτε ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ (ἴδ. Ματθ. 1', 1—4. Α. Κορ. 26—31), ἀνατεθραμμένοι ἀναλόγως τῆς ταπεινῆς αὐτῶν καταγωγῆς, διὰ ταῦτα πιθανότατον, ὅτι ἀπλῶς κατ' ἀρχὰς τὴν ἰδίαν μητρικὴν γλῶσσαν ἐγίνωσκον ἦτοι τὴν τότε ἐν χρῆσει Συροχαλδαϊκὴν, εἶχον δ' ἐπιδοθῆ εἰς τὴν γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς βραδύτερον, ὡς π. χ. ὁ Ἰάκωβος. Ἰδ. Κ. Κοντογόνου εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς. Ταῦτα δὲ πάλιν λέγοντες οὐδόλως ἐννοοῦμεν νὰ διαμοισηθῶμεν ἀπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τὴν γνώσιν. Διότι πασίγνωστον ὑπάρχει, ὅτι πολλοὶ τούτων ἰδίως βραδύτερον ἐγνώριζον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρκούντως. Οὕτω καθ' ὃν χρόνον εἶχε καταβῆ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὅτε καὶ μαθηταὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέρας γλώσσαις, ὑποθέτομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁμίλησαν τότε καὶ Ἑλληριστί, μάλιστα, διότι βλέπομεν, ὅτι καὶ οἱ κατοικοῦντες Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν Αἴγυπτον . . . καὶ Παμφυλίαν ἤκουον ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων τῶν Ἀποστόλων. Τέλος

6') Εἶτα διατείνεται ὁ κ. Λαμπρύλλος, ὅτι οἱ λόγοι οὗς πρὸ τῆς κατελευσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ Πέτρος ἀναστὰς ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν, ὡς καὶ ἡ δὴμηγορία, ἣν μετὰ τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκοστῆς ἀπήλυθεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰερουσαλήμ, καθαρῶς Ἑλληνιστὶ ἐξηγέθησαν. Καθ' ἡμᾶς, οἵτινες πρὸς τούτους οὐδαμῶς ἀσφαλῶς γνωρίζομεν, ἂν ὁ Πέτρος ὠμίλει τότε τέσον καλῶς τὴν Ἑλληνικὴν¹, ἢ γνώμη αὐτὴ ὑπάρχει ὅπως ἀμπισθητήσιμος, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς Β' τοῦ Λουκᾶ συγγραφῆς. Δυνάμεθα δηλ. ἀπροσκόπτως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Πέτρου ρηθέντα ἀπηγγέθησαν ὄχι ἑλληνιστὶ, ἀλλ' ἐβραϊστὶ, ἦτοι ἐν τῇ τότε ἐν χρήσει Συροχαλδαϊκῇ γλώσσῃ. Ἄν ὅμως ἡ ἐκθεσις γίνεται ἑλληνιστὶ, τοῦτο προῆλθεν ἕνεκα τοῦ συγγραφέως, ἐλλόγως τὴν ἑλληνικὴν προκρίναντος, ἀφ' οὗ ἡ γλώσσα αὐτὴ ἦτο ἡ τότε ὅτε συνέταπτε τὸ δεύτερον αὐτοῦ ἔργον τοῦτο ὁ Λουκᾶς ἀπασῶν τῶν ἄλλων ἐπικρατούσα, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ διότι καὶ αὐτὸς ὁ Λουκᾶς ἀρχῆθεν ἄριστος ἑλληνιστὴς ἐγένετο. «Καὶ ἐν τούτοις, εἰπόν τινες, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποδείξεων (;) ὅτι ὁ πρὸ τῆς κατελευσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγος τοῦ Πέτρου¹ ἐγένετο ἑλληνιστὶ, εἶναι καὶ ἡ εἰς τὰ ἑλληνικὸν μετάφρασις τῆς Συροχαλδαϊκῆς λέξεως «Ἀκελδαμα» ἀλλ' ἡ τοιαύτη τῆς λέξεως μετάφρασις οὐδὲν περὶ τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ὁ Πέτρος ὠμίλησε μαρτυρεῖ. Ἐξηγοῦμαι» ὁ κ. Α' ἐν § 13 θαυμασίως πως ἐρωτᾷ ὧδε «διατί πολλαχοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἀπαντῶμεν (;) ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνος λόγου παρενευρομένης καὶ τινὰς λέξεις ἐβραϊζούσας ὡς τὸ πληθὸς μεθερμηνεύεται εἰς τὸ ἑλληνικόν, καὶ δὲν τίθεται ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτό;» πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ ἔτι θαυμασιώτερον ὡς ἐξῆς «διότι λέγει, ὁ ἐξισταρῶν εὐαγγελιστὴς ἐφρόνει ὅτι ἐλάλουν μὲν ἑλληνιστὶ οἱ ἐρωτῶντες ἢ πράττοντες καὶ λέγοντες (!) καὶ συναναστρεφόμενοι, καθ' ὃ πάντες ἐβραῖοι, οὐχὶ ὅμως καθαρῶς καὶ ἀμιγῶς, ἀλλ' ἀνεμίγυον καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἐβραϊζούσας, διὰ τοῦτο ἐξέθηκεν ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἤκουσεν ἢ ἔμαθεν ὅτι ἐλέχθησαν ταῦτα». Ὅταν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συλλογιζήται τις, τότε βεβαίως ὅλα κατὰ θεῖαν τινὰ μοῖραν θὰ φαίνωνται, ὅτι συντρέχουσιν εἰς τὸ ν' ἀποδείξουσιν, ὅτι πάντα τότε ἐπὶ Χριστοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰε-

ἔρωτῶμεν τὸν κ. Λαμπρύλλον, «διατί ἄρα γε ὁ μὲν Ἰωάννης παρίστησι τὸν Ἰησοῦν φωνοῦντα τῷ Λαζάρῳ Ἑλληνιστὶ, ἐνῶ ὁ Μάρκος τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἰαίρου ἐν τῇ τότε ἐν χρήσει Συροχαλδαϊκῇ γλώσσῃ «Ταληθα κοῦμι;» Καὶ διὰ τί ὁ μὲν Θεολόγος καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Λουκᾶς (ἰδίως ἐν ταῖς Πράξεσι) παραλείπεται τὰς Ἑβραϊζούσας λέξεις, οἱ δὲ ἄλλοι Εὐαγγελιστὰι ποιοῦνται αὐτῶν χρῆσιν συχῶς; (ἴδ. Ματθ. ΚΖ'. 46—47. Μάρκ. Ζ' 82—86 κτλ. δι' οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἢ ὅτι 1) οἱ μὲν πρῶτοι ἱεροὶ συγγραφεῖς ἐγίνωσκον κάλλιον τῶν ἄλλων τὴν Ἑλληνικὴν καὶ 2) διότι ὅτε οὗτοι (ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης) συνέγραφον ἡ Ἑλληνικὴ εἶχεν ἐντελῶς τῶν ἄλλων γλωσσῶν ὑπερσχύσει (Λουκ. ΙΑ' 43 Πράξ. Θ' 36—40.) ἴδ. πλείον ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Keim.

¹ Διότι οὐδεμία τοιαύτη μαρτυρία εὑρηται.

² Πράξ. Α, 15—23.

ρουσαλήμ καὶ πανταχοῦ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑλληνικά, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἔτι, ὅτι γνήσιος τὰ φρονήματα καὶ τὴν γλῶσσαν Ἑλλῆν ἐγένετο, καὶ ὅπως τῶν ἄλλων ἐθνικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν ξένος. Ἄλλ' ὅποια παράφορος πλάνη! διότι τὰ πάντα ἐβραϊστὶ διεδραματίσθησαν, ἐξαιρουμένων τῶν σκηνῶν ἐκείνων, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος Ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι ἢ ἐν γένει ἄλλοθενεῖς (ὄχι δηλ. ἐβραῖοι). Ἄν δὲ παρατηροῦνται λέξεις τινὲς ἐβραϊκαί, εἰς τὸ ἑλληνικὸν μεταφραζόμεναι, δι' ἃς τοσοῦτον ἀπορεῖ ὁ κ. Α' τοῦτο ἀκριβῶς προσέρχεται ὅπως ἐκ τούναντίον ἢ ὡς ὑποθέσει αὐτὸς ὁ κ. Α'. Ἐπειδὴ δηλ. τῶν Εὐαγγελίων οἱ συγγραφεῖς καὶ ἐν γένει τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶχον εὐθὺς κατανοήσει, καὶ καλῶς παρατηρήσει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, καθ' ὃν χρόνον ἐπεχειρίζοντο τὰς συγγραφὰς αὐτῶν, δὲν ἔμελλε πλέον νὰ ὑπερσχύσῃ, ἀλλ' εἶχεν ἤδη κατισχύσει τῶν λοιπῶν,¹ καὶ ἐπομένως ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῆς γλώσσης ταύτης ἐμφύτων οὕτως εἰπεῖν ἰδιότητων καὶ προτερημάτων, ὅτι ἦτο ἡ μόνη ἱκανὴ εἰς διάδοσιν τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῆς θείας τοῦ Χριστιανισμοῦ φιλοσοφίας,² διὰ ταῦτα μετέδιδον ἑλληνιστὶ πᾶν ὅ,τι περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐγνωρίζον, ἀλλ' ἀκριβῶς καὶ πιστότατα οὕτω δ' εἰς αὐστηροτέραν τῶν ἰδιότητων αὐτῶν τούτων τήρησιν, ἀνέφερον ἔστιν ὅπου καὶ τινὰς λέξεις εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν, ὑποδηλοῦντες οὕτω τὴν μεθ' ἧς ἔγραφον ἀκρίβειαν. Δυστυχῶς αἱ λέξεις αὗται αἰ κυρίως τὴν ἐν ᾗ διεδραματίσθησαν τὰ ἱστορούμενα γλῶσσαν ἡμῶν δεικνύουσαι εἰσιν ὀλίγισται³. Ἐπειδὴ δ' αὗται ἦσαν πλέον, ὡς πρὸς τὴν ἤδη ἐπικρατήσασαν ἑλληνικὴν, ξενότροποι καὶ οὕτω εἰπεῖν ἀπηρχαιωμένοι καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἑλληνιστὶ ν' ἀναγνώσῃσι τὰ ἱστορούμενα ἴσως ἀκατανόητοι, διὰ τοῦτο καὶ μεταφράζοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀκριβῶς ὡς καὶ σήμερον πολλάκις ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι συμβαίνει π. χ. ἐν τῇ σχετικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὀλιγότερον παρ' ἡμῶν διαδομένη Γαλλικῇ γλώσσῃ, οὕτω λέγομεν.

«Καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας ἐπανέκαμψαν οἱ sans-culottes, τοῦτ' ἔστιν οἱ ἀβράκωτοι.»

Τοιαύτη εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασις τοῦ γραφοντος ἢ λαλοῦντος ἑλληνιστὶ ἐπιτρέπεται ἐν ᾗ τὸ ἐναντίον ὄχι βεβαία, ἐντὸς ἂν ἡ ἐναντία γλῶσσα ὑπάρχει ἐπικρατεστέρα. Τοσαῦτα ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασιν τῆς λέξεως «Ἀκελδαμά».—Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἐρμηνευτέα καὶ τὰ ἐν ταῖς § § 14, 15, 16 ὑπὸ τοῦ κ. Α' ἀναφερόμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης χωρία.

γ') Ἄλλ' ἐπίσης οὐχὶ ὀρθὴ τοῦ κ. Α' ἰδέα εἶναι καὶ ἡ ἐν § 6. «ὅ,τι λέγω

¹ Σημειοῦσθε ἐν ταῦτα ὅτι διὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὰ συγγραφέντα ἀπαντὰ συνετάχθησαν ἑλληνιστὶ π. χ. τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ πλείστα ἔνα μὴ εἴπω ἅπασαι αἱ ἐπιστολαὶ κτλ.

² ἴδ. Κ. Παπαρρηγ. Ἱστορ. Ἑλληνικοῦ ἔθνους τόμ. Β' σελ. 529—533.

³ ἴδ. π. χ. Μαρκ. Ζ', 82. Ματθ. ΚΖ', 4. καὶ ΚΖ', 6, καὶ ἄλλ.

περί τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, τοῦτ' αὐτὸ ἀρμόζει (;) λεγόμενον καὶ περί τῶν ἐν Ἱερουσαλμοῖς ἐποικούντων Ἰουδαίων ὑποθέτω μά-
 λιστα, ὅτι καὶ τινες τῶν παροικούντων οὐδ' ἐγνώριζον ὅλως τὴν ἑβραϊκὴν.»
 Ὁ κ. Α δὲ θηλ. θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ ἐν Ἱερουσαλμοῖς ἐπικρατεστέρῃ γλῶσσα
 ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ, καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν ἑβραίων τὴν μητρικὴν παραγκω-
 νίσασα· οὕτω δὲ νὰ ἐξαγάγῃ, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἐλάλει καὶ ἐγνώριζεν ἄρι-
 στα τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα παραβλήθητω ἡ § γ' τοῦ Β' μέ-
 ρους τῶν προσκετεθέντων, ἐξ ἧς ἀρκοῦντως καταφαίνεται· πῶς εἶχον οἱ ἐν
 Ἱερουσαλμῷ ἑβραῖοι πρὸς τὰ ἑλληνικά. Ἀλλ' ὁ κ. Α λέγει ὅτι ὑποθέτει
 τοῦτο· ὅταν ὅμως τις ὑποθέτῃ, τότε ὀφείλει ν' ἀναφέρῃ καὶ τοὺς λόγους τοῦ
 ἐν ᾧ ὁ κ. Α οὐδὲνα τοιοῦτον ἀναφέρει. Ὅτι δ' ἡ Ἱερουσαλμῷ ἐπὶ Χριστοῦ εἶ-
 χεν ἐν ἑαυτῇ πλείστους ἄλλοθνεῖς, τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἄλλων πολλῶν μαρτυριῶν,
 ἃ καὶ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἀλλοχόθεν νὰ συναθροίσωμεν δυνάμεθα, ἐπι-
 μαρτυρεῖ καὶ τῶν τοσούτων ἐθνῶν ἡ παρουσία κατὰ τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκο-
 στῆς, ἀλλ' ὅμως ὅτι οἱ ἑβραῖοι ἦσαν οἱ πολυπληθέστατοι, ὅθεν καὶ ἡ γλῶσσα
 αὐτῶν ἢ τότε ἐπὶ Χριστοῦ κοινότερα, τοῦτο καὶ ἐκ πλείστων ἄλλων ἀπο-
 δείξεων ἐπικυροῦται, καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ Ἱερουσαλμῷ ἦτο ὁ τόπος ὁ ἱε-
 ρός, ὅπου συνεκεντροῦντο, καὶ ὀπόθεν ἤλπιζον νὰ παρουσιασθῇ ὁ κοσμικὸς αὐ-
 τῶν βασιλεὺς καὶ ν' ἀνεγείρῃ πάλιν τὸ βασιλείον τοῦ Ἰσραήλ,¹ ὡς καὶ σή-
 μερον ἔτι φαντάζονται τοῦτο διὸ καὶ προτιμῶσι τὴν ἐν Ἱερουσαλμῷ διαμονὴν,
 αὐξῶντες οὕτως ἐκεῖ ἀριθμητικῶς.

δ') Καθ' ὅμοιον τρόπον, τουτέστι σφικτερώς, ἐσκέφη ἐπὶ τοῦ χωρίου ΚΖ',
 46—49. ὁ κ. Α § ἐν β' ὅπου ἐκτίθενται οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Χριστοῦ, οὗς
 ἐν μεγάλῃ φωνῇ περὶ τὴν ἐνάτην ὥρην ἐδόησεν, ὅτε «τινὲς τῶν ἐκεῖ ἐστῶτων
 ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἡλίαν φωνεῖ οὗτος» κτλ. «Ἰδοὺ ἑβραῖοι, λέγει ὁ κ. Α,
 εὐρισκόμενοι ἐν Ἱερουσαλμῷ, καὶ οὐδόλως ἐννοοῦντες τὰ ἑβραϊκά, καὶ δυ-
 νάμενοι πρὸς πάντας φθέγγεσθαι ἑλληνιστί. Ἀλλ' ὅμως 1) αἱ λέξεις αὗται,
 αἵτινες ἐξηγήθησαν ἐν τῇ μητρικῇ τοῦ Ἰησοῦ γλώσσῃ, καὶ ὡς πρωτότυποι
 μεγίστην ἀποπνεύουσι χάριν καὶ ζωηρότητα, εἰσὶν οὐχὶ ἑβραϊκαὶ ἀλλὰ Συρο-
 χαλδαϊκαὶ (ἴδε μέρος Γ' τῶν προσκετεθέντων) καὶ 2) οἱ τοὺς λόγους τοῦ Ἰη-
 σοῦ παρνοήσαντες δὲν ἦσαν ἑβραῖοι ἀλλὰ βεβαίως ἄλλοθνεῖς, καὶ δὴ
 ἢ Ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι ὑπάλληλοι οἵτινες ἐν ταῖς δημοσίαις θέσεσιν, ἃς κατε-
 λάμβανον δὲν εἶχον τόσην ἀνάγκην τῆς ἑβραϊκῆς, ὅσον τῆς ἑλληνικῆς (ἢς
 τὴν γνώσιν νόμος τοῖς δικασταῖς ἐπέβαλλε,) καὶ ἰδίως τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ἀλλ' ὁ
 κ. Α διατεινόμενος, ὅτι ἦσαν οἱ παρνοήσαντες τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ
 ἑβραῖοι, φέρει ὡς λόγον ἀρκοῦντως ἰσχυρὸν τὸν δε' αὐτοῦ δ' οἱ περισσώτεροι (;)
 ἦσαν ὄχι ἄλλοθνεῖς, ἀλλ' Ἰουδαῖοι τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς ἱστοριογνω-
 σίας τοῦ Ἡλιοῦ ἀναρπασθέντος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐν σώματι καὶ πάλιν κα-
 τελευσομένου (ὥραία μὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπόδειξις), ἐκ παραδόσεως, λέγω,

¹ ἴδ. ὑλόκληρον τὸ Β' κεφ. τοῦ Ματθαίου.

ἀγνώστου εἰς τοὺς παροικοῦντας ἐκεῖ ἄλλοθνεῖς». Παρατείνων δ' οὕτω τὰς
 δῆθεν ἀποδείξεις τοῦ λέγει αἶνα δὲ μὴ μακρηγορῶ, παρενείρω τὰ τοῦ Εὐαγγε-
 λίου αὐτοῦ ἐδαφ. 39—44 εἰρημένα, ὅθεν δεικνύται τρανῶς (;), ὅτι οἱ πλείστοι
 τῶν παραπορευομένων ἢ καὶ παρισταμένων ἦσαν Ἰουδαῖοι.— Ἀλλ' ὅμως 1)
 ἄλλοι ἦσαν οἱ «παραπορευόμενοι,» καὶ ἄλλοι οἱ παρνοήσαντες τοὺς λόγους τοῦ
 Ἰησοῦ τὸ «Ἡλί, Ἡλί, κτλ.» οἵτινες ἴσταντο ἐκεῖ που πλησίον. Ἐπειτα 2)
 ἐκ τοῦ μνημονευθέντος τούτου χωρίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου δεικνύται
 καθαρῶτα ὅτι οἱ «ἐκεῖ ἐστῶτες» ἦσαν ἢ στρατιῶται Ῥωμαῖοι ἢ τοιοῦτοι
 ὑπάλληλοι, καὶ ἐν γένει ἄλλοθνεῖς. Ὡς τοιοῦτοι δὲ ἤμισα εἶχον αὐτὴν τῆς
 ἑβραϊκῆς, διότι ἐν μὲν ἐδαφίῳ 27 τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγ-
 γελιστοῦ λέγεται «τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλάβοντες τὸν Ἰη-
 σοῦν εἰς πὸ πρακτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὄλην τὴν σπείραν», ἐν δὲ τῷ
 31 «καὶ ἀπήγαγον (δηλ. οἱ στρατιῶται) αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι». — ἐν
 δὲ τῷ 33. «καὶ ἐλθόντες (οἱ στρατιῶται ἢ καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ὑπάλλη-
 λοι) εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὃς ἐστὶ λεγόμενος κρәнеὶος τόπος, ἐδώ-
 καν αὐτῷ πιεῖν ὄζος μετὰ χολῆς μειγμένον», ἐν δὲ τῷ 35 σταυρώσαντες
 δ' αὐτὸν (δηλ. οἱ ἄνθρωποι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας) διμερίσαντο τὰ ἱμάτια
 αὐτοῦ», ἐν δὲ τῷ 36, «καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.» Μετὰ δὲ ταῦτα
 πάντα ἀντιθετικῶς τίθεται τὸ ἐν τῷ 39. «Οἱ δὲ παραπορευόμενοι», ἐν αἷς
 πάλιν ἐννοητέους καὶ ἄλλοθνεῖς, πρὸ παντὸς ὅμως Ἰουδαίου, διότι καὶ Ἰου-
 δαῖος ἦτο ὁ σταυρούμενος, πρὸς δὲ καὶ διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν οἱ πολυπλη-
 θέστεροι ἐν Ἱερουσαλμῷ, ὡς δύναται τις εὐκόλως νὰ συμπεράνῃ τοῦτο καὶ
 ἐκ τῶν λέξεων, ἃς μετὰ ψυχρότητος ἅμα καὶ σκώμματος κατὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ
 σταυροῦ προσηλωθέντος ἐξετόξευον, ἀναφερομένους εἰς τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν ναὸν
 τοῦ Σολομῶντος, καὶ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν παραδόσεις¹. Ἐπειτα πάλιν πρὸς
 τοὺς «παραπορευόμενους», ὄχι ἀντιθετικῶς, ἀλλ' ἐν χρήτει μεταβατικῇ τίθε-
 ται τὸ ἐν ἐδαφίῳ 47. «τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστῶτων ἀκούσαντες, ἔλεγον ὅτι Ἡ-
 λίαν φωνεῖ οὗτος». Ὅτε δηλ. παρῆλθεν ἡ ὥρα τῆς σταυρώσεως, καὶ οἱ πα-
 ραπορευόμενοι ἰκανοποίησαν τὴν περιέργειάν των, καὶ οἱ ξένοι πάντες ὁμοίως
 τότε ἀπῆλθον, ἀφέντες ἐκεῖ μόνους τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐξουσίας, οἵτινες ὄ-
 φειλον νὰ φυλάττωσι τοὺς καταδίκους, μέχρις οὗ τελείως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ
 ἐκπνεύσωσιν². Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ῥωμαῖοι ἢ καὶ ἄλλου
 τινὸς ἔθνους π. χ. Ἑλληνες κτλ. πάντοτε ὅμως ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας (μά-

¹ Ἰωάν. Β, 19. Ματθ. Κς. 61, ΚΖ', 39—43. «Ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡ-
 μέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὁμοίως
 δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον» κτλ.

² ἴδ. Μάρκου τὰς λέξεις τοῦ ΙΒ, 44—45 «Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἄριμαθαίας. τολμήσας
 εἰσῆλθε πρὸς τὸν Πιλάτον, καὶ ἤτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· ὃ δὲ Πιλάτος ἐθαύ-
 μασεν εἰ ἡ δὴ τέθηκε καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντηρίωνα, ἐπερώτησεν αὐτὸν εἰ
 πάλαι ἀπέθανε καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντηρίωνος, ἔδωκεν αὐτὸ τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ
 κτλ.

νον ὄχι Ἑβραῖοι, οἵτινες τὴν τότε ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Συροχλ-
δαϊκὴν οὐδόλωσ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐνοῶσι, διό και ἐπόμενον ὅτι οἱ τοιοῦ-
τοι εὐκολώτατα νὰ παρανοήσωσι τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἠδύναντο. Ἐκτός
δὲ τούτων ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας γίνεται καταφανέστατον και ἐκ
τοῦ κεφ. ΚΖ, 48—49 τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὁποθεν διδασκόμεθα, ὅτι
εἰς αὐτῶν ἀλαβῶν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, και περιθεῖς καλάμῳ ἐπότι-
ζεν αὐτόν (τὸν Ἰησοῦν) οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον ἄφες, ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἡλίας
σώσων αὐτόν.» τοιαῦτα ἔργα ἠδύναντο μόνον ἐκεῖνοι ν' ἀναλαμβάνωσιν, ὅ-
σοι ἐξεπροσώπων ἐκεῖ τὴν ἐξουσίαν, μόνον καθήκον ἔχοντες ὡς φρουροὶ νὰ
γινώσκωσι τὰ διατρέχοντα ὅπως εὐρίσκωνται ἔπειτα εἰς θέσιν νὰ δίδωσι
περὶ πάντων λόγον τοῖς ἀνωτέροις αὐτῶν.— Οὕτω δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν,
ὅτι τὸ «ἐστώτων» ἰσοδυναμεῖ τῷ «καθημένων και τηρούντων τὸν Ἰησοῦν
ἐκεῖ», τουτέστι τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας οἵτινες και πικρύνουν τοῦ Ἰησοῦ
τὰς λέξεις.

ε) Ἄλλα πάλιν και ἂν ἠθέλομεν πρὸς ὦραν ὑποθέσει τοὺς λόγους τοῦ κ.
Α ὡς ὀρθῶς ἔχοντας, μὴ ἄρα διὰ τούτων μαρτυρεῖται τι ἀμέσως περὶ τῆς γλώσ-
σης τοῦ Ἰησοῦ και τῆς γλωσσομαθείας αὐτοῦ; Ἡ μὴ τυχόν, ἂν τις ἀπο-
δείξη, ὅτι τῶν Ἀποστόλων τινὲς ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν ἢ ἔστω και ἄπαν-
τες, ἀποδεικνύει ταῦτο χρόνως, ὅτι και ὁ Ἰησοῦς ἐγνώριζε και ἐλάλει αὐ-
τὴν ἐπίσης; Ὅχι βεβαίως.— Πάντες ὅμως οἱ λόγοι τοῦ κ. Α ἀποδεικνύου-
σιν ἐν και μόνον ἀληθέστατον, ὅπερ και ἐν τῷ Β' μέρει τῆς πραγματείας
ἡμῶν κατεδείχθη, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο και ἐπὶ Χριστοῦ ἀρ-
κούτως διαδεδομένη ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, και μάλιστα εὐθὺς μετὰ
τὸν θάνατον αὐτοῦ ὅτι εἶχαν ὑπερισχύει ἀπασῶν τῶν λοιπῶν. Τοῦτο και μόνον
ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνομεν, ἀποδεικνύεται και ἐκ τῶν §§. 7, 8, 9, 10,
11 κτλ. τοῦ κυρίου Α, καθὼς και ἐξ ὅσων ἡμεῖς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅθεν και
παραδεχόμεθα τοῦτο ἀπλῶς, χωρὶς ἐνταυτῷ νὰ διατεινόμεθα, ὡς ὁ κ.
Α ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζεν ἀπὸ παιδὸς ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν,
καθὼς και πάντες τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ Ἑβραῖοι, ὧν πολλοὶ αὐδὲ τὴν ἑβραϊ-
κὴν ἐγνώριζον, τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν! » ἰδ. § 17 τοῦ κ. Α. Καὶ τέ-
λος πάντων τὰ μέγιστα θὰ ἡμεθα εὐγνώμονες τῷ κ. Α ἂν μετὰ τὰ ἐν
§ 12 ἀναφερόμενα λόγια ταῦτα «ἀλλ' ὑπάρχουσι και δείγματα ἐξ αὐτῶν
τῶν Εὐαγγελίων, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς και ἐν αὐτοῖς τῆς Ἱερο-
σολύμοις ἐλάλει τοῖς Ἰουδαίοις ἑλληνιστί», ὑπεδείκνυεν ἡμῖν τοιαῦτα τινα
δείγματα ὀλίγιστα, μόνον διότι, ἐκ τῶν Εὐαγγελίων πηγάζοντα μέγα θὰ
εἶχον τὸ κύρος ἐν ἑαυτοῖς, και πᾶσαν ἄλλην μαρτυρίαν περιττὴν ὅ ἀπεδεί-
κνυον. Ἐν τούτοις ὁ κ. Α οὐδὲν τοιοῦτο δεῖγμα ἀναφέρει· διὰ τί δέ; Ἄς
ἀπαντήσω ἐγὼ ἀντὶ τοῦ κ. Α. διότι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον, ἀφ' οὗ οὐ-
δόλωσ τοιαῦτα δείγματα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὑπάρχουσι.— Πόθεν λοι-
πὸν πικρήθη ὁ κ. Α. εἰς τὰς τοσοῦτον ὑπερβολικὰς αὐτοῦ σκέψεις; Βε-

βαίως ἐξ ὧν αἰτίων και οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πα-
ρήχθησαν τοῦτ' ἔστιν ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ φιλοπατρίας, και τοῦ θερμοῦ
αὐτοῦ ζήλου, πῶς νὰ παρκοστήσῃ τὸν Χριστὸν ἑλληνικώτερον. Τὸν ζήλον τοῦ-
τον ἄλλως πάντοτε ἐσεβάσθημεν, διότι εἶναι τιμιώτατος μάλιστα ἐν Ἑλλη-
νικῇ καρδίᾳ ἐμφωλεύων, οὐδεμίαν ὅμως ἀνάγκη, οὐδὲ πρέπει μέχρις, ἀνωφε-
λοῦς ὑπερβολῆς νὰ καταντᾷ.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν και τῶν ὀλίγων τούτων μένομεν πάλιν ἀκριβῶς πιστοὶ
εἰς τὸ προηγούμενον ἡμῶν συμπέρασμα.

Κ. Α. Π.

ΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΝ

Τὸ Ἀρτεμισιον κεῖται παρὰ τὸν λαμῶν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, τὸν σχη-
ματιζόμενον ἐκ τοῦ Τισαίου ὄρους και τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Εὐβοίας·
και καλεῖται οὕτως ὁ ὑπὲρ τὸν Ἄρεδον μέχρι τοῦ χωρίου Ἑλληνικῶν αἰγιαλός,
ὡς και τὸ ἐκεῖ ἀκρωτήριο.¹

Πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ὑψοῦται ἀνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσ-
σης, ὡσπερ μῦς τις νησίδιον, Μυόνησος μὲν τὸ πάλαι² Ποντικόνησος δὲ τὴν
σήμερον καλούμενον, ἔρημον και ἀκατοίκητον.³

Τὸ στενὸν τοῦτο τῆς θαλάσσης μέρος ἐκρίθη κατάλληλον ὅπως ναυμα-
χήσῃ τῷ 480 π. χ. ὁ ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην Ἑλληνικὸς στόλος, ἐκ 271 τριή-
ρων και ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενος, μετὰ τοῦ τὸν Ξέρξην πα-
ρακολουθοῦντος Περσικοῦ στόλου.

Ὁ Πλούταρχος, βοηθούμενος ἐξ ὅσων ὁ Ἡρόδοτος και Φαντίας ὁ Λέσβιος
ἔγραψαν, διηγεῖται εἰς τὸν βίον τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ κατὰ τὴν ναυμαχίαν
ταύτην, καταλήγων οὕτως.

«Αἱ δὲ γενομένηαι τότε πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων ναῦς περὶ τὰ στενὰ μά-
» χαι, κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μάλιστα
» τοὺς Ἕλληνας ὤνησαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδασθέντας,
» ὡς οὔτε πλήθη νεῶν, οὔτε κόσμοι και λαμπρότητες ἐπισήμων, οὔτε κραυγαὶ
» κομποῦδες, ἢ βάρβαροι παιᾶνες, ἔχουσι τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένους εἰς
» χειρὰς ἰέναι, και μάχεσθαι τολμῶσιν· ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιούτων καταφρό-
» νοῦντας, ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα φέρεσθαι και πρὸς ἐκεῖνα διαγωνίζεσθαι συμ-

¹ Ἑλλην. Ἱστορ. Παπαρ. Τομ. Α'. Σελ. 422.

² «Ἐἶτα Μυόνησος νησίδιον». Στράβ. Βιβλ. Θ. § 14.

³ Ὁ Κορ Λάνδερσεν (Περιγ. Λουτ. Αἰδηψοῦ Σελ. 68) λέγει ὅτι τῷ 1758 δι' ἰσχυροτά-
του σεισμοῦ μικρὰ τις νῆσος πρὸς ἄρκτον τῆς Εὐβοίας κειμένη και Πόντικος ὀνομαζομένη
κατέδυεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπῆρχεν ἄρα γε και ἄλλη τις νῆσος ἐκτὸς τῆς σωζομένης ταύ-
τῆνος;

»πλακέντας. Ὁ δὴ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς ἔοικε συνιδῶν, ἐπὶ τῆς ἐπ' Ἀρ-
»τεμισίῳ μάχης εἰπεῖν.

. . . Ὅθι παῖδες Ἀθηναίων
ἔβαλοντο φαινήν
κρηπίδ' ἐλευθερίας.

« Ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾶν τὸ ἄκρυν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐβοίας τὸ Ἄρτε-
μισιον ὑπὲρ τὴν Ἑστιάκην αἰγιαλὸς εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος· ἀντιτείνει δὲ
αὐτῷ μάλιστα τῆς ὑπὸ Φιλοκρήτη χώρας γενομένης Ὀλιζών. Ἔχει δὲ ναὸν
οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλισιν Προσηφίας καὶ δένδρα περι αὐτὸν πέφυκε,
καὶ στήλαι κύλιφ λίθου λευκοῦ πεπηγασιν· ὁ δὲ λίθον τῇ χειρὶ τριβόμενος,
καὶ χροῶν καὶ ὄσμην κροκίζουσιν ἀναδίδωσιν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν ἔλε-
γετον ἦν τὸδε γεγραμμένον.»

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
καῖδες Ἀθηναίων τῷ δὲ ποτ' ἐν πελάγει
Ναυμαυχίη δαμάσαντες, ἐπὶ στρατὸς ἔλκετο Μήδων,
Σήματι ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

« Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ πέριξ θινὴ κόριν τεφρώδη
καὶ μέλαιναν ἐκ βάλθους ἀναδιδούς, ὥστερ πυρίκαυτον, ἐν ᾧ τὰ ναυάγια καὶ
τοὺς νεκροὺς καῦσαι δοκοῦσιν.»

Ἐπισκεφθέντες ἐπ' ἐσχάτων τὴν βορειανατολικὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας
Ἐπρωχωρίου, παρετηρήσαμεν ὅτι εἰς πᾶν ἰσχυρὸν μέρος εἶχε κτισθῆ φρου-
ριον¹.

Εἰς ἀπόστασιν δὲ τεσσάρων ἀπὸ τῆς Ἰστιάκας ὠρῶν περίπου καὶ εἰς τὴν
θέσιν Παναγιά ἢ Παλὰ χωρὶ τοῦ χωρίου Ἀγριοβοτάνου, δεικνύνται ἐπὶ ἐκ-
τάσεως μεγάλης ἐρείπια πόλεως ἀρχαίας· ἐκεῖ εὐρίσκουσιν οἱ χωρικοὶ νομίσ-
ματα Ῥωμαϊκὰ καὶ Ἑλληνικὰ, ὧν τινὰ εἶδομεν ἔχοντα τὴν Ἀρτέμιδα· σώ-
ζονται δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα ἐρείπια ναοῦ τιμωμένου σήμερον ἐπ' ὀνόματι τῆς
Παναγίας.

Τὸ μέρος τοῦτο, ἔχον ἀποψιν μαγευτικὴν, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς δὲ ὑψηλῆς κα-
τοπτρεῖται, ἀφ' ἐνός τὸν Θεσσαλὸν κόλπον, ἀφ' ἐτέρου τὸν Παγασσαῖον καὶ πέ-
ραν τῆς Ὀρθρουοῦ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἔχει πρὸς ἀριστερὰ εἰς θέσιν Πλα-
τανιά λιμενίσκον² καὶ εὐρίσκειται κατέναντι τῆς ἐπὶ τοῦ Τισαίου ὄρους
Ὀλιζῶνος.

Μίαν ὠραν μακρὰν τοῦ Ἀγριοβοτάνου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ἀπὸ τῆς
θαλάσσης ὠρας κεῖται τὸ χωρίον Ἑλληνικὰ, ἔνθα φρουροῦσιν ὅτι ὑπῆρχεν ἡ
πόλις τοῦ Ἀρτεμισίου. Τῷ ὄντι εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου τούτου, ἐν

¹ Οὕτω καὶ πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ σημερινοῦ χωρίου Καστρί ὑπάρχουσιν ἐρείπια φρου-
ρίου (Κάστρου) ἐπὶ ὑψώματος. (5) Ἐκεῖ ἔδειξαν ἡμῖν δύο παμμεγέθεις καὶ χονδροὺς πίθους
κεχωσμένους εἰς τὴν βίβαν πύκνης ἀνευρεθέντας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκείθεν διαβάσεώς μας.

² Ἐκεῖ πλησίον εἶπον ἡμῖν ὅτι εὐρέθη καὶ κεραμοποιεῖον ἀρχαῖον.

πεδιάδι ὠραία καὶ εὐφώρῳ, περικυκλουμένη, ἀφ' ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς θαλάσσης,
σχηματιζούσης ὀρμίσκον, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὑπὸ δασωδῶν ὄρεων ψιθυρίζουσῶν
πευκῶν, ξέχει γήλοφος κατάφυτος, διαχωρίζων εἰς δύο μέρη αὐτήν. Εἰς
τὴν ἄκραν τοῦ γηλόφου ὑπάρχουσιν ἐρείπια φρουριδίου, μικροῦ μὲν τὴν ἔκτα-
σιν, ἀλλ' ὑψηλοῦ καὶ λίαν ἰσχυροῦ, προκασπίζοντος τὴν πεδιάδα ἄπασαν καὶ
κτισμένου ὑπὸ βράχων παμμεγέθων, ὧν πολλοὺς ὁ τὰ πάντα ἀλλοιῶν χρό-
νος ἐκύλισε πέριξ. Πλησιέστατα αὐτοῦ σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας ὁ
Ἅγιος Ἰωάννης. Ἐκ τῶν πέριξ δὲ κεράμων, ὀπτῶν πλίνθων καὶ λίθων, δι-
εσπαρμένων καὶ εἰς τὰ πέριξ τοῦ λόφου, ἐν τῇ πεδιάδι εἰκάζεται θεβκίως
ἡ ὑπαρξίς κτιρίων. Ὁ λόφος οὗτος, κεκαλυμμένος ἤδη σχεδὸν ἐντελῶς ὑπὸ
πευκῶν, σχοίων καὶ ἄλλων θάμνων, καλεῖται Καστραδάκι (φρουριδίων)· ἡ
δὲ πρὸς βορρὰν αὐτοῦ πεδιάς ὀνομάζεται Πηγάδι, διότι ὑπάρχει τῷ ὄντι
φρέαρ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ὅπερ ὅμως ἀφήκεν νὰ καλύψῃ θάμνος πυ-
κνότητος σχοίων. Εἰς τὰ πέριξ τῶν μερῶν τούτων εὐρέθησαν καὶ νομίσματα
ἀρχαῖα.

Πέραν τῆς πεδιάδος τοῦ φρέατος καὶ ὀπισθεν τοῦ διαχωρίζοντος αὐτὴν
ὄρους ἐκτείνεται ἄλλο πεδίον, ἐπίσης ὑπὸ ὄρεων καταφύτων κυκλούμενον καὶ
ἀπολλῆγον εἰς τὴν θάλασσαν, παρὰ τῇ παραλίᾳ τῆς ὁμοίας, εἰς θέσιν Μυρο-
χώραφο, σώζονται ἄλλα ἐρείπια ἐκκλησίας ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ἣν θεωροῦσιν
ἀρχαῖαν.

Βορειοδυτικῶς τῆς πεδιάδος ταύτης, τὸ περικυκλῶν αὐτὴν ὄρος προχωρεῖ
οὐκ ὀλίγον πρὸς τὴν θάλασσαν, σχηματίζον χερσονήσον, ἣτις καλεῖται Χερο-
νήσι¹ καὶ ἐφ' ἧς, εἰς τοὺς πρόποδας, πρὸς ἀνατολάς, ὑπάρχει ἐρείπιον σχή-
ματος λουτροῦ ἐκτισμένον στερεῶς μὲ λίθους καὶ πλίνθους ὀπτὰς· τὸ κτίριον
τοῦτο ἔχον μῆκος τριῶν περίπου μέτρων, πλάτος δύο, δεικνύει, μολονότι δὲν
διατηρεῖται εἰμὴ μικρὸν μέρος τῆς στέγης, ὅτι ἦτο θολωτὸν καὶ ἔχει ὀπὴν
πρὸς τὸ ἐν μέρος ὀλίγον ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς². καλοῦσι δὲ τοῦτο
οἱ χωρικοὶ Λουτρό τῆς Βασίλισσας. Τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο λουτρὸν ἐνισχύει καὶ
ἡ ἀνεύρεσις ἀρχαίου ὑδραγωγείου εἰς θέσιν Κεφαλόβρυσο, διευθυνομένου πρὸς
τὸ Χερωνῆσι. Ἐπειδὴ δ' ἐκ παραδόσεως ἀκούουσιν οἱ χωρικοὶ, ὅτι ἐκεῖ ἐλα-
τρεύετο ἡ θεὰ Ἄρτεμις καὶ ἐπειδὴ αὐτὴν δὲν δύνανται θεβαιότατα νὰ ἐνοσή-
σωσιν ὡς θεότητα, ἐκλαμβάνουσιν ὡς βασίλισσαν· διὰ τοῦτο ὑποθέτομεν ὅτι
ἐβάπτισαν καὶ τὸν λουτήρα τοῦτον Λουτρό τῆς Βασίλισσας.

Ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ σώζονται ἐρείπια φρουρίου μεγάλου, ἐὰν κρίνῃ
δὲ τις ἐκ τῶν μεγίστων λίθων, οἵτινες, κανονικώτατα τοποθετημένοι, διατη-
ροῦνται ἔτι, ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἦτο στερεότατον καὶ ὡς ἐκ

¹ Ἡ λέξις χερωνῆσι παράγεται φρονῶ ἐκ τοῦ χερσονήσος, ἐκτὸς ἐὰν ἦτο ἀρχικῶς ἰσχυ-
ρόνησος ἢ χαλῶνησος καὶ παρεφάρη, διότι καὶ ἰσχυρὸν τὸ μέρος εἶναι καὶ χαλῶνην ὀ-
μοιάζει.

² Ἴσως διὰ νὰ ἐξέρχεται τὸ ὕδωρ.

τῆς ὀχυρᾶς αὐτοῦ θέσεως ἰσχυρότατον. Καὶ ἐκεῖ εὐρίσκουσι νομίσματα, οἱ δὲ κέραμοι εἰσι διεσπαρμένοι εἰς ἄρκτον τῆς πεδιάδος μέρος μέχρι τῆς παραλίας· πρὸ δύο μάλιστα ἐτῶν εὐρέθη ἐν τῇ θαλάσῃ ὄχι μακρὰν τῶν ἐρείπιων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στήλη ἐκ μαρμάρου¹, ἣν κατὰ τὴν ὀλθηρίαν τῶν χωρικῶν πεποίθησιν, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀγαλμάτων ἢ τῶν μαρμάρων εἰσι πάντοτε κεκρυμμένοι θησαυροί, κατεσύντριψαν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπάρχει ὄρυς, ὅστις περιοριζόμενος ὑπὸ ὄρεων δακτυλῶν, φθάνει μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου, ὅπερ καλεῖται Ἄμῶν ἢ Ἄλωνόπετρα. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὄρυος κεῖται νησίδιον, ὃ Ἅγιος Νικόλαος, ἔφ' οὗ καὶ ναὸς ὁμώνυμος, ἀνακαινισθεὶς πρὸ μικροῦ, καὶ τὸ ὅποιον, διαρκούσης τῆς ἀμπώτιδος, ἐνοῦται μετὰ τῆς ξηρᾶς. Ἀπέναντι δὲ τοῦ βράχου τῆς Ἄλωνόπετρας ὑπάρχει ἡ Ποντικόνησος, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἀνεφέρσαμεν καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας δεῖκνυνται ἐρείπια φρουριδίου. Ἐγγύτατα ταύτης ὑπάρχει νησίδιον ἕτερον ἢ μᾶλλον σκόπελος, καλούμενος Πρασσοῦ.

Κατέναντι τῆς παραλίας ταύτης, ἣν περιεγράψαμεν, ἡ Σκόπελος καὶ Σκιάθου μετὰ τῶν παρ' αὐταῖς μικρῶν νήσων, φαίνονται οἰοεὶ συνέχεια τοῦ Τιτσαίου ὄρους καὶ ἡ μεταξὺ θάλασσα ὡς παρέκτασις τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου· ἀλλὰ τὸ ἄπειρον τῆς μεταξὺ Σηπιάδος καὶ Σκιάθου θαλάσσης σοὶ ὑπομιμνήσκει, ὅτι ἐκεῖ παύει ἡ πρὸς λίμνην ὁμοιάζουσα θάλασσα τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, καὶ ἄρχεται ὁ Θερμαϊκός.

Κοινῶς πιστεύεται ὅτι τὸ ἀκρωτήριο καὶ ἡ πόλις τοῦ Ἄρτεμισίου ἔκειντο εἰς τὸ Χερωνῆσι. Ἡμεῖς ὅμως, εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν τοῦ Πλουτάρχου χωρίον βασιζόμενοι, τολμῶμεν νὰ προτείνωμεν εἰκασίαν οὐχὶ σύμφωνον πρὸς τὰς πρὸ ἡμῶν, διότι ἐὰν ὁ βιογράφος τοῦ Θεμιστοκλέους ἀκριβῶς περιγράφει τὸ Ἄρτεμισιον, ὡς ἀντιτεῖνον τῆς Ὀλιζῶνος, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ χωρίου Ἀγριοβοτάνου μᾶς δεικνύουσι ποῦ ἔκειτο ἡ πόλις τοῦ Ἄρτεμισίου, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας Παναγίας, τὸν ναὸν τῆς Προσηφᾶς Ἀρτέμιδος καὶ τὰ πολλὰ τεμάχια κιόνων, στηλοβατῶν καὶ κιονοκρανῶν οὐχὶ πολὺ μεγάλων εἰσι τὰ ἐκ τῶν στηλῶν τοῦ μικροῦ ναοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ λευκὸς λίθος, τριβόμενος τῇ χειρὶ, δὲν ἀναδίδει πλέον χροάν καὶ ὄσμην κροκίζουσαν, ἀλλὰ, καὶ ἐὰν τοῦτο ἀληθῶς συνέβαινε τότε, ἡ παρέλευσις εἴκοσι περιπόου αἰῶνων δὲν εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἐξατμίση τὴν ὄσμην καὶ ν' ἀλλοιώσῃ τὸ χρῶμα;¹

Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα οὕτως ἔχωσι, τὰ εἰς Χερωνῆσι καὶ Καστραδάκι ἐρείπια μαρτυροῦσι τὴν ὑπαρξίν ἄλλων ἐπίσης ἀρχαίων πόλεων. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Πλουτάρχος δὲν ἠκριβολόγησε περὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἄρτεμισίου, καὶ ἀντί

νὰ εἶπη, ὅτι ἔκειτο ἀπέναντι τῆς Σκοπέλου καὶ Σκιάθου ἀναφέρει, ὅτι εὐρίσκετο ἀπέναντι τῆς Ὀλιζῶνος, τότε ἡ πόλις τοῦ Ἄρτεμισίου φρονοῦμεν ὅτι ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τῶν θέσεων Καστραδάκι καὶ Πηγάδι, εἰς δὲ τὸ Χερωνῆσι θὰ ὑπῆρχε φρούριον μέγα πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς ἐντεῦθεν κειμένης πόλεως.

Ὅπως δὴποτε καὶ ἐὰν τὸ ἀκρωτήριο Ἄρτεμισιον ἦναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Χερωνῆσι, ὅπερ πιθανότατον, τοῦτο δὲν ἀπακτεῖ, φρονοῦμεν ἀπαρακίτητος τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὑπαρξίν τῆς πόλεως. Ἄλλως τε εἶναι γνωστὸν ὅτι Ἄρτεμισιον ἐκαλεῖτο καὶ ὄλος ὁ ὑπὲρ τὴν Ἐστίαιαν καὶ εἰς βορρᾶν ἀναπεπταμένος αἰγιαλός.

Τὸ Ἄρτεμισιον ἐζήρητο ἐκ τοῦ Ὀρεοῦ.¹ Ἀμφότερα δ' αἱ πόλεις αὐταὶ ὑπέστησαν τὰς περιπετείας ἀπάτης τῆς Ἑλλάδος· ὑπετάγησαν εἰς τὸν Μέγαν Βασιλέα, ἐλευθερωθεῖσαι δ' ἐπὶ τινα χρόνον ἐκυριεύθησαν καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ἐτυραννήθησαν ὑπὸ Φιλιστείδου, καθ' ἃ ὁ Θεόπομπος μαρτυρεῖ, ὑπετάγησαν δὲ κατόπι μετὰ τῆς Αἰδηψοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥώμης καὶ βραδύτερον εἰς τοὺς Φεράκους, τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τέλος τοὺς Ὀθωμανούς.

Ἐνὸς ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κρύπτεται ὑπὸ τὸν παχὺν πέπλον τοῦ μεσαιωνικοῦ σκότους, θέλομεν ἀγνοεῖ καὶ ἡμεῖς τὰς λεπτομερείας τῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα συμβάντων κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ἀλλὰ μετ' εὐχαριστήσεως οἱ πάντες μαυθάνομεν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὃν φιλότιμοι νέοι ἀνέλαθον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀποτινάζοντες τὸν ἐν ταῖς μεσαιωνικαῖς βιβλιοθήκαις κοινορτὸν καὶ δισκοροπίζοντες οὕτω φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν τῶν προπατόρων ἡμῶν ἱστορίαν.

¹ Ἐν Χαλκίδι.

Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

¹ Τὴν εἰκασίαν μας ταύτην ἐπισχύουσι, πιστεδομεν, καὶ ταῦτα· ὅτι ἐξ ὄλων τῶν περὶ ἐρείπιων τῶν ναῶν τῆς Παναγίας εἰσι περισσότερα καὶ πλουσιώτερα· ὅτι εἶναι πιθανότερον ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος νὰ ὀνομάσθῃ μ. Χ. τῆς Παναγίας καὶ οὐχὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου· ὅτι ἀνευρέθησαν νομίσματα, φέροντα τὴν Ἀρτέμιδα καὶ ὅτι οὐδὲ τὰ πολλὰ δένδρα ἐλείπουσιν ἐκεῖθεν.

² Ἱστορ. Ἑλλήν. Κ. Παπαρρηγ. Α. Σελ. 422.—Τοῦτο τεκμαίρεται καὶ ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων νομισμάτων.

¹ Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐὰν τῷ ὄντι ὑπῆρχον, καθ' ἃ τινὲς χωρικοὶ μᾶς εἶπον, γράμματα· ἐὰν ὅμως τοῦτο παραδεχθῶμεν ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ ἄρα γε ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον ἔλεγετον, κυλισθείη ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (νῦν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου) εἰς τὴν θάλασσαν;

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Υπό ΟΚΤΑΒΙΟΥ FEUILLET

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ' *

20 Σεπτεμβρίου 184 . . .

"Ελαβον τὴν ἐπιστολὴν σου, ἐξ ἧς πείθομαι ἀδιστακτικῶς ὅτι οὐτὸς ὁ Πάτροκλος οὔτε ὁ Πυλάδης ἦσαν ὅσον σὺ πρότυπα ἀληθοῦς φίλου. Μετὰ τὸν τοιοῦτον ἔπαινον, συγχώρησόν μοι νὰ σέ εἶπω, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐπιστρέψῃς τόσον δρομαίως ἐκ Γερμανίας, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι εἶδες ἐπὶ δύο κατὰ σειρὰν νύκτας κακὸν ὄνειρον καὶ ἤκουες καθ' ὕπνον τὴν φωνὴν μου κρᾶζοντος βοήθειαν. Τοιαῦτα εἶναι, φαίνεται, τ' ἀποτελέσματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ τῶν Γερμανῶν μαγειρείου. Τοῦτο, Παυλέ μου, ἦτο παιδαριῶδες, ἀλλὰ μὲ συνεκίνησε μέχρι δακρύων. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ σοὶ ἀποδώσω τὰ ἴσα. Ἄν ἡ καρδίκα μου εἶναι μαλακὴ, ἢ γλωσσά μου εἶναι ξηρὰ καὶ οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ εἶπω εἰς κἀνένα «σ' ἀγαπῶ», ἀφοῦ βᾶσκανος δαίμων δίδει τόνον εἰρωνίας εἰς πάσαν ἐξερχομένην τῶν χειλέων μου τρυφερὰν λέξιν. Τὸ καλὸν εἶναι ὅτι σὺ τοῦλάχιστον μὲ γνωρίζεις.

Χαίρω βλέπων ὅτι, ἐνῶ αἱ ἐπιστολαὶ σου μὲ συγκινοῦσι, σὺ ἀπ' ἐναντίας γελᾷς ἀναγινώσκων τὰς ἰδικὰς μου. Ἄκουσε λοιπὸν τὰς φοβερὰς συνεπειὰς τοῦ ἐν τῷ δάσει ἀνδραγαθήματός μου καὶ ἠσύχασε βλέπων ὅτι ἤδη ἀκόμη, ἀφοῦ ἐπληρώθησαν ἤδη ὅσα προεἶδες ἐν ὀνείρῳ κακὰ.

Τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀποφράδος ἡμέρας ἐζήτησα πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀνακτήσω τὴν ὑπόληψιν τῶν οἰκοδεσποτῶν μου, διηγούμενος αὐτοῖς προθύμως καὶ ἀνευθριάστως τὰ ἀστειότερα ἐπεισόδια τῆς φυγῆς μου. Ἀμφότεροι ἐξεκαρδίσθησαν, πρὸ πάντων ὅμως ἡ μυλωθρίς, ἧς τὰ χεῖλη διεστέλλοντο μέχρι τῶν ὠτων ἀποκαλύπτοντα βᾶραθρον φοβερόν. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης, ἀφοῦ ἀπέκαμε γελῶν, θέλων νὰ μοὶ ἐπιδείξῃ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποδοθείσης μοι συμπαθείας του μὲ ἠρώτησεν ἂν ἤμην κυνηγὸς καὶ ἔλαβεν ἀπὸ καρφίου ὑπεράνω τῆς ἐστίας ἐσκωριασμένον σιδηροῦν σωλῆνα, ὃν μοὶ ἐνεχείρισε ὑπερπαινῶν τὰς πτηνοφόνους ἀρετὰς τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου ἐργαλείου. Μὴ θέλων νὰ ταπεινώσω τὸν θέλοντα νὰ μὲ ὑποχρεώσῃ ἐδέχθην μετὰ πολλῆς δῆθεν εὐγνωμοσύνης τὸ προσφερόμενον, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο πράγματι λίαν ἐπικίνδυνον, καὶ μετέβην μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ δάσος. Κατακλιθεὶς ἐπὶ μαλακοῦ στρώματος ἐρεικῶν κατέθεσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ πελώριον ὄπλον ἐπὶ τῆς χλόης καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἐφρόντισα ν' ἀπομακρύνω διὰ λιθοβολισμῶν τοὺς κόνικλους, τοὺς ἀπερισκέπτως πλησιάζοντας πολεμικὴν μηχανὴν, περὶ ἧς δὲν ἠδυνά-

* Ἰδ. σελ. 317.

μην νὰ ἐγγυηθῶ. Χάρις εἰς τὰς προφυλάξεις ταύτας οὐδὲν συνέβη καθ' ὄλον μου τὸ κυνήγιον δυσάρεστον οὔτε εἰς ἐμὲ οὔτε εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ δάσους.

"Ὅπως σοὶ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι μόνος σκοπὸς τῆς ἐκδρομῆς μου ταύτης ἦτο νὰ μὴ εὐρεθῶ εἰς τὸν μύλον κατὰ τὴν συνήθη ὥραν τῆς διαβάσεως τῶν ξενιζομένων ἐν τῇ ἐπαύλει κυνηγῶν. Περὶ τὴν δευτέραν λοιπὸν μετὰ μεσημβρίαν κατέλιπον τὴν ἐκ θύμου καὶ σμίνθων κοίτην μου πεποιθὼς ὅτι οὐδεμίαν εἶχον πλέον νὰ φοβηθῶ ὄχληράν συνάντησίν. Ἀποδοῦς τὸ ὄπλον εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὅστις ἐφάνη ἀπορῶν ὅτι ἐπέστρεφον μὴ χρησιμοποήσας αὐτὸ ἢ μᾶλλον οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ παθῶν, ἐτοποθετήθην ἀπέναντι τοῦ πυλῶνος τῆς ἐκκλησίας, ἀσχολούμενος νὰ τελειώσω ὑδρογραφίαν παριστῶσαν γενικὴν ἀποψιν τῶν ἐρειπίων, δι' ἧς ἐσκόπευον νὰ κερδίσω τὴν ψῆφον τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ.

Ἐνῶ εἰργαζόμεν οὕτω μετὰ πολλῆς εἰς τὸ ἔργον προσηλώσεως, ἤκουσα αἰφνης καὶ πάλιν, καὶ πλησιέστερον μάλιστα ἢ συνήθως, τὸν τοσοῦτον ἀντιπαθητικὸν ἐκεῖνον θόρυβον ἵππικοῦ. Ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκετο εἰς διακοσίαν μόλις βημάτων ἀπόστασιν, φέρων τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔνδυμα περιπάτου καὶ πολυπληθέστερος ἢ χθές, πολλῶν προσελθόντων εἰς τὴν ἔπαυλιν ξένων, ἀνδρῶν τε καὶ κυριῶν. Καίτοι πρὸ πολλοῦ ἠτοιμασμένος εἰς τοιαύτην συνάντησιν, δὲν ἠδυνάμην νὰ μὴ δυσφορήσω κατὰ τῶν οὕτω διακοπτόντων τὴν ἡσυχίαν μου ἀκαμάτων ἐκείνων ἀέργων. Οὐδόλως ἐν τούτοις ἐσκέφθην ν' ἀποσυρθῶ, ἀπολέσας ἀνεπιστρεπτὴν τὸν προτεραιάν πᾶσαν ὄρεξιν φυγῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ χθεσῖνοι διώκται μοὶ ἐφαίνοντο προτιθέμενοι νὰ σεβασθῶσι τὴν δυστυχίαν μου ἀντι δὲ ν' ἀκολουθήσωσι τὴν ἀτραπὸν εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὁποίας ἐκαθήμην παρεξेत्रάπησαν πρὸς δεξιὰν καὶ παρῆλθον ἐν τάξει καὶ σιωπῇ. Εἷς μόνος τούτων ἀποχωρισθεὶς τῶν λοιπῶν ἦλθε νὰ σταματήσει εἰς δέκα μόλις βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου μου. Καίτοι ἔκυπτον ἐπὶ τοῦ ἔργου μου, ἠσθάνθην ἐν τούτοις διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐκείνης ὀράσεως, ἣν πάντες γνωρίζουσι, τὸ βάρος ἀνθρωπίνου βλέμματος προσηλωμένου ἐπ' ἐμέ. Ἐγείρας τότε πρὸς στιγμὴν τὴν κεφαλὴν ἀνεγνώρισα ἀμέσως τὴν γαλανόπτερον κυρίαν τὴν πρωταίτιον τῆς χθεσινῆς μου συμφορᾶς, ἧτις ἀναπαυτικῶς καθημένη ἐπὶ τοῦ ἐπιπίπτου της, ὀλίγον κεκλιμένην ἔχουσα πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν καὶ ἡμικλείστους τοὺς ὀφθαλμούς ἐπεθεώρει τὸ ὑποκείμενόν μου ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν μετὰ ὄντως ἀξιοθαυμάστου θρασύτητος. Ἐξ ἀβροφροσύνης πρὸς τὸ φύλον αὐτῆς ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ παραδοθῶ ἀνυπεράσπιστος εἰς τὴν ὀπωσοῦν ταύτην περιέργειαν. Μετὰ τινὰς ὅμως στιγμὰς ἀδιάκριτον, βλέπων ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε τέλος, ἤγειρα εὐθαρσῶς τὴν κεφαλὴν καὶ ἠτένισα αὐτὴν ἀσκαρδαμυκτεῖ, μετὰ πολλῆς μὲν σοβαρότητος καὶ εὐγενείας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἐλάσσονος ἐπιμονῆς. Ἐλαφρὸν τότε ἐρύθημα ἀνέβη ἐπὶ τῶν παρειῶν της, ὅπερ ἰδὼν τὴν ἐχαιρέτησα. Ἀποδοῦσα τὴν φιλοφρόνησιν δι' ἐλαφρᾶς ὑποκλίσεως ἀπεσύρθη δρομαίως καὶ ἔγεινεν ἄφαντος ὑπὸ τὸν θόλον

τῆς ἐκκλησίας, ἀφίνουσά με κύριον τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἰκανῶς νῦ-
χαριστημένον, ὅτι κατόρθωσα νὰ καταβιάσῃ τὴν ὄφρυν τῆς διὰ μόνης τῆς
ἀταραξίας μου.

Ὁ εἰς τὸ δάσος περίπατος εἶχε διαρκέσει μόλις εἴκοσι λεπτά, ὅτε παρέστην
εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς κομφῆς Ἰλῆς ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὑποκρινόμενος ὄσπην καὶ πρό-
τερον εἰς τὸ ἔργον μου προσήλωσιν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀπεσπᾶσθη ἱππεὺς καὶ
ἐβάδισε κατ' εὐθείαν πρὸς ἐμέ. Ἦτο δὲ οὗτος μεγαλόσωμος ἀνὴρ φέρων κυ-
νοῦν στρατιωτικῶς ἐσταυρωμένον ἐπενδύτην. — «Κύριε,» μοι εἶπε μετ' ἰσχυ-
ρᾶς καὶ συμπαθοῦς φωνῆς, ἀφοῦ ἀπεκκλύφθη, «μοὶ δίδετε τὴν ἄδειαν νὰ
ἴδω τὸ ἔργον ὑμῶν;» Ἀντιχαιρητήσας καὶ νεύσας καταφατικῶς ἐξηκολού-
θησα ἐργαζόμενος, ἐνῶ ὁ ἄγνωστος ἱππεὺς παρετήρει τὴν εἰκόνα καὶ ἐξε-
φραζε τὴν εὐαρέσκειάν του δι' ἐπαινετικῶν τιμῶν ὡς ἐν μονολόγῳ ἐπιφωνη-
μάτων. Ἀποταθεὶς ἔπειτα καὶ πάλιν ἀπ' εὐθείας πρὸς ἐμέ. — «Συγχαρή-
σατέ μοι,» εἶπε, «νὰ εὐχαριστήσω τὸν τεχνίτην, εἰς ὃν θέλομεν χρεωστῆ τὴν
διάσωσιν τῶν ἐρειπίων τούτων, τὸ κόσμημα τῆς ἐπαρχίας.» Πᾶσα μετὰ
ταῦτα ἐκ μέρους μου περαιτέρω ἐπιφύλαξις ἤθελεν εἶναι παιδαριῶδες πεῖ-
σμα, δι' ὃ ἔσπευσα ν' ἀποκριθῶ ὅτι τὸ ἀτελές μου σχεδίασμα δὲν εἶναι ἄξιον
τοσοῦτων ἐπαίνων, καίτοι δὲ ἐπεθύμουν ἐξ ὅλης καρδίας τὴν διάσωσιν τῶν
πολυτίμων ἐκείνων ἐρειπίων, ἐφοβούμην ἐν τούτοις ὅτι τὸ οὐσιωδέστατον
μέρος τῆς ἐντολῆς μου ἤθελε μείνει ἀνεκπλήρωτον ἕνεκα ἐλλείψεως ἱστορι-
κῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας μάτην ἀνεζήτησα ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πρωτεύου-
σης τοῦ νομοῦ.

—Τοῦτο, ἀπεκρίθη ὁ ἱππεὺς, μὲ ὑπερευχαριστεῖ, διότι ἔχω ἐν τῇ βιβλιο-
θήκῃ μου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς. Εἶναι εἰς τὰς διατα-
γάς σας, καὶ θέλετε μὲ καθυποχρεῶσαι ἐρχόμενος νὰ συμβουλευθῆτε αὐτά,
ὅταν εὐκαιρήσετε.»

Ἐγερθεὶς νῦχαρίστησα μετὰ τινος στενοχωρίας, ἐκφράζων τὴν λύπην μου
ὅτι δὲν ἔμαθα τοῦτο πρότερον, ἥδη δὲ ἐφοβούμην μὴ ἀνακληθῶ εἰς Παρι-
σίους δι' ἐπιστολῆς, ἥτις ἠδύνατο νὰ φθάσῃ αὐθημερόν. Ταῦτα λέγων ἐπρο-
σπάθουν νὰ ἐλαττώσω διὰ τῆς προσηνείας τῶν τρόπων μου τὴν μὴ ἀποδο-
χὴν τῆς προσφερομένης ἐκδουλεύσεως, καθότι δὲν ἤθελον νὰ λυπήσω τὸν
συμπαιθέστατον ἐκείνον γέροντα, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ βλέμμα ἤστραπτε ἄδολος
εὐλικρίνεια καὶ φιλοφροσύνη.

—Βλέπω τί τρέχει, ἀνταπήνησεν οὗτος. Συστέλλεσθε νὰ μοι εἴπετε κα-
θαρὰ ὅτι οὐδεμίαν ἔχετε ὄρεξιν νὰ σχετισθῆτε μὲ τὴν τρελλὴν νεολαίαν, τὴν
ὁποίαν δὲν ἠδυνήθην χθὲς νὰ ἐμποδίσω νὰ κάμῃ ἀνοησίαν, δι' ἣν σὰς ζητῶ
συγγνώμην. Εἶμαι, κύριε, ὁ Μαρκήσιος Μαλλουέ, καὶ σὰς λέγω ἐν πάσῃ εὐ-
λικρινείᾳ ὅτι ἀνεδείχθητε χθὲς νικητής. Οἱ θεότρελλοὶ ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ
σὰς ἴδωσι, σεῖς δὲν ἠθέλετε καὶ ἔγεινε τὸ θέλημά σας. Τί περισσότερον θέ-
λετε;

Ἄδύνατον ὑπῆρξε νὰ μὴ γελάσω, ἀκροώμενος τὴν εὐμενεστάτην ἐκείνην
ἐρμηνείαν τοῦ ἐλεεινοῦ μου ἀνδραγαθήματος τῆς προτεραιίας, τοῦτο δὲ βλέ-
πων ὁ Μαρκήσιος,

—Γελάτε; εἶπε, σημείον ὅτι θέλομεν ταχέως συνεννοηθῆ. Τί σὰς ἐμπο-
δίζει τῷ ὄντι νὰ μείνετε ὀλίγας τινὰς ἡμέρας εἰς τὸν πύργον μου; Ἡ σύζυγός
μου μ' ἐπεφόρτισε νὰ σὰς προσκαλέσω. Ἡ κυρία Μαλλουέ δὲν εἶναι πλέον νέα,
πάσχει σχεδὸν πάντοτε, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ ἴηται ἀγγελος ἀγα-
θότητος. Θέλω σὰς ἐτοιμάσει κατὰλυμα ἐν αὐτῇ τῇ βιβλιοθήκῃ μου, ὅπου
δύνασθε νὰ ζήσετε, ἂν θέλετε, ὡς ἐρημίτης. Ἡ Μαρκησία εἶναι πνευ-
ματωδεστάτη καὶ ἐγὼ αὐτός, καίτοι ἀγαπῶ τὸ κυνήγιον καὶ τὴν κίνησιν,
τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὴν υἰεῖαν μου, δὲν εἶμαι βλάξ. Τὸ ἐσπέρας παίζομεν
βίστ. Ὡς τεχνίτης ἀγαπάτε βεβαίως τὴν ἄνεσιν καὶ εὐζωίαν, ἥς στερεῖσθε
ἐνταῦθα. Δὲν θέλω ν' ἀκούσω τίποτε, προσέθεσε γελῶν ὁ Μαρκήσιος, «ἂν ἀρ-
νηθῆτε, καταφεύγω εἰς ἀπαγωγὴν.»

Μακάριος, Παῦλε, ὁ γνωρίζων νὰ λέγῃ ὄχι. Μόνος ὁ δυνάμενος νὰ εἴπῃ
ὄχι καὶ εἰς παιδίον καὶ εἰς πτωχὸν καὶ εἰς γέροντα καὶ εἰς γυναῖκα ἀκόμη
εἶναι πράγματι κύριος τοῦ καιροῦ του, τῆς περιουσίας του καὶ αὐτῆς τῆς τι-
μῆς του. Ἄν ὁ Ἀδὰμ ἔλεγεν ὄχι, ἤθελε σώσει ἀπὸ τῆς πτώσεως ἑαυτὸν
καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ταῦτα πάντα κάλλιστα ἐγνώριζον καὶ εἶχον μά-
λιστα παρόντα εἰς τὸν νοῦν τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἄλλ' οὐδέποτε ἠδυνήθη
νὰ μάθω νὰ λέγω ὄχι. Ἐσφίξα λοιπὸν τὴν χεῖρα, ἣν μοι ἔτεινεν ὁ ἀγαθὸς
Μαρκήσιος μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὸ πεπρωμένον
ἀντήλλαξα ἀγογγύστως τὴν γαλήνην καὶ ἐλευθερίαν τοῦ ῥωμαντικοῦ μου
καταγωγίου ἀντὶ τῆς ὀχληρᾶς καὶ ἀνουσίου κοσμικῆς τύρβης.

Περὶ τὴν πέμπτην τῆς ἐσπέρας δύο ὑπηρεταὶ τοῦ πύργου ἤλθον νὰ λά-
θωσι τὰ ὀλίγα μου πράγματα, εἰδοποιούντές με ὅτι μὲ περιμένει ἅμαξά εἰς
τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Ἀποχαιρητήσας τὸ κελλίον μου, εὐχαριστήσας τοὺς
ξενίσαντάς με καὶ ἀσπασθεὶς τὰ ἀκτένιστα αὐτῶν τεχνία, ἅτινα ἔκλειον
διὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπῆλθον βαρυθυμῶν ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης και-
λάδος, ἐν ἣ εἶχον εὖρει δευτέραν πατρίδα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

21 Σεπτεμβρίου

Ὁ πύργος Μαλλουέ εἶναι βαρὺ οἰκοδόμημα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οὐδὲν
ἔχων τὸ ἄξιον περιεργείας· ἀλλ' ἡ ἄγουσα εἰς αὐτὸν μακρὰ δεινροστοιχία,
ἡ εὐρεία αὐλὴ καὶ τὸ ὑψίκορμον δάσος καθιστῶσι τὴν ὄψιν τῆς ἐπαύλειος
ταύτης ὄντως ἀρχοντικὴν. Ὁ γέρον Μαρκήσιος καταβάς νὰ μὲ ὑποδεχθῆ
εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνάβαθρον μ' ἔλαβεν ἐκ τοῦ βραχίονος καὶ μὲ εἰσήγαγε
διὰ μακροῦ διαδρόμου εἰς μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἐπελούσης τῆς ἐσπέρας
ἐπεκράτει ἐντελὲς σχεδὸν σκότος. Ὑπὸ τὸ διαλείπον φῶς τῆς ἐστίας διέκρινε

ἀμυδρῶς περὶ τοὺς εἴκοσι κυρίους καὶ κυρίας διεσκορπισμένους τῆδε κάκεισε κατὰ μικροὺς ὀμίλους. Χάρις εἰς τὸ εὐεργετικὸν ἐκεῖνο ἡμίφως ἀπηλλάγη τῆς στενωχωρίας τῆς πρώτης παρουσιάσεως, ἣν ἀνελογιζόμην μετὰ τρόμου. Ἐγγιζούσης δὲ τῆς ὥρας τοῦ δείπνου, μόλις ἐπρόφθασεν ἡ μαρκησία νά μοι ἀποτείνῃ δι' ἀσθενοῦς μὲν, ἀλλὰ γλυκυτάτης φωνῆς, ὀλίγας τινὰς φιλόφρονας λέξεις, καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἐστηρίχθη εἰς τὴν βραχίονά μου, ὅπως μεταβῶμεν εἰς τὸ ἐστιατόριον.

Καθίσας παρὰ τῆ οἰκοδεσποίνῃ δὲν ἐβράδυνκ νά ἐννοήσω ἐκ τῶν προσηλουμένων ἐπ' ἐμέ περιέργων καὶ κατὰ τι εἰρωνικῶν βλεμμάτων τῶν δαιτυμόνων, ὅτι τὰ χθεσινὰ μου κατορθώματα δὲν εἶχον λημονηθῆ. Κεχαρακωμένος ἐν τούτοις ὀπισθεν τῆς κοσμοῦσης τὸ κέντρον τῆς τραπέζης μεγίστης ἀνθοδέσμης καὶ ὑποστηριζόμενος ἐν τῇ ἀμύνη μου ὑπὸ τῆς καλῆς μαρκησίας κατώρθωσα νά ὑπομείνω τὴν σιωπηλὴν ταύτην ἔφοδον ἀζημίως καὶ ἀταράχως. Ἡ κυρία Μαλλουὲ εἶναι μία ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων γραιῶν, τὰς ὁποίας ἡ διαύγεια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας προσεφύλαξεν ἀπὸ τῆς ἀπελπισίας ἐκείνης, ἣτις καταλαμβάνει τὰς πλείστας γυναῖκας κατὰ τὸ τσαρσακοστὸν ἔτος. Ἐκ τῶν θελγήτρων τῆς παρελθούσης νεότητος διέσωζεν ἐν μόνῳ, ἀλλὰ μέγιστον, τὴν χάριν. Ἦτο μικρόσωμος, λεπτή, ὠχροτάτη καὶ κατὰ πάντα δικαιολογούσα τὸν μαρκησίον λέγοντα, ὅτι εἰς τὴν σύζυγόν του ὀλίγη ἀπέμενε πνοή, ἀλλὰ πνοή ἀγγέλου. Ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ αὐτῆς οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἐφαίνετο ἀπόπειρά κομψότητος, ἀλλ' ἀξιοθαύμαστος μόνον φιλοκαλία ἀνευ ἔχνους φιλαρεσκείας, ἐντελής λήθη τῆς παρωχημένης νεότητος καὶ γεροντικῆς τις αἰδημοσύνη, δι' ἧς ἐφαίνετο ζητοῦσα συγγνώμην ὅτι δὲν δύναται πλέον ν' ἀρέσῃ. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀξιολάτρευτος αὐτῆ μαρκησία, ἣτις περιηγήθη ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἀνέγνωσε πᾶν βιβλίον καὶ γνωρίζει τοὺς Παρισίους ὡς οὐδεὶς ἄλλος. Ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν ὑπῆρξε ζωηροτάτη καὶ ποικίλη, ὡς δύο διανοιῶν αἵτινες συναντῶμεναι πρώτην φοράν ἄπτονται πάντων τῶν ζητημάτων, ὅπως ταχύτερον σχετισθῶσι πρὸς ἀλλήλας, διασκεδαστικὴν εὐρίσκουσαι τὴν ἀντιλογίαν καὶ ἡδυτάτην τὴν ὁμοφροσύνην.

Ἀφοῦ ἔπιον τὸν καφέ, μετέβην εἰς τὴν αὐλὴν μετὰ τῶν καπνίζόντων. Ἡ νύξ ἦτο ὠραία, ὁ δὲ μαρκησίας με παρέσυρεν εἰς περίπατον ὑπὸ τὴν δειροστοιχίαν, ἧς ἡ λεπτὴ ἄμμος ἐστιλβεν ὡς ἀργυρόκονις ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, εἰσδουούσας διὰ τοῦ φυλλώματος τῶν καστανεῶν. Ὁ οἰκοδεσπότης μου, ὡς ἔλαβε τὸν κόπον νά με εἰδοποιήσῃ ὁ ἴδιος τὸ πρωτὸ, δὲν ἤρκετο εἰς μόνας τὰς κυνηγετικὰς ἀπολαύσεις, ἀλλ' ἠγάπα καὶ νά σκέπτεται αἰ δὲ ὠρμάσασαι ἐν τῇ μοναξίᾳ ἰδέαι του εἶχον ἐκ τούτου ἰδιάζον τι ἄρωμα πρωτοτυπίας. Ἀδύνατον μοι ἦτο νά συμμερισθῶ αὐτὰς ἀνεπιφυλάκτως, ὡς οὐδ' οὗτος εὗρεν ἀνεπίληπτον τὸν ὀρισμὸν μου τῆς ἀριστοκρατίας, περὶ ἧς προσκληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ νά εἶπω τὴν γνώμην μου ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ, ἀπεφάνθη ὅτι τεχνίτης ὡν θαυμάζω αὐτὴν ὡς μεγαλοπρεπὲς ἱστορικὸν ἐρεῖπιον,

τοῦ ὁποίου τὰ συντρίμματα ἀπειλεῖ νά παρασύρῃ τὸ βεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἄδολος εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀμοιβαία ἡμῶν συμπάθεια καθίστα τερπνοτάτην τὴν συζήτησιν, ἣν διέκοψεν αἴφνης, ἐνῶ ἐπιστρέφομεν εἰς τὸν πύργον, μέγας θόρυβος εὐθύμων κραυγῶν μετ' οὐ πολὺ δὲ διεκρίναμεν κάτωθεν τῆς ἀναβάθρας περὶ τοὺς δέκα μεταξὺ τῶν νεωτέρων δαιτυμόνων τοῦ μαρκησίου, ἀμιλλωμένους νά πηδήσωσι μέχρι τοῦ ὑπερκειμένου τῆς διπλῆς κλίμακος ἐξώστου ἀνευ τῆς βοηθείας τῶν βαθμίδων. Πλησιάζσαντες ἔτι μάλλον ἡδυνήθημεν νά διακρίνωμεν καὶ τὸ αἴτιον τῆς παραφόρου ταύτης γυμναστικῆς, ἦτοι λευκὴν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου ἐσθήτα, προϊσταμένην τοῦ πηδητικοῦ ἀγῶνος καὶ μέλλουσαν πιθανῶς ν' ἀπονεύμῃ τὸ ἄθλον εἰς τὸν νικητὴν. Ἡ νέα γυνὴ (ἂν δὲν ἦτο νέα οὐδεὶς ἤθελε πηδᾶ τόσον ὑψηλὰ) ἐξέθετεν ἀφόβως τοὺς γυμνοὺς ὤμους εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης καὶ τὴν δρόσον φθινοπωρινῆς νυκτός, κύπτουσα ἐπὶ τῶν κιγκλίδων ὅπως ἐπιδείξῃ τοῖς διαγωνιζομένοις ἀντικείμενόν τι δυσδιάκριτον μακρόθεν ἦτο δὲ τοῦτο χάρτινον σιγαρέτον, λεπτὸν τεχνουργημα τῶν ροδοχρῶαν αὐτῆς ὀνύχων. Τὸ θέαμα τοῦ ἀγῶνος ἦτο χαριέστατον, ἀλλὰ δὲν ἤρεσε, φαίνεται, εἰς τὸν μαρκησίον, ψιθυρίσαντα μετὰ τινος εὐδιακρίτου δυσφορίας· « Πάλιν ἡ μικρὰ κόμησσα ! »

Περιττὸν εἶναι ἕως νά προσθέσω ὅτι ἡ μικρὰ κόμησσα, ἦτο αὐτὴ ἡ γαλανόπτερος κυνηγέτις μου, ἣτις μ' ἀνεγνώρισεν κάκεινη ὡς θέλεις ἰδεῖ. Καθ' ἣν στιγμὴν ἔφθانون μετὰ τοῦ κ. Μαλλουὲ τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐξηκολούθουν πηδῶντες οἱ μνηστῆρες, ἡ μικρὰ κόμησσα, συσταλεῖσα ἕως ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ μαρκησίου καὶ θέλουσα νά δώσῃ τέλος εἰς τὸν ἀγῶνα, μ' ἐνεχείρισεν ἀποτόμως τὸ σιγαρέτον λέγουσα· « Τὸ ἄθλον ἀνήκει εἰς τὰ χθεσινὰ σας πηδήματα, τὰ ὅποια οὐδεὶς τῶν κυρίων τούτων ὑπερέβη » καὶ ἔφυγεν ἀμέσως, ἀφοῦ κατώρθωσε διὰ τῆς αὐτῆς φράσεως νά προσβάλῃ καιρῶς τὸν τε νικητὴν καὶ τοὺς νικηθέντας.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἀξίον λόγου ἐπεισόδιον τῆς ἀξιωμανημονεύτου ταύτης ἐσπέρας· εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ βίσιπ, προφασισθεὶς ὀλίγον κάματον ἐζήτησα τὴν ἀδειαν ν' ἀποσυρθῶ καὶ ὠδηγήθην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μαρκησίου εἰς κομψὸν παρὰ τῆ βιβλιοθήκῃ κοιτῶνα. Ἄλλ' ὁ ἐπὶ πολὺν ἀκόμη ὥραν παραταθεὶς ἦχος τοῦ κλειδοκουμβάλου, τὸ κύλισμα τῶν ἀποσυρομένων ἀμαξῶν καὶ οἱ λοιποὶ θόρυβοι τοῦ πολιτισμοῦ κατέστησαν ἔτι ζωηρότερον τὸν πόθον τοῦ ἀπολωλότου ἐρημιτηρίου μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

26 Σεπτεμβρίου

Τὴν ἐπιούσαν ὑπερεχάρην ἀνευρίσκων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πύργου τὰ ἐλλείποντά μοι ἱστορικὰ ἔγγραφα, μετακομισθέντα ἐκεῖ ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς

Μονῆς ὡς πολυτιμώτατα τῆ οἰκογενεῖα Μαλλουέ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν ὁ Βιλέλμος Μαλουέ μεσοῦντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἐπεσκεύασε τὴν ἐκκλησίαν καὶ, τῆ συναίνεσει τῶν τεσσάρων αὐτοῦ υἱῶν Οὐγου, Φούλκωνος, Ἰωάννου καὶ Θωμᾶ, ἐθεμελίωσε Μονὴν Βενεδικτίνων, παραχωρήσας αὐτοῖς, ὅπως δέωνται ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ψυχῆς του δικαίωμα δεκάτης ἐπὶ τῶν προτόντων τῆς γῆς, τὸ ἥμισυ τοῦ ἐρίου τῶν προβάτων, κηρίον ἐκ τῶν κυφελῶν τοῦ ὄρου Ἀγ. Μιχαήλ, μετέπειτα εἰς τὸν ρύακα, τὸν ἐρειῶνα, τὸ δάσος καὶ τὸν μύλον, ὅστις περιγράφεται ἐν βαρβαρολατινικῇ διαλέκτῃ οἷος περίπου εἶναι καὶ σήμερον.

Ὁ χάρτης τῆς ἰδρύσεως ἀνάγεται εἰς τὸ σωτήριον ἔτος 1145, ἐξ ἄλλων δὲ μεταγενεστέρων προκύπτει ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ῥοζέλ προήχθη κατὰ τὸν 13^{ον} αἰῶνα εἰς εἶδος πατριαρχείου, ἐξ οὗ ἐξηρτῶντο τὰ ἀπανταχοῦ τῆς Νορμανδίας μοναστήρια Βενεδικτίνων· κατ' ἔτος δὲ συνήρχετο ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου γενικὴ συνέλευσις πάντων τῶν ἡγουμένων τῆς ἐπαρχίας. Ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις ἐκανονίζετο μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος καὶ ἀκριθείας, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν πρακτικῶν, ἡ πειθαρχία καὶ ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ διαίτα πάντων τῶν Νορμανδῶν βενεδικτίνων. Ἡ Μονὴ μου ἦτο λοιπὸν ἡ πρώτη τῆς μεγάλης ταύτης ἐπαρχίας, ἀνήκουσα εἰς τὸ ἐπισημώτατον καὶ διὰ τῶν μεγίστων τῆ ἀνθρωπότητι ἐκδουλεύσεων δοξασθὲν τάγμα, πάντων δὲ τούτων εἶχον ἤδη προχείρους τὰς ἀποδείξεις, ὑπεραρκούσας ὅπως πείσωσι τὸν κ. ὑπουργόν, ὅτι ἦτο κατὰ πάντα ἀξία νὰ συμπεριληφθῆ ἐν τῇ τάξει τῶν ἱστορικῶν μνημείων.

Τὸ ἔργον μου ἐν τούτοις δὲν προὔχρει μεθ' ὅσης ἐπεθύμουν ταχύτητος· καθότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ βιβλιοθήκη περιέχει πλὴν τῶν μοναστηριακῶν ἐγγράφων πλεῖστα ἄλλα ἀπασχολοῦντά με περίεργα βιβλία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ πνέων ἐν τῷ πύργῳ κοσμικὸς ἀνεμοστρόβιλος διακόπτει πολλάκις τὴν ἡσυχίαν μου, τοῦτο δὲ πράττουσι πολλάκις ἐν πληρестаτῇ ἀγνοίᾳ καὶ οἱ ἀγαθοὶ οἰκοδεσπότη. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου οὐδεμίαν ἔχοντες σαφῆ ιδέα τῆς ἐπιμόνου ἐνασχολήσεως, εἰς ἣν μόνον ἀρμόζει τὸ ὄνομα ἐργασία, νομίζουσι μίαν ἢ δύο ὥρας ἀναστροφῆς μετὰ βιβλίων τὸν ἀνώτατον ὅρον πνευματικοῦ κόπου, ὃν δύναται νὰ ὑπομείνῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου. — «Ἐσο ἐλεύθερος, ἀνάβα εἰς τὸ ἐρημητήριόν σου νὰ ἐργασθῆς ἐν ἡσυχίᾳ» μοι λέγει πᾶσαν πρωτὴν ὁ κ. Μαλουέ. Μετὰ μίαν ὅμως ὥραν ἰδοὺ αὐτὸς κράζων — «Λοιπὸν, ἐργαζόμεθα; — Μάλιστα, τώρα ἤρχισα — «Τί λέγεις; ἐργάζεσαι ἀπὸ δύο σχεδὸν ὥρων. Κάμε ὅ,τι θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε τὴν υἰείαν σου. Ἡ σύζυγός μου εἶναι κάτω, ἀφοῦ τελειώσης ἐλπίζει νὰ σὲ ἰδῆ.» Ταῦτα εἰπὼν ἀναχωρεῖ εἰς τὸ κυνήγιον ἢ εἰς ἐκδρομὴν διὰ λέμβου, ἐγὼ δὲ ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῆς ιδέας ὅτι μὲ περιμένουσι καὶ βλέπων, ὅτι ἡ πρώτη ἀπώλωλεν μεταβαίνω μετ' ὀλίγον εἰς ἐντάμωσιν τῆς κυρίας Μαλουέ, ἣν εὐρίσκω πραγματευομένην σπουδαία ζητήματα μετὰ τοῦ ἐφημερίου ἢ τοῦ ἀρ-

χιμαγείρου. Μετ' ἑριστᾶ, τὴν ἐνοχλῶ, καὶ ἀμφότεροι προσπαθοῦμεν νὰ κρύψωμεν ὑπὸ ἡδὺ μειδιάμα τὴν ἀμοιβαίαν στενοχωρίαν.

Τὸ πρῶτ' ἐξέρχομαι ἔφιππος μετὰ τοῦ μαρκησίου, ὅπως ἔχω εὐσχημον πρόφασιν νὰ παραιτηθῶ τῆς μετὰ τὸ πρόγευμα θερμῶδους ἵπποδρομίας, τὸ δὲ ἐσπέρας παίζω βιστ ἢ διαλέγομαι μετὰ τῶν κυριῶν, τὰς ὁποίας προσπαθῶ νὰ πείσω ὅτι, καίτοι ὠκύπους δὲν εἶμαι ἀγριάνθρωπος· καθότι ἀποστρέφομαι πᾶσαν ἐπίδειξιν πρωτοτυπίας, νομίζων μάλιστα ὅτι ἡ ὑπερβολὴ σοβαρότητος καὶ ἀκαμψίας ἐνώπιον τῶν γυναικῶν εἶναι ἀνάρμοστος παρὰ τοῖς ἐξόχοις καὶ γελῶια παρὰ τοῖς μικραῖς τεχνίταις.

Πλὴν τῶν φιλοξενουμένων ὑπὸ τοῦ μαρκησίου, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι πάντοτε μέγας κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους, συνέρχονται συνήθως ἐν τῷ πύργῳ καὶ τινες τῶν περιχώρων οἰκογένεια. Αἱ καθημεριναὶ αὗται συναναστροφαὶ ἔχουσι πρὸ πάντων σκοπὸν τὴν διασκέδασιν τῆς μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ κ. Μαλουέ, διερχομένης οἰκογενειακῶς τὸ φθινόπωρον ἐν τῇ ἐπαύλει. Ἡ κυρία αὕτη ἔχει καλλονὴν ἀγάλματος, διασκεδάζει μετ' ἀξιοπρεπειᾶς βασιλείσης καὶ κοινωνεῖ μετὰ τῶν θνητῶν διὰ λακωνικῶν φράσεων προφερομένων γεγωνίᾳ τῆ φωνῆ. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἐνυμφεῦθη Ἀγγλον διπλωμάτην, τὸν λόρδον Α**, οὗχ ἦττον αὐτῆς ὥρατον καὶ ἀτράραχον πλάσμα, ἀποτεινὸν αὐτῇ ἐκ διαλειμμάτων ἀγγλικὸν μονοσύλλαβον, εἰς τὸ ὅποιον ἀποκρίνεται αὕτη διὰ γαλλικοῦ μονοσυλλάβου· τρεῖς ἐν τούτοις μικροὶ λόρδοι ἀποδεικνύουσιν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν σχέσεις δὲν εἶναι ὅσον φαίνονται ψυχραί.

Ἐτερον οὗχ ἦττον ἀξιοπεριεργὸν ἀνδρόγυνον εἶναι τὸ καθ' ἑκάστην ἐρχόμενον ἐκ γειτονικοῦ πύργου. Ὁ σύζυγός κ. Βρεῦλλῆς εἶναι ἀρχαῖος σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως Καρόλου καὶ παιδικὸς φίλος τοῦ μαρκησίου, ἔχων τὸ περίεργον ἰδίωμα νὰ τονίῃ ἐκάστην πύσης λέξεως συλλαβὴν, ὁμιλῶν μετὰ βραδύτητος, ἣτις φαίνεται εἰς τοὺς ἀκρατὰς αὐτοὺς ἐξ ἐπιτηδεύσεως προερχομένη. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἤθελεν εἶναι ὄντως ἀξιόγατος εὐπατρίδης, ἂν δὲν ἐβασανίζετο ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἀκοιμήτου ζηλοτυπίας, καταβάλλων ὑπερανθρώπους καὶ ὄλως ματαίας προσπαθείας, ὅπως ἀποκρύψῃ τὴν ἀγωνίαν του, ἅμα πλησιάσῃ ἀνὴρ τὴν κυρίαν Βρεῦλλῆ, νέαν καὶ εὐειδεστάτην γυναῖκα, ἣν ἔκαμε τὴν ἀνοησίαν νὰ συζευχθῆ σχεδὸν ἐξηκοντούτης.

— Ἴδου ὁ κ. Βρεῦλλῆς, μοι εἶπεν ὁ μαρκησῖος παρουσιάζων μοι τὸ ζωηρὸν καὶ εὐερέθιστον γερόντιον, «εἶναι ὁ καλλίτερός μου φίλος καὶ ἔσται βεβαίως καὶ ἰδικός σου, ἐπιφυλασσόμενος ὅμως νὰ σὲ σφάζῃ, ἂν ἐργολαβήσης μετὰ τῆς γυναικὸς του».

— Διατί νὰ μὲ παριστᾶς εἰς τὸν κύριον ὡς Νορμανδὸν Ὁθέλον; ἀπεκρίθη ὁ κ. Βρεῦλλῆς, τονίζων τὰς λέξεις κατὰ τὴν συνήθειάν του καὶ μάτην προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ. Ὁ κύριος δύναται βεβαίως. . . ἔχει πλήρη ἄδειαν. . . νὰ συναναστραφῆ μετὰ τῆς συζύγου μου. . . ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέπον-

τος και θεμιτού . . . Ἄλλ' ἰδοὺ ἡ κυρία Βρεύλλη, εἰς ἣν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω ὑμᾶς.»

Ἐκπλαγείς ὅπως οὖν ἐκ τοῦ ἀλλοκότου ὕφους τῆς παρουσιάσεως και ἐρμηνεύων κατὰ γράμμα τὴν δοθεῖσαν μοι πλήρη ἄδειαν, ἔσπευσα νὰ χρησιμοποιήσω τὴν ἄδειαν ταύτην, καθίσας παρὰ τῆ κυρία Βρεύλλη και περιποιούμενος αὐτὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος και θεμιτοῦ. Ἄλλ' ὁ σύζυγος κατεσκόπευεν ἡμᾶς μακρόθεν δι' ὀφθαλμῶν σπινθηροδόλων, ἐκάγχαζε θορυβωδῶς, ἐμόρφαζεν ἀλλοκότως και ἐξήρθησε τοὺς δακτύλους του μετὰ κροταλισμοῦ ἀπαισίου, μέχρις οὗ ὁ κ. Μάλουε ἔτρεξε νὰ μὲ ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν, προσφέρων μοι χαρτίον βίστ και ψιθυρίζων εἰς τὸ ὠτίον μου: — Τί ιδέα σ' ἦλθε; Δὲν βλέπεις τὴν κατάστασιν τοῦ δυστυχοῦς Βρεύλλη; Ὅσα σ' εἶπον περὶ τῆς ζηλείας του ἦσαν σπουδαῖα· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀδυναμία τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἀνθρώπου, ἣν πάντες σεβόμεθα, ἀπέχοντες νὰ πλησιάσωμεν τὴν γυναϊκά του. Κάμε και σὺ τὸ ἴδιον σὲ παρακαλῶ.»

Οὐδεμία ἄλλη εὐτυχῶς ἐκ τῶν νέων γυναικῶν, ὅσαι φιλοξενοῦνται ἢ διαδέχονται ἀλλήλας ἐν τῷ πύργῳ φυλάσσεται ὑπὸ τοιοῦτου φοβεροῦ δράκοντος. Τινὲς μάλιστα τούτων, και πρὸ πασῶν δύο ἢ τρεῖς Παρισιναὶ ἐπιδεικνύουσιν ἐλευθερίαν συμπεριφορᾶς, ἀπληστίαν διασκεδάσεως και κλίσιν εἰς φιλαρέσκειαν ὑπερβαίνουσιν τὰ ὅρια τοῦ πρέποντος και θεμιτοῦ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἀξιολόγου κ. Βρεύλλη. Κάλλιστα γνωρίζεις ὅτι οὐδόπως ἐκτιμῶ τὰς τοιοῦτου εἶδους κυρίας, οὐδὲν ἐχούσας κοινὸν πρὸς τὸ ἰδανικὸν μου τῆς γυναϊκός· ἀλλὰ και οὕτω συμμαχῶ μετ' αὐτῶν ὀλοψύχως και θεωρῶ μάλιστα τὰς τρελλὰς ταύτας ὡς ἀγγέλους, ὡσάκις τὰς παραβάτω πρὸς τινὰς ἐνταῦθα εὐσεβεῖς και σεβασμίας δεσποίνας, ἐξεμούσας καθ' ἑσπέραν τὸν δηλητηριώδη ἰδὸν τῆς ἐπαρχιακῆς αὐτῶν κακογλωσσίας κατὰ τῆς διαφθορᾶς, ἧτοι κατὰ τῆς νεότητος, τοῦ κάλλους, τῆς ἐρασιμότητος, τῆς χάριτος και ὅσα ἄλλα ἢ οὐδέποτε εἶχον ἢ ἀπώλεσαν πρὸ χρόνου ἀμνημονεύτου. Ἐν μόνον πρᾶγμα κατάκαρδα μὲ λυπεῖ, τὸ νὰ ἀναγκάζωμαι ν' ἀναγνωρίσω ὅτι μετὰ τῶν θυμάτων τῶν μεγαυρῶν τούτων ὑπάρχει και ἐν ἀναλαβῶν νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τῆς διαγωγῆς του πᾶσαν μομφὴν και κακολογίαν. Οὐχὶ αἱ σεμνότυφοι αὐταὶ στρίγλαι, ἀλλὰ και αὐτὸς ὁ ἄγγελος τῆς ἐπιεικείας ἤθελεν ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ τελείου προτύπου φιλοταράχου ἐπιπολαιότητος, κουφονοίας και παραφόρου φαντασιοπληξίας, τὸ ἔχον ὄνομα κόμησα Πάλμης και ἐπώνυμον ἢ μικρὰ κόμησα, τὸ ἄλλως ἱκανῶς ἀνάρμοστον, διότι ἡ κυρία αὕτη δὲν εἶναι μικρὰ τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ μόνον λεπτὴ και ἐλαφροτάτη. Ἡ κυρία Πάλμης εἶναι εἰκοσιπενταέτις χήρα, κατοικοῦσα μετὰ τῆς θείας αὐτῆς μαρκησίας Πομβριάν, εὐλαβοῦς γραίας, περὶ οὐδενὸς ἄλλου μεριμνώσης ἢ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς αὐτῆς και τῆς ἀνορθώσεως τῶν Βουρβόνων. Ὑπὸ τοιαύτην ὄλως εἰκονικὴν κηδεμονεῖαν ἢ μικρὰ κόμησα εἶναι ἐλευθέρη νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει και οὐδέποτε λησμονεῖ τοῦτο. Τὸν χειμῶνα διαμένει παρὰ τιμὴν πρε-

εὐτερέῃ ἀδελφῇ ἐν Παρισίοις, και σκοτίνει τακτικῶς δύο ἄλογα τὸν μῆνα, ὅπως ἔχη τὴν εὐχαρίστησιν νὰ χαρεῖται ἀνὰ ἓνα γυρὸν εἰς ἕξ τοῦλάχιστον καθ' ἑσπέραν αἰθούσας. Μετὰ τοιοῦτον κατόρθωμα, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἐξοικτικῆς εἰρήνης και ἔρχεται νὰ διέλθῃ τὸ θέρος ἐν Νορμανδίᾳ παρὰ τῆς θείας τῆς. Ἀμα φθάσασα πηδᾶ ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος ἵππου και φεύγει ἀπὸ ρυτῆρος. Ὅλως ἀδιάφορον εἶναι αὐτῇ τοῦ ὑπάγει, φθάνει μόνον νὰ τρέχῃ. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ἔρχεται εἰς τὸν πύργον τοῦ Μαλουέ, τοῦ ὁποίου ἢ ἀγαθὴ οἰκαδέσποινα ἔχει πρὸς τὴν τρελλὴν ταύτην ἀδυναμίαν, ἧτις μοὶ φαίνεται ὄλως ἀνεξήγητος. Ἡ μικρὰ κόμησα τὰς μὲν γυναϊκὰς διαθέτει ἐχθρικῶς διὰ τῆς προπετείας αὐτῆς, πρὸς δὲ τοὺς ἀνδρας φέρεται μετὰ πολλῆς οἰκειότητος, ἐνθαρρυνούσης πᾶν τόλμημα και πᾶσαν περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς κακόβουλον ὑπόθεσιν. Ἄλλ' ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι αὐτῇ ἐπίσης ἀδιάφορος, ὅσον εὐπρόσδεκτον τὸ θυμίαμα οἰουδήποτε θαυμαστοῦ. Ἄλλὰ τὸ εἶπερ πᾶν ἄλλο εἰς αὐτὴν ἀρέσκον, εἶναι ὁ θόρυβος, ἡ κίνησις, ἡ κοσμικὴ τύρβη και ἡ διασκεδάσις μέχρι παραζάλης. Τὸ πρᾶγμα οὐ ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην τὸ πρῶτ', τὸ ἀπόγευμα και τὴν νύκτα, εἶναι ἔφιππον κυνήγιον, τὸ ὅποιον διευθύνει προτρέχουσα πάντων, βαρὺ χαρτοπαίγιον εἰς ὃ κερδίζει ἢ χάνει μειδιῶσα μυθῶδες ποσόν, παράφορος χορὸς, ὃν παρατείνει μέχρι πρωίας. Οὐδέποτε ἔτυχε νὰ ἴδω ὑπαρξίν ἀνθρωπίνου ὄντος τόσῳ πολυάσχολον και συγχρόνως οὕτω κενὴν. Τὸ ἐπίγειον αὐτῆς στάδιον διατρέχει ἢ μικρὰ κόμησα χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ σταματήσῃ, νὰ διστάσῃ ἢ νὰ σκεφθῇ, πάντοτε μειδιῶσα, ἀμέριμος, ἀπερίσκεπτος και τοῦ ἵππου αὐτῆς ἀλογωτέρα. Ἄλλ' ἔχει ἄρα γὰρ ψυχὴν, ἢ οὐδέποτε περὶ οὐδενὸς πράγματος σκεφθεῖσα αὕτη γυνὴ; Πολλάκις ἐδίστασα περὶ τούτου και ἀπέκλινα πρὸς τὰ δόγματα τῶν μηδενιστῶν, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσω τί ἄξιον τῆς ἀθανάτου ὑπάρξεως ἠδύνατο ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτου τούτου πλάσματος ν' ἀπομείνῃ, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς μόνης ἐμφυχούσης αὐτῆς ματαίας και ἀσκόπου φεικηνσίας.

Κάλλιστα γνωρίζων τοῦ κόσμου τὴν κακεντρέχειαν ὀλίγην ἀποδίδω σημασίαν εἰς τὰς ἐπὶ ἀνθηκότητα αἰτιάσεις, τὰς ὁποίας ἐπιρρίπτουσι κατὰ τῆς μικρᾶς κομήσεως αἱ σεμναὶ ἐνταῦθα ἐριννύες και νεώτεραι τινες κυρίαὶ ζηλεύουσιν τὰ ὀλίγα ἐπιζήλα αὐτῆς προσόντα. Ἄλλως τε δὲ πιστεύω ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἀνδρας νὰ ἐπικρίνωσι μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος ὀλισθήματα, ἅτινα πρὸς ἄφελος αὐτῶν οἱ ἴδιοι προκαλοῦσιν. Οὐδόπως λοιπὸν ἐρωτῶ ἂν ἔχη ἢ κυρία Πάλμης ἐραστὰς, οὐδ' ἤθελεν ρίψει λίθους κατ' αὐτῆς διὰ τοῦτο, πολὺ μείζον τούτου ἀμάρτημα θεωρῶν τὸν ἀμῆχη οὕτε νοῦν οὕτε καρδίαν. Ὅπως δήποτε ἀδύνατον μοὶ ὑπῆρξε, καίτοι ἀποστρέφομαι πᾶσαν ἐπίδειξιν πρωτετυπίας, νὰ προσθέσω ἑμαυτὸν εἰς τὸν ὄμιλον τῶν θαυμαστῶν, τὸν ὅποιον σῦρει ἢ μικρὰ κόμησα, ὅπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτῆς ἄρματος. Τοῦτο παρατηρήσασα μὲ κεραυνοβολεῖ πολλάκις διὰ βλέμματος, ἐν ᾧ σαφῶς εἰκονίζεται περιφρονητικὴ τις ἀπορία. Ἀποδίδων αὐτῇ τὰ ἴσα, τὴν θεωρῶ ἐνίοτε και

ἐγὼ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως, ἥς εἶναι ἄξιον ψυχολογικὸν τέρας πρωτοφανές. Οὕτως ἐξωφλεῖτο μέχρι τοῦδε πᾶς μεταξὺ ἡμῶν λογαριασμός, ὅτε χθές τὸ ἐσπέρας ἐπῆλθε δυσάρεστον συμβεβηκὸς διαταράξαν τὸ ἰσοζύγιον. Ἡ κυρία Μαλουέ, ὡς ἤδη γνωρίζεις, τρέφει ἐξ ὑπερβολῆς ἴσως εὐαγγελικοῦ ἐλέους ἐξαιρετικὴν πρὸς τὴν μικρὰν κόμησάν συμπαθειαν. Ὅμιλῶν χθές περὶ τούτου μετὰ τῆς καλῆς μαρκησίας ἐν ἀποκέντρῳ γωνίᾳ τῆς αἰθούσης, εἶπον αὐτῇ γελαῶν, ὅτι ἡ τοιαύτη πρὸς τὴν ἀμαρτωλὴν ἐξαιρετικὴν εὐνοια ἦτο κακὸν παράδειγμα, δυνάμενον ν' ἀποθαρρύνῃ τοὺς δικαίους.

— Οἱ δίκαιοι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ κυρία Μαλουέ, οὐδέποτε ἀποθαρρύνονται, ἔπειτα δίκαιοι δὲν ὑπάρχουσι, οὐδὲ σεῖς εἴσθε τοιοῦτος.

— Οὐδέποτε εἶχον τοιαύτην ἀξίωσιν.

— Τίνοι λοιπὸν δικαίωματι κρίνετε μετὰ τοσαύτης αὐστηρότητος τὸν πλησίον σας;

— Ἀδύνατον μοὶ εἶναι νὰ θεωρήσω τὴν κυρίαν Πάλμησιν ὡς πλησίον μου.

— Τὸ ἐπιχείρημα μοὶ φαίνεται ὅπως οὖν πρωτότυπον. Μάθετε, κύριε, ὅτι ἡ κυρία Πάλμη ἀνετράφη κακῶς, ὑπανδρεύθη ἀτυχῶς, περικυκλοῦται ὑπὸ ἀνόητων, ἀλλ' εἶναι ἀκατέργαστος ἀδάμας, ἔχων μόνον ἀνάγκην ἀγαθοῦ τεχνίτου ὅπως τὸν πελεκῆσῃ.

— Οἰκτεῖρω ἀπὸ τοῦδε τὸν μέλλοντα πελεκητήν.

Βλέπων αὐξάνουσαν τὴν ταραχὴν τῆς μαρκησίας, ἣτις οὐδέποτε ταρασσεται ἀναιτίως, καὶ μὴ γνωρίζων εἰς τί ν' ἀποδώσω τοῦτο, κατελήφθη ἀφνης ὑπὸ τῆς ἀλλοκότου ιδέας, ὅτι ἡ κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ τελεία καὶ ἀψογος οἰκοδέσποινά μου εἶχε τὴν μανίαν νὰ ὑπανδρεύῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ εὐηρεστεῖτο προορίζουσα ἐμὲ τὸν ἀνάξιον εἰς σωτηρίαν τῆς μικρᾶς κομῆσεως ἀπὸ τοῦ βαρᾶθρου τῆς ἀπωλείας. Ὑπὸ τοιαύτης κατεχόμενος οὐχὶ μετριόφρονος πεποιθήσεως, ἔλαβον θέσιν ἀμυντικὴν, ἣτις μοὶ φαίνεται ἤδη ἰκανῶς γελοία.

— Μήπως ἀπαρέσκει ἡμῖν ἡ μικρὰ κόμησσα, μοὶ ἀπήντησεν ἡ κυρία Μαλουέ, διότι ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς παιδείας της;

— Οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς παιδείας της, ἀμφιβάλλω μόνον ἂν ἡξεύρει ν' ἀναγινώσκῃ.

— Ἄλλ' ἐξηγήσατέ μοι τέλος πάντων σπουδάζων τί ἔχετε κατὰ τῆς πτωχῆς ταύτης γυναικός; ἠρώτησεν ἡ μαρκησία μετ' αὐξήσεως συγκινήσεως.

Ἐγὼ δὲ θέλων νὰ διαλύσω ἀνεπιστρεπτὴ τὸ συζευγτικὸν αὐτῆς ὄνειρον ἀπεκρίθη ἀδιστακτικῶς. «Ἐχω κατ' αὐτῆς ὅτι παρέχει εἰς τὸν κόσμον τὸ κάκιστον παράδειγμα θριαμβευούσης ἐπιπολαιότητος καὶ ἀλαζήνου ἀκολασίας. Καίτοι δὲ οὔτε ἀμεμπτος εἶμαι οὔτε ἔχω δικαίωμα νὰ κρίνω τοὺς ἄλλους, ὑπάρχει ἐν τούτοις ἐν ἐμοί, ὡς καὶ παρ' ὀλοκλήρῳ τῷ κοινῷ παντὸς θεάτρου, αἰσθημά τι δικαιοσύνης, ἐξεγειρόμενον κατὰ τοῦ θριάμβου τῶν στερουμένων παντὸς προτερήματος καὶ πάσης ἀρετῆς.»

— Πιστεύετε ὅτι ἤθελον δέχεσθαι αὐτὴν ἐνταῦθα, ἂν δὲν ἦμην βεβαία ὅτι ὅσα λέγονται εἶναι συκοφαντία.

— Πιστεύω, κυρία μου, ὅτι ἀδυνατεῖτε ἐκ φύσεως νὰ πιστεύετε τὸ κακόν.

— Κατὰ τοῦτο ἀπατάσθε. Ὅσα ἀποδίδονται εἰς τὴν μικρὰν κόμησσαν μυθιστορήματα οὔτε σκιὰν ἔχουσι πιθανότητος. Αὕτη εἶναι ἀκόμη παιδίον καὶ οὐδὲ κἂν γνωρίζει τί εἶναι ἔρω.

— Περὶ τούτου εἶμαι καὶ ἐγὼ βεβαίωτος καὶ ἔτοιμος νὰ ὁμῶσω, ὅτι οὔτε τῆς φαντασίας, οὔτε τῆς καρδίας ἡ ἔξαψις ἔχουσι τι κοινὸν πρὸς τὰς παρεκτροπὰς αὐτῆς, αἵτινες μένουσιν οὕτως ἀνεπίδεκτοι δικαιολογίας.

— Σιωπήσατε, δι' ὄνομα Θεοῦ, «εἶπεν ἡ κυρία Μαλουέ συνάπτουσα τὰς χεῖρας». Τὴν γνωρίζω πολὺ κάλλιον ἢ σέες καὶ δύνamai ἐν εἰλικρινείᾳ καὶ πεποιθήσει νὰ βεβαιώσω, ὅτι ὑπὸ τὴν φαινομένην αὐτῆς ἐπιπολαιότητα ἔχει καὶ πνεῦμα καὶ καρδίαν.

— Μάλιστα, κυρία μου, τὸσον πνεῦμα ὅσῃν καὶ καρδίαν.

— Τοῦτο καταντᾷ ἀνυπόφορον! εἶπεν ἡ μαρκησία, ἀφίνουσα τοὺς βραχίονας αὐτῆς νὰ καταπέσωσι μετ' ἀπελπισίας· συγχρόνως δὲ εἶδον κινούμενον τὸ παραπέτασμα τῆς θύρας παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκαθήμεθα, καὶ τὴν μικρὰν κόμησσαν ἐξερχομένην τῆς κρύπτης, ὅπου εἶχον περιορίσει αὐτὴν αἱ ἀπαιτήσεις δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος παιγνιδίου, ὅπως ἐνωθῆ καὶ πάλιν μετὰ τοῦ ὁμίλου τῶν συμπαιζόντων.

— Πῶς ἦτον ἐκεῖ! ἀνέκραξα θεωρῶν ὡς ἐμβρόντητος τὴν μαρκησίαν.

— Μάλιστα, κύριε, ἦτον ἐκεῖ, ἀκούουσα καὶ βλέπουσα ἡμᾶς. Ἐζήτησα νὰ σας εἰδοποιήσω διὰ παντοίων νευμάτων, ἀλλ' εἴχετε καταντῆσαι ἀκράτητος.

Ἡ ταραχὴ μου καὶ ἡ λύπη διὰ τὰ λεχθέντα ἦτο κατὰ τοσοῦτον μεγαλειτέρα, καθ' ὅσον ἐπιτιθέμενος κατὰ τῆς κυρίας Πάλμησιν ἐκινούμην μᾶλλον ἐκ πνεύματος ἀντιλογίας ἢ ἐξ οἰουδήποτε ἐχθρικοῦ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματος.

— Τώρα τί νὰ κάμω; ἠρώτησα τὴν Μαρκησίαν, ἣτις μετὰ στιγμὴν σκέψεως μοὶ ἀπεκρίθη ὑπόσθα ἐλαφρῶς τοὺς ὄμους. — Τίποτε, τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ ἡσυχάσετε.

Ὅς τὸ ἐλάχιστον ἀνέμου φύσημα ἀρκεῖ ὅπως ἐκχυθῆ ἰσοχειλὲς ποτήριον, οὕτω τὸ τελευταῖον τοῦτο πάθημα ἐκορύφωσε τὴν πληξίν μου καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὰς κοσμικὰς διασκεδάσεις. Ἡ ἐπικρατούσα ἐνταῦθα διηνεκὴς εὐθυμία καὶ πανήγυρις, τὰ ἵπποδρόμια, τὰ γεύματα, οἱ χοροὶ, ὁ θόρυβος καὶ ἡ ἀδιάκοπος κίνησις μ' ἐνοχλοῦσι μέχρις ἀηδίας, καὶ καθ' ἐκάστην καθίσταται ζωηροτέρα ἢ μεταμέλειά μου καὶ ὁ πόθος τοῦ ἡσυχου μου κελίου.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον).

ΜΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λουκᾶ Λάρα δὲν εἶνε πλέον ἐντελῶς ἀγνωστος εἰς ἡμᾶς τοὺς Γερμανούς. Ὁ αὐτὸς μεταφραστὴς ὁ ἐρμηνεύσας ἡμῖν νῦν τὴν μικρὰν ταύτην μυθιστορίαν μετεγλώτισεν ἤδη πρὸ ἐνὸς ἔτους ἄλλην τινὰ συγγραφὴν τοῦ Δημήτριου Βικέλα, ἐπιγραφομένην «Μελέτη περὶ Βυζαντινῶν» ἣτις προῆλθε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τριῶν ἀναγνωσμάτων, ἅτινα ἐκφωνηθέντα ἐν Μασσαλίᾳ τῷ 1874, ἐξεδόθησαν ἑλληνιστὶ ἐν Λονδίῳ. Ἐκ τῶν διδασκτικῶν εἰδήσεων, ἃς προσέθηκεν ἤδη ὁ μεταφραστὴς, Γουλιέλμος Βάγνερ, εἰς τὴν μυθιστορίαν τοῦ Ἑλληνοῦ φίλου του, μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δ' ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὡς ἔμπορος, ἐν Λονδίῳ, κατόπι διεβίωσε πάλιν βραχὺν χρόνον ἐν Ἀθήναις, καὶ τώρα διαμένει ἐν Παρισίοις. Ὑπ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ἤδη τῷ 1862 συλλογὴ τῆς ποιημάτων, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν διάφοροι ἄλλοι δημοσιεύσεις, κυρίως δὲ μεταφράσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ῥαψωδίας τινὸς τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κήπου ἐκ τοῦ Φούστου τοῦ Γκαίτε, τέλος δὲ τινῶν τραγωδιῶν τοῦ Σακισπήρου. Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ ἀπασχολεῖ αὐτὸν, ὡς μανθάνομεν, καὶ σήμερον. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται ὅτι ὁ Ἑλληὴν ἔμπορος ἐξελέξατο ἐπιτυχῶς τὴν ἐν πνεύματι κοινωνίαν του.

Τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο δοκίμιον περὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἦτοι περὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀνήκει εἰς τὰς μελέτας ἐκεῖνας, περὶ ἃς διατρέθουσι νῦν μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας οἱ Ἕλληνες, καὶ αἵτινες κατὰ βῆθος ἔχουσιν ὡς κέντρον τὸ παλαιὸν ζήτημα. Ὡς εἶδος, τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ λυθῇ μόνον ἱστορικῶς, διὰ τοῦτο δὲ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνότητος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων συμπύπτει μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Καὶ προηγήθησαν μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύταις ταῖς μελέταις οἱ ἄλλοι πεπολιτισμένοι λαοί, οἱ Γερμανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, ἀλλὰ νῦν ἀσχολοῦνται καὶ οὗτοι μετὰ ζήλου, ἴνα, βαίνοντες ἐπὶ τὰ ἔχνη ἐκείνων, προχωρήσωσι μᾶλλον, μᾶλλον ὡς δὴ ἐκφράζεται καὶ ὁ κ. Βικέλας ὅτι πρὸ πάντων ἐπιβάλλεται ὡς χρέος εἰς τοὺς Ἕλληνας λογίους, τὸ νὰ ἀνεύρωσι καὶ ἐμμεταλλευθῶσι τὸν ἀνεξάντλητον θησαυρὸν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τῶν μέσων αἰώνων. Αὐτὸς οὗτος ἀκολουθεῖ ἰδίως τὸν καθ' ἡγήτην τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ Πανεπιστημίῳ Κωνσταντῖνον Παπαρηγόπουλον, ὅστις ἐν πεντατόμῳ συγγραφῇ πρῶτος παρέστησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος μέχρι τοῦ βασιλέως Ὀθωνος ὡς σύνολον ἐνιαῖον καὶ κατὰ ταῦτα συμπεριέλαβε τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὡς ἀχώριστον μέρος, ὡς τὸν φυσικὸν μεσαῖον κρίκον ταύτης τῆς

ἱστορίας. Καὶ τοῦ Βικέλα δὲ ἡ πρόθεσις εἶνε νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ἐξέλιπεν, ἀπ' ἐναντίας δὲ διατηρήθη ἐνεργὸς ἐν ταῖς τύποις τοῦ λεγομένου Βυζαντινισμοῦ ὡς σώτεια καὶ φρουρὰς τοῦ πολιτισμοῦ ὃν ἔπειτα παρέλαβεν ἡ Δύσις ἐκ χειρὸς Ἑλληνικῆς. Τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν, οὐδ' ὑπ' αὐτὴν τὴν πολεμικὴν, εἶνε ἄξιον τῆς περιφρονήσεως ἣς ἔτυχε παρά τε τῶν ἱστοριογράφων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἔστω λοιπὸν πρόβλημα ἡ παντοσείδης ἀνθρώπις τῆς προσβεβλημένης ὑπολήψεως τῶν Βυζαντινῶν καὶ αὐταὶ αὐτῶν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι εἶνε ἄξιοι εὐμενοῦς ἐπικρίσεως. Ὡς δὲ ὀρθῶς λέγει πού, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατοίκων τοῦ κράτους τούτου εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀληθῆ ὄρασι ἐν μέσῳ τῆς πάντοθεν περιβαλλούσης αὐτὸ βαρβαρότητος τῶν μέσων αἰώνων.

Ἄν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἔρευναν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀντιλήψεως, ἣτις ἰδίως ἔχει σημασίαν καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν σταυροφοριῶν. Ἀλλὰ γενικῶς νῦν εἶνε παραδεδογμένον ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατούσα ἀντίληψις περὶ τῆς πνευματικῆς οὐδαμνότητος καὶ τῆς ὑπερχλιετοῦ παρακμῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ τηρηθῇ τὸ ἐξῆς. Ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα χωρίον τι διαφωτίζον χαρακτηριστικώτητα τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀντίληψιν. Κατὰ τὸν 13^{ον} αἰῶνα, ὅτε ἐξ ἐνὸς μὲν οἱ Τοῦρκοι ἐστενοχώρουν ἤδη δεινῶς τὸ κράτος, ἐξ ἐτέρου δὲ οἱ Λατῖνοι εἶχον ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐπιφανῆ ὡς φίλοι ἰδιοτελέστατοι, ἐνίοτε δὲ ὡς ὠμοὶ δυνάσται ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, Βυζαντινὸς τις ὑψηλὴν κατέχων θέσιν ἐξεφράσθη ὅτι προὔτιμα τὴν θέαν Τουρκικῆς κιδάρως μᾶλλον ἢ μίτρας Λατινικῆς, ἦτοι δι' ἄλλων λέξεων, προὔτιμα τῶν Φράγκων τοὺς Τούρκους! Περὶ τῆς φράσεως ἐκείνης παρατηρεῖ ὁ Βικέλας. Ἄ' Ἀπάτη βεβαίως, ἀπάτη σκληρά. Καὶ ὅμως τίς οἶδεν; Ἄν ἡ πρώτη φραγκικὴ κατάκτησις δὲν ἦτο ἐφήμερος, ἀνιδρύετο δὲ διαρκές τι οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἐκλατινισθέντος Βυζαντινοῦ θρόνου, ἢ ἐὰν ἐδιώκοντο οἱ Τούρκοι ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου διὰ Φραγκικῆς ἐπικουρίας, ἣτις μετετρέπετο κατόπιν εἰς νέαν καὶ ριζικὴν κατάκτησιν, ἢ τοιαύτη τῶν πραγμάτων τροπὴ ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐξολοθρευτικωτέρα τῆς τουρκικῆς μαχαίρας. Ναι μὲν οἱ ὠραῖοι τόποι, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἠρῆμωσαν ὁ Ὀθωμανός, ἤθελον ἀπαλλαγῆ τῆς μακρᾶς αὐτῶν συμφορᾶς, ἐὰν τοὺς κατεῖχον οἱ Φράγκοι ἐκτοτε· ἀλλ' ὡς Ἕλληνες οφείλομεν ἴσως χάριτας εἰς τὸν κατακτητὴν Μωάμεθ, ἀναλογιζόμενοι ὅτι δουλουμένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐκινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν τὰς παραδόσεις καὶ τὴν μνήμην τῆς προγονικῆς εὐκλείας, καὶ ἀντὶ Ἑλλήνων νὰ εἴμεθα σήμερον κρᾶμα τι νόθον δυτικοανατολικῶν φυλῶν, λαλοῦν παρεφθαρμένην τινὰ διάλεκτον καὶ στερημένον τῶν συστατικῶν ἐκείνων, ἅτινα καθ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς δυστυχίας ἀπετέλεσαν τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν ἡμῶν.»

Ὁ συγγραφεὺς τῆς μονογραφίας ταύτης διακνέεται ὑπὸ ἰσχυροῦ αἰσθη-
ματος· τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ μελετῶν. Δυνάμεθα
δὲ καὶ ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἰκάζωμεν ὅτι τὸ αὐτὸ αἶσθημα δὲν λείπει καὶ
ἐν τοῖς ποιητικοῖς αὐτοῦ ἔργοις. Ἄλλως δὲ ἐν γένει, τοῦθ' ὅπερ εἶνε εὐνόητον
περὶ ἔθνους νεαροῦ καὶ ἔτι μὴ φθάσαντος ἀκόμη εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, ἡ ὄλη
ἐλαφρὰ φιλολογίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἶνε μεστὴ πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ παθῶν, μᾶλ-
λον δὲ ἦτο μόνον μέσον τι ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς πολιτικούς σκοποὺς, ὡς συνέβαινε
παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μόνον βραδέως
καὶ κατ' ὀλίγον δύναται νὰ ἀναπτυχθῆ γενεὰ ἐπιχαίρουσα τῷ καλῷ χάριν
αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπόδειξις ὠρμηζούσης
νοημοσύνης καὶ συγχρόνως αὐξούσης πίστεως πρὸς ἑαυτὸν, ὅταν ἀρχίσῃ νὰ
ἐκλείπῃ ἡ πολιτικὴ χροιά ἐν τῇ ἐπιδεικτικῇ αὐτῆς τάσει. Ἰσα ἴσα δὲ τοῦτο
εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ μυθιστορία *Λουκῆς Λάρας* εἶνε ἀξία τῆς προσοχῆς πάν-
των ἐκείνων οἵτινες μεριμνῶσι καὶ ἐνδιαφέρονται περὶ τῆς προόδου τοῦ ἑλ-
ληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ ἡ μυθιστορία αὕτη εἶνε μὲν καὶ αὕτη πατριωτικὴ,
ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην τινὰ ἔθνοιαν ὑψηλοτέραν ἢ ὅ τι συνέβαινε ἐν τοῖς παλαιο-
τέροις προῖοσι τῆς νεολληνικῆς φιλολογίας. Καὶ μὴ δὲν δύναται νὰ θεωρη-
θῆ ὡς εὐχάριστον τεκμήριον προόδου, καὶ μάλιστα προόδου, ταχειᾶς τὸ γε-
γονός, ὅτι δύναται καθόλου νὰ γείνη ἡδη λόγος περὶ παλαιοτέρων καὶ ἐγκα-
ταλειφθεισῶν τάσεων τῆς νεαρᾶς ταύτης φιλολογίας;

Ἡ ὑπόθεσις τῆς μυθιστορίας, προφανῶς ἀπορρέουσα ἐξ ἀληθινῶν γεγονότων,
εἶνε ἀπλουστάτη. Ἐμπορος Ἑλλήν, ζῶν ἐν εὐπορίᾳ ἐν Λονδίῳ, καταγράφει
περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, ἤρεμος καὶ φαιδρὸς ἀναπολῶν τὸν παρελθόντα
του βίον, τὰς ἰδίαις ἑαυτοῦ ἀναμνήσεσι περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821
καὶ τῶν ἐπομένων ἐτῶν. Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ, εὕρισκετο κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ
1821, εἰκοσαέτης, ἐν Σμύρνῃ ἐργαζόμενος ἐν τινι ὑποκαταστήματι τοῦ πα-
τρὸς του. Ὁ οἶκος ἐμπνεόμενος ὑπὸ ἀρχῶν τιμωτάτων εὐδοκίμει. Κατὰ τὸν
προσεχῆ χειμῶνα ὁ νεαρὸς Λουκῆς μέλλει νὰπέλθῃ εἰς Λονδίνον, ἵνα εὕρῃ
τὴν τύχην του· ζῆ δὲ μόνον ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ προορισμοῦ του, ἀπέχων
ἀπὸ τῆς συντροφίας τῶν φίλων καὶ μόνον δειλῶς ὑποκινούμενος ὑπὸ ἀορίστων
ἰδεῶν ἐλευθερίας ὁποῖαί τινες διεκύνκινον τότε τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Αἴ-
φνης φθάνουσι εἰδήσεις ἀνησυχαστικαὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν, ἀ-
θέβαιοι καὶ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' αἴτινες μετὰ βραχὺν χρόνον ἐπιφέρουσι ἀπει-
λητικὰς τῶν Τούρκων ἀντιδράσεις. Ἐπῆλθον ἔνοπλοι διεκδηλώσεις τῶν Τούρ-
κων καὶ ταραχαί, καθ' ἃς ὅμως ὁ ἡμέτερος Λουκῆς ἀπέκτησε τὴν πεποιθή-
σιν ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἥρωα καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο τι ἢ ταπεινὸς
ἔμπορος. Ἡ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς φύσεως χορηγηθεῖσα ἀρετὴ εἶνε ἡ ὑπομονὴ
καὶ οὐχὶ ἡ ἀνδρεία.

Ἡ μεγίστη δ' αἰσθησις ἐμποιεῖται ὅτε ἔρχεται ἡ εἰδήσις περὶ τῆς ἐπα-
ναστάσεως τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ τῶν ναυτι-

κῶν, τῶν εἰς πάσας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀνατολῆς, ἀπανταχοῦ ἔνθα ὑπάρχουσιν
Ἑλληνες, γνωστῶν καὶ πολυμηχάνων νησιωτῶν, μαρτυρεῖ τὸν καθόλου ἑλ-
ληνικὸν χαρακτήρα τῆς ἐξεγέρσεως. Μετὰ τὴν εἰδήσιν περὶ τῶν ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει σφαγῶν οἱ Ἑλληνες κάτοικοι τῆς πόλεως θέλουσι νὰ φύγωσιν, ἀλλ'
οἱ Τούρκοι ἐμποδίζουσιν αὐτοὺς, ὁ δὲ Λουκῆς μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατορ-
θόνουσιν ὅπωςδῆποτε νὰποδράσωσι διὰ πλοίου φέροντος ῥωσικὴν σημαίαν εἰς
τὴν πατρίδα των Χίων, ἔνθα ἔζων ἡ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαί. Παρκτηρῶ, ὅτι ἡ
διήγησις εἶνε ἰδιαζόντως ἀντικειμενικὴ, τοῦ πρεσβύτου περιοριζομένου καθ' ὅλο-
κληρίαν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτῷ, τῶν ὅσα εἶδε καὶ ὅσων
μετέσχε. Εὐχάριστος δ' ἐμμένει εἰς τὴν μακροτέραν ἐκτύλιξιν σκηνῶν ῥωπογρα-
φικῶν, αἵτινες ἀριστα πασῶν διετηρήθησαν ἐν τῇ μνήμῃ του. Διὰ τούτων δὲ
ἡ καθόλου αἰσθησις οὐδαμῶς παραβλάπτεται· τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μένουσιν
ἐν τῷ βάθει, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπιδράσει αὐτῶν ἐπὶ τὸν
καθημερινὸν βίον, ὅσημέραι ἐπαυξάνοντα καὶ ἀδρυνόμενα. Τὰ δὲ ἄτομα κα-
ταλαμβάνονται ὑπ' αὐτῶν ἀκουσίως, καὶ εἰς τὸν στρόβιλον αὐτῶν συγκαταμί-
γνυται μοιραίως ἡ τύχη καὶ τῶν ἀσημοτάτων ὑπάρξεων.

Ἐν Χίῳ, ἔνθα εὕρισκόνται ὀλίγοι Τούρκοι, φαίνεται τὸ κατ' ἀρχὰς ὅτι οὐδεὶς
ὑπάρχει κίνδυνος. Τότε δὲ πρῶτον παρουσιάζεται ὅτε γίνονται ὀρατὰ τὰ ἑλ-
ληνικὰ ἱετρία τὰ φέροντα τὴν ἐπαναστάσιν διὰ τοῦ πελάγους. Τότε δὴ ἄρ-
χονται αἱ συλλήψεις· ἡ πόλις ἐξερημοῦται, ἐπὶ μῆνας δὲ ὅλους κυμαίνονται οἱ
κάτοικοι μεταξύ σφύρας καὶ ἀκμονος. Τῆς δ' ἐπαναστάσεως, ἣν ἐπιφέρει ἡ
ἠριστικὴ ἀφίξις τῶν ὀμοεθνῶν, οὐδαμῶς μετέχει ὁ Λουκῆς, αἰσθανόμενος ἑαυ-
τὸν ὑπεράγαν μικρὸν καὶ ἀδύνατον· ἄλλως δὲ λείπει αὐτῷ καθ' ὅλοκληρίαν
καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὁρμή. «Ὁ κόσμος μου ἦτο τὸ χάκιν, ὁ πατριωτισμὸς μου
τὸ ἰσοζύγιον». Ἄπασα ἡ οἰκογένεια φεύγει εἰς τὴν ἐξοχικὴν τῆς οἰκίαν, οἱ
δὲ εἰδυλλιακῶς εἰρηνικαὶ ἡμέραι ταύτης τῆς διαμονῆς εἶνε κεχαραγμένα,
ἰδιαιτέρως ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λογοχαροῦς γέροντος. Τὰ πάντα ἐνθυμεῖται ἀ-
κόμη, τὰς ἀνθούσας πορτοκαλέας, τῶν πτηνῶν τὸ κελάδημα καὶ τὸ μέλος,
τοῦ μαγκανοπηγᾶδου τὸ μονότονον τρίξιμον, τὴν ἐργασίαν τοῦ γηραιοῦ κη-
πουροῦ, τὸ οἰκογενειακὸν παρεκκλήσιον μετὰ τῶν ἐπιταφίων αὐτοῦ λίθων, τῶν
ἀγίων εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν. Ἦτο ἡ γαλήνη πρὸ τῆς τρικυμίας. Ἡ-
μέραν τινὰ βλέπει ὁ Λουκῆς ἐκ τοῦ ἐξώστου τοῦ πύργου ὅτι ὁ τουρκικὸς στό-
λος κατήρχετο ἰσχυρὸς, οἱ δ' ἐπαναστάται ἀνεχώρουν. Οἱ γείτοτες συνῆλθον
εἰς τὸ προκύλιον τοῦ παρεκκλησίου ἵνα συσκεφθῶσι μεταξύ, δ' αὐτῶν καί
τις συγγενῆς τῆς μητρὸς τοῦ Λουκῆ, ὁ Καλάνης, μετὰ τοῦ ἐνδεκαετοῦς θυ-
γατρίου του ὅπερ ἐκαλεῖτο Δέσποινα. Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἦτο νὰ φύγω-
σι καὶ νὰ σκορπισθῶσιν εἰς τὰ δυτικώτερα μέρη τῆς νήσου, ὅπου ἕκαστος
ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καταφύγιον. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τὰ πολύτιμα σκεῦη τοῦ
οἴκου ἀργυρᾶ καὶ ἄλλα ἐνεβλήθησαν εἰς δύο σάκκους καὶ ἐκρύβθησαν ἐντὸς
λάκκου ὑπὸ γηραιῶν τινῶν μηλέων τοῦ κήπου. Ἐπειτα δὲ ἤρξαντο τῆς πορείας

ἐν ᾧ τὰ πυροβόλα τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τοῦ φρουρίου εἶχον ἀρχίσει τὸ πῦρ κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετέβησαν πρὸς δύο γηραιούς θεοῦς οἵτινες ἔζων ἐν τινι φάραγγι ἐν μονήρει ἡτυχίᾳ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φοβερὰν σφαγὴν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πόλει, οὐδαμῶς ἐπὶ τῆς νήσου ὑπάρχει ἀσφάλεια, πάντες δὲ φεύγουσι προσωτέρω πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη. Τὰ δὲ στίφη τῶν Τούρκων σφαγέων σκεδάννυνται καθ' ἅπασαν τὴν νήσον, μόλις δὲ που σώζεται ἡ φυγὰς οἰκογένεια ἐν τῷ κρησφυγέτῳ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἰχνηλατήσεως. Τέλος δὲ κατορθώνουσι μετὰ τινων ἄλλων φυγάδων νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κωλύματα νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς νήσου.

Καὶ πρῶτον μὲν καταφεύγουσιν οἱ φυγάδες εἰς Μύκονον, ἔπειτα δὲ εἰς Τήνον. Ὁ Λουκῆς κατορθώνει νὰ λάβῃ συστατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον Νέγγρον, τὸν τότε ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, παρ' ᾧ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ὑπάλληλος. Ἄπασα ἡ οἰκογένεια μεταβαίνει πρὸς τοῦτο εἰς Σπέτσας, καὶ φθάνουσιν εἰς Ἄργος, ἔνθα ἡ πολεμικὴ ζωὴ ἀπαρέσκει λίαν εἰς τὸν νεαρὸν ἔμπορον. Ἐκεῖ, λέγει ὁ Λουκῆς αὐρέθην ἐντὸς κόσμου ὅλως νέου δι' ἐμέ' αἱ χιλιάδες φουστανελοφόρων μαχητῶν, τὸ ἀγέρωχον ὕφος καὶ ἡ τραχεῖα γλώσσά των, τὰ περιφρονητικὰ βλέμματα δι' ὧν μὲ καταμετροῦν, αἱ ἀπότομοι φράσεις δι' ὧν ἀπεκρίνοντο εἰς τὰς δειλὰς ἐρωτήσεις μου, ἡ βοή καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ σύγχυσις τοῦ στρατοπέδου, τὰ πάντα ὁμοῦ μὲ καταθεοῦθου. Δὲν ἦτο βεβαίως ὁ τόπος κατὰλληλος διὰ γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ κ' ἐγὼ αὐτὸς ἠσθάνομην ὅτι δὲν εὐρισκόμην ἐντὸς ἀρμοδίου ἀτμοσφαιράς. Δὲν ἤμην εἰς τὸ στοιχεῖόν μου ἐκεῖ.» Ἐν Ἄργει πείθεται ὅτι δὲν εἶνε προωρισμένος δι' ἄλλην ἀποστολὴν πλὴν τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἵνα κάμῃ προόδους, ὀφείλει νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ἀνατροφῆς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθνήσκει ἐν Σπέτσας ὁ πατὴρ συνεπείᾳ τῆς φυγῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καμμάτων. Ὁ δὲ Λουκῆς ἐπιχειρεῖ ἐν Τήνῳ εἰς τὸ ἐμπόριον διὰ κεφαλαίων τινῶν ἄτινα ἔλαβεν ἀνελπίστως ἐκ παλαιότερων τινῶν ὑποθέσεων. Θελκτικὴ εἶνε ἡ περιγραφή τῶν μικρῶν ἀρχῶν τοῦ νέου ἐμπορίου καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς πωλήσεως ἰχθύων παστῶν. Ἀλλὰ ἡ πώλησις ἐπροχώρει, τὸ κεφάλαιον ἠῤῥιζανεν, ὁ Λουκῆς μνηστεύει τὰς ἀδελφάς του καὶ οἱ γαμβροὶ γίνονται σύντροφοί του. Ἀκράτητος καταλαμβάνει τότε αὐτὸν ὁ πόντος νὰ ἐκθάψῃ τὸν παλαιὸν ἐν τῷ ἐξοχικῷ πύργῳ τῆς Χίου κεκρυμμένον θησαυρόν. Ἐπιτυχάνει δὲ καὶ τοῦτο μετὰ παντοειδεῶν κινδύνων καὶ περιπετείας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔτι ἀνύρῃ τοῦτον τὸν θησαυρόν, εὗρεν ἄλλον τινὰ, τὴν νεαρὰν Δέσποιναν, ἥτις εὐρίσκειται ἐν τῷ χαρμενίῳ τοῦ Ἄγα, ὅπερ εὐρίσκειτο ἐν τῷ μετεσκευασμένῳ πατρικῷ πύργῳ. Ὁ ἑκταφεὶς θησαυρὸς χρησιμεύει λοιπὸν ὡς λύτρον τῆς Δεσποίνης καὶ ὁ Λουκῆς φέρει εἰς Τήνον πρὸς τὴν μητέρα του τὴν ὑπ' αὐτοῦ λυτρωθεῖσαν, ἥτις χάριν προφυλάξεως εἶνε μετημφιεσμένη εἰς χωρικὸν παῖδα. Αἱ ὑποθέσεις εὐδοκίμουσιν ἐξαίρετως, μετὰ δὲ τινὰ ἔτη κατορθώνει ὁ Λουκῆς νὰ με-

ταναστεύσῃ εἰς Σύρον, ἡ δὲ Δέσποινα τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς γίνεται σύζυγος τοῦ Λουκῆ. Ἄ' Ὁ βίος ἡμῶν διήλθεν εὐτυχῆς ἔκτοτε, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν μέσῳ τῆς ἐπελευθέρσεως εὐημερίας ἐλησμονήσαμεν τῆς νεότητος τὰς δοκιμασίας. Συχνάκις, ὅτε βλέπω στολισμέναις τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἐγγόνας μου, τὴν δὲ σύζυγόν μου περικοσμοῦσαν μὲ τοὺς συρμούς τῆς Εὐρώπης τὰς λευκάς τῆς τρίχας, ἐνθυμίζω εἰς αὐτὴν τὸ βρακίον τὸ ὅποσον ἐφόρει, ὅτε τὴν ᾠδήγουν μετημφιεσμένην ἐπὶ τοῦ ὄνου τοῦ Παντελῆ, καὶ γελῶμεν καὶ οἱ δύο καὶ εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάρους καρδίας τὸν Θεόν.»

Εὐχερῶς δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ αἰσθανθῇ τὴν χάριν τῆς ἐπαφροδίτου ταύτης ποιήσεως, εἰκόνων εὐηλίων ἐπὶ βάρους σκοτεινοῦ, καὶ πολλῶ μᾶλλον ὅταν συγκρίνῃ αὐτὴν πρὸς τὰ πρόγενέστερα ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Ἡ μυθιστορία εἶνε καθόλου τι νεώτατον ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ. Ὅτε κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ παρόντος αἰῶνος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐθνεγεργσίας ἐπῆλθε καὶ τῆς φιλολογίας νέα ἀναζωογόνησις, τὰ ποιητικὰ δοκίμια ἐμιμοῦντο σταθερῶς ξένα πρότυπα, ἰδίως γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ. Τὰ ποιητικὰ ἰδεώδη εἰσῆγοντο ἐκ τῆς Δύσεως ὡς καὶ τὰ πολιτικὰ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πανωδυνία (Weltschmerz) ἦτο τότε συνηθεστάτη δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἀνεμίχθησαν καὶ εἰς τὰς ἀχιλανάτους τῆς ἐλευθερίας ἀπαιτήσεις τὰς ἐπακολούθησάσας εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνεγερσιν ζενότροποι μελαγχολικαὶ καὶ ἀπαισιόδοξοι τάσεις, αἵτινες ἄλλως ἐτρέφοντο πάλιν ὑπὸ τῶν δυσαρέστων πολιτικῶν περιστάσεων. Τὸ κυριώτατον πρότυπον ἦτο ὁ Βύρων κατ' ἀμφοτέρα, κατὰ τε τὸ πάθος τοῦ πολιτικοῦ ῥιζοσπαστισμοῦ καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον τῆς ἐμβυθίσεως εἰς τοὺς λαθυρόνθους τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας. Οἱ ἀδελφοὶ Σούτσοι εἶνε οἱ χαρακτηριστικώτατοι ἀντιπρόσωποι τῆς πρώτης ταύτης ἀώρου ἔτι φάσεως ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις προσφάτως ἔτι ἐλευθερωθεὶς δ' ἀγῶνων ἡρώτων, μόλις που ἐξεγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς βαρβαρότητος, ἐμολύνθη πάραυτα ὑπὸ τοῖς κοπώσεως τοῦ ὑπερωρῆμου δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Τῶν ποιήσεων τούτων ἦρωσ εἶνε πάντοτε πολιτικὸς τις Βέρθερος καίτοι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ ποιήματος ὅτε μὲν ὡς κυριώτατον παρίσταται ὁ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἰδεώδους, ὅτε δ' αἱ περιπέτεια ἔρωτος δυσέλπιδος. Φλοῆς ὑπόκωφος, ἀλλὰ καταναλισκούμενα, δεσμεύουσα πᾶσαν ἐνέργειαν ζωτικὴν, νοσηρὰ τις τρυφή περὶ τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῖσος τῆς ξενικῆς ἀρχῆς ἄγριον, ἀλλ' ἔτι πικροτέρα ἀνῆμιξις εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας τῶν φατριῶν, τέλος δὲ κόρος καὶ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ παρόντος, ταιούτος εἶνε ὁ κύριος τύπος τῶν ποιήσεων τούτων, ἃς ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσι καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ Ὁ Ὀδοιπόρος, Ὁ Ἐξόριστος, Ὁ Περιπλανώμενος.

Οἱ ἀδελφοὶ Σούτσοι, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐξέδωκαν διάφορα ἐπικά καὶ δραματικὰ δοκίμια, εἰσῆγαγον καὶ τὴν μυθιστορίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ἡ μὲν Παναγιώτης, ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν, διὰ τοῦ Λεαῖδρον (1834),

ὁ δὲ νεώτερος Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ Ἐξορίστου τοῦ 1851 (1835). Ὁ Λέανδρος εἶνε γεγραμμένος ἐν ἐπιστολαῖς, ἀποδεικνυόμενος καὶ ἐντεῦθεν ὡς βραδεῖά τις μίμησις τοῦ Βερθέρου ἢ τοῦ Ἰακώβου Ὅρτις, θέμα δὲ αὐτοῦ εἶνε τὰ συμβάντα ἐν Ἑλλάδι ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐξορίστος εἶνε μυθιστορία τῶν περιστάσεων, θέμα ἔχων ἐκ τῶν αἵματηρῶν φατριαστικῶν ταραχῶν ἐπὶ Καποδιστρίου. Ἐν ἀμφοτέροις ταύταις ταῖς μυθιστορίαις ὁ ἦρωας δαμάζεται ὑπὸ ἀτυχοῦς πάθους, ὅπερ καταναλίσκει καὶ τὰς ὑστάτας ὑπολειπομένας δυνάμεις τοῦ ὑπὸ πολιτικῆς ὀργῆς ἤδη σκυθρωποῦ πλάσματος ἀτερπῆ, ἐν οἷς φαντασία ἀτακτος καὶ πυρέσσουσα σωρεύει εἰκόνας ἐπὶ εἰκόνων, ἐν οἷς ἐκχέεται πικρία ἐπὶ ἐλπίσι ψευθεύσαις, ἀνία καὶ τέλος ἀπὸ παγκοσμίου. Βεβαίως εἶνε φαινόμενον παράδοξον, ὅτι καθ' ἣν στιγμήν τὸ ἔθνος ἀρχεται νέου βίου, οἱ ἐπιφανεῖς αὐτοῦ ποιηταὶ κηρύσσουν τὴν ἀποκαρτέρησιν καὶ τὸν ἀπελπισμὸν καὶ ὅτι κατακρημνίζουσι τὰ ἰδεώδη, ἐπεὶ δὲ ἔθνος ἐδύνατο νὰ πραγματωθῶσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν παρίσταται διὰ σκιερῶν χρωμάτων ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς γενεᾶς τῆς ἐχούσης τὸ ἔργον τῆς καθιδρύσεως τῆς πολιτείας. Τοιαύτη ἦτο ἡ ὕλη, ἐξ ἧς οἱ νέοι Περικλεῖς καὶ Λυκοῦργοι ἔμελλον νὰ μορφωθῶσιν ἐξ ἐνός μὲν λαοῦ γεωργικῶς ζῶν ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὀμήρου καὶ ἤδη ἐξόχως ἐξηγριωμένος ὑπὸ τῶν μακρῶν πολέμων, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ ἄγοντες τὰ πλήθη ὀλίγοι, ἔχοντες εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν ἢ μᾶλλον παραμόρφωσιν, ἀχαλίνωτοι ἅμα καὶ κατακορεῖς, μεστοὶ ἀξιώσεων, ὅτε μὲν κουφιζόμενοι ὑπὸ ἐλπίδων ὑπερμέτρων, ὅτε δ' ἐν μέσῳ ὑψηλῶν μονολόγων ῥίπτοντες δυσθύμως τὴν ἀσπίδα. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πνευμάτων συντείνει σπουδαίως εἰς κατανόησιν τῆς ἐποχῆς· δυσχερὲς εἶνε νὰ ἐμποιηθῇ εἰς τοιοῦτον γένος ἀνδρῶν ἡ ἐπιθυμία τῆς νηφαλικῆς ἐργασίας, ἡ συνήθεια τῆς πειθαρχίας, ἡ τάξις ἡ ἀπαιτούμενη πρὸς σώφρονα ἐγκαθίδρυσιν ἐθνικῆς πολιτείας.

Ἡ πρώτη μυθιστορία ἡ μετ' ἐκείνας γραφεῖσα ἐν Ἑλλάδι δεικνύει ἤδη ὅψιν τινὰ οὐσιωδῶς ἀλλοίαν, δυνάμεθα εἰπεῖν ὀριμωτέραν. Ἐδημοσιεύθη δὲ τῷ 1851 καὶ εἶνε ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Παγκαθῆ, τοῦ ποιητοῦ, λογιῶν καὶ διπλωμάτου, ὅστις νῦν ἀντιπροσωπεύει τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐν τῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ἡ μυθιστορία αὕτη ἐπιγράφεται Ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως, καὶ μετεφράσθη γερμανιστί ὑπὸ τοῦ Ellissen. Καὶ ὁ Παγκαθῆς ἔλαβε τὴν ὕλην τῆς διηγήσεώς του ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκλέξῃ τὸ θέμα ἐν τοῖς φατριαστικοῖς ἀγῶσι τοῦ νεωτάτου παρελθόντος, ἤντησεν αὐτὸ μᾶλλον ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Εἶνε δ' ἐπεισόδιον τοῦ γνωστοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως, ὅπερ ὁ ποιητὴς ἀνέμιξε τεχνηέντως μετὰ ῥωμαντικῶν ἐπευθνηκῶν καὶ μετέπλασεν εἰς εἰκόνα τῆς ἐποχῆς πλήρη ζωῆς. Καὶ πρέπει μὲν νὰ περιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν εἰκόνας τῆς ἐποχῆς, ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ διήγησις τοῦ χρονικοῦ ἡ ὑποκειμένη ὡς βᾶσις τῆς μυθιστορίας δὲν εἶνε ἀμέτρος σπουδαίων ἱστορικῶν ἀμφιβολιῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἔργον τοῦ ποιη-

τοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐμμεῖνη πιστὸς εἰς τὴν μεμαρτυρημένην ἱστορίαν, καὶ μάλιστα πολλῶ ὀλιγώτερον ἐπιτυγχάνει τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐποχῆς ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς σκηναῖς. Ἄλλ' αἱ διάφοραι διηγήσεις περιπλέκονται εἰς ἐνδιαφέρον ὑφασμα διασταυρουμένων δόλων, καθ' οὓς νικᾷ ὁ μάλιστα πάντων πολυμήτις, ὁ ἄλλως οὐχὶ δυσμενῶς κρινόμενος Γοδεφρείδος ὁ Βιλαρδουῖνος, ἐπεὶ δὲ ἡ μυθιστορία διηγέται τὴν κατάληψιν τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τοῦ Καμπανίτου τούτου βαρῶνου ὅστις ἔχει νὰ καταπαλαίσῃ τὸν μὲν μετὰ τὸν δὲ, πρῶτον μὲν τὸν νόμιμον τοῦ θρόνου ἀπαιτητὴν, εἶτα δὲ τοὺς ἀμφιγνώμοντας προδότας εὐπατρίδας καὶ τέλος τοὺς ἀπλοϊκοὺς συνομότας, τοὺς ἐνθουσιῶντας φιλοπατρίδας. Ἀπίστευτον εἶνε ὁποίων δόλων καὶ σκευωριῶν γίνεται ἐκατέρωθεν χρῆσις. Οἱ πανουργότατοι περὶ τὸ στήνειν εἰς ἄλλους παγίδας εἶνε ἀφ' ἑτέρου εὐπιστοὶ ὡς παιδία πρὸς τὰς πλεκτάνας ἄλλων τρίτων, ἕως τέλος ὁ ἀρχων, ὅστις ἀπὸ μακροῦ περιέβαλλε πάντας διὰ τῶν δικτύων του, ἔλκει τοὺς βρόχους καὶ συλλαμβάνει ἅπαντας ἐν αὐτοῖς. Ὡς εἰκός, ἡ πολιτικὴ αὕτη σκευωρία διασταυροῦται ὑπὸ ζωηροῦ θέματος ἐρωτικοῦ· δὲν λείπουν δὲ μεταμφιέσεις καὶ περιπλανήσεις, συνωμοταὶ καὶ προδόται, μυστικαὶ κλίμακες, κρύπτται ὑπόγειοι καὶ φάσματα νυκτερινά. Ἡ δὲ καταστροφή ἐπέρχεται διὰ σκηνῆς λαμπρᾶς, ἣτις οἰοῖται μελοδραματικῶς συντεθειμένη, συνενόει πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος περὶ τὸν νικηφόρον αὐθέντην.

Δυνάμεθα δὲ νὰ καλέσωμεν τὸ τέλος καταστροφὴν τὴν μὲν μᾶλλον, ὅσα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἢ προαγωγῆ τοῦ αὐθέντου εἶνε συγχρόνως ἡ ἀπώλεια τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦλάχιστον ἑλληνικῆς τινος συνομοσίας τεινούσης εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ χαρακτῆρ οὗτος εἶνε προφανῶς ἰδιαζόντως σπουδαῖος διὰ τὸν φιλόπατριν ποιητὴν, ἀλλ' ἴσα ἴσα ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψίν δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ βαρῆς ἐπικρίσεως, οὐ μόνον ἱστορικῶς ἐξεταζόμενον. Στερεῖται πάσης βᾶσεως ἱστορικῆς ἢ μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων τῶν χρόνων εἰσαγωγῆ ἐθνικῆς τινος ἑλληνικῆς συνειδήσεως, ἣτις τρεφομένη ὑπὸ τῶν λαμπρῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος ἀντιτάσσεται κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ξένων καὶ ἐλπίζει νὰ ἰδρῶσιν μετὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀπολύτρωσιν ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος. Καὶ δὲν λείπουν μὲν ἀπὸ τῆς μυθιστορίας ἀξιόλογα ὁμοιαλῆθη μέρη, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἡ εἰκὼν ἀναποφεύκτως καθίσταται θολή καὶ οἱ χαρακτῆρες φαντασιώδεις. Ὁ ποιητὴς ἐφευρίσκει ἐθνικὸν τινα ἦρωα, εἰς ὃν δίδει τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τινι χρονικῷ ἀναφερομένου ὡς τυράννου Σπάρτης Λέοντος τοῦ Χαμαρέτου, ἀλλ' ὅστις περικοσμεῖται διὰ χαρακτηριστικῶν ἄτινα ἀποτελοῦσιν αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἦρωα τοῦ ἡμετέρου αἵωνος καὶ ὅστις μάλιστα προδίδει ἀπαρᾶν ἄριστον οἰκογενειακὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἦρωας ἐκείνους τῶν σαυτῶν ποιήσεων. Εὐθὺς ἡ πρώτη παρουσίας τοῦ Λέοντος, ὅστις ἐπὶ πέντε ἡμέρας ὑπερήσπισε μετὰ θάρρους ἡρωικοῦ τὰ τεῖχη τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Φράγκων ὑποδαυλίζων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Σπάρτης

πὸν τελευταῖον σπινθῆρα τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων, ἐνθυμίζει σπουδαίως τὴν ἐπὶ τὸ λογιεῖον ἀνάδρασιν ἥρωος δραματικοῦ. Πικρὰν δυσμένειαν δεικνύει κατὰ τινα ὑπὸ τῶν Φράγκων τελεσθέντα ἵπποδρομικὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν παρουσιάζεται ἐν τέλει ὡς μέλας ἀγνώστος ἵππότης, κατασκευῶν τὴν τέχνην τοῦ ἀντιπάλου διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ ὀρμῆς. «Τὰ χεῖλη μου ποτὲ δὲν ἐψεύσθησαν» λέγει καυχώμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην Ἄνναν, κλονιζομένην μεταξὺ τοῦ ἐρωτος αὐτοῦ καὶ ἄλλου τινὸς ἐραστοῦ, τοῦ Γουλιέλμου Δελαρός, τοῦ χαριεντος υἱοῦ τοῦ Κύρι τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναλύεται ὁλος εἰς σκέψεις περὶ τοῦ αἵσχους τῆς πατρίδος καὶ παραδίδεται εἰς πνιγρὰν ἀπελπισίαν. «Πῶς νὰ μὴ εἶναι μέλαινα αἱ ιδέαι μου ὅταν μέλαινα σκέπη θανάτου ἠπλώθη ἐπὶ τῆς πατρίδος μου; Πῶς νὰ μὴ βυθίζεται ἡ ψυχὴ μου εἰς ἀθυμίαν, ὅταν βλέπω τὴν Ἑλλάδα βυθισθεῖσαν εἰς καταισχύνην, τὸν ἥλιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας της σβεσθέντα διὰ παντός, τὸ ὄνομά της παραδεδομένον εἰς ἐμπαιγμὸν τῶν ἐθνῶν! ὅταν τὴν βλέπω πτώμα περιυδριζόμενον ὑπὸ βαρβάρων, οἵτινες ποτὲ δὲν ἤκουσαν τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν της, οὔτε δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὴν γλῶσσαν τῶν ἀθανάτων μνημείων της!» Ἄλλ' ἡ Ἄννα τὸν ἐνθαρρύνει καὶ πράγματι δὲ ἀναπτροῦται, διοργανίζει συνωμοσίαν, ἀναθέτει τὰς ἐλπίδας του εἰς τὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἄννα εἶνε δι' αὐτὸν ἄγγελος καταπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα σώσῃ τὸν λαόν. «Ἐν νεύματί σου, ἐν μειδιάματί σου καὶ φλόξ θανάψῃ εἰς τὰς καρδίας καὶ ἠρωϊσμός θὰ καταβῆ εἰς τὰ στήθη καὶ τὰ διεσπαρμένα μέλη τῆς ἀρχαίας αὐτοκρατορίας θὰ συσσωματωθῶσιν εἰς ἐνότητα ἀρρηκτον καὶ θὰ ἀνεγείρωσι πάλιν τὸν ἱερὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῶν ἐπιπλέοντων ναυαγίων αὐτοῦ». Ἐπειδὴ ἡ Ἄννα ὡς θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀρτας πρέπει νὰ τείνῃ εἰς αὐτὸν, τὸν Πελοποννήσιον, τὴν χεῖρα, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ ἔνωσις τῶν δύο κυρίων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνος δὲ εἶνε ὁ κρατῶν εἰς χεῖράς του πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν φωνὴν του συνεδέθησαν πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι εἰς ἱερὸν σύνδεσμον. «Τῆς θαλάσσης τὸ κύμα ὑποσκάπτει πολλάκις τοὺς ἐδραιοτέρους σκοπέλους. . . Οἱ ποιμένες τῶν κοιλάδων ἡμῶν δύνανται νὰ ἀνατρέψωσι τὸν ὑπερήφανον Γολιάθ, ἂν τοὺς ἐμψυχοῖ τῆς πατρίδος τὸ πνεῦμα. Εἰσὶν ὅλοι ὀρθοὶ καὶ Σταυροφορία κατὰ τῶν Σταυροφόρων εἶναι τὸ σύνθημά των.» «Ὅτε δὲ ἡ συνωμοσία τοῦ μωροῦ ὄνειροπόλου, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Πετραλεῖφας, ὁ πολύμητις δολοπλόκος τοῦ διηγήματος, ἀνακαλύπτεται καὶ ματαιοῦται, ὁ ὑφ' ἀπάντων πλανηθεὶς ἐνυπνιαστὴς βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος, ἀπευθύνων τὰς ὑστάτας αὐτοῦ λέξεις εἰς τὴν μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Δελαρός συζευθεῖσαν Ἄνναν «Ἄννα, σ' εὐχαριστῶ. . . Πολλάκις εἶδον καθ' ὕπνον τὴν ἐλευθερίαν κατερχομένην ἐπ' ἐμὲ ὑπὸ τὸ σχῆμά σου. Τὸ δάκρυ σου εἶναι ἡ Ἴρις, δι' ἧς ἐλευθέρῃ ἡ ψυχὴ μου ἀναπτροῦται πρὸς τὸν οὐρανόν».

Ἐπιστρέφων νῦν ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν μετριόφρονά ἡμῶν Λουκῆν Λάρα, θὰ ἐννοήσῃ διὰ τίνα λόγον διεκρίναμεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων προδόντων

τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Αὐθέντῃ τοῦ Μωρέως εὐρίσκομεν ἔτι γνωρίσματα τινα τοῦ θεατρικοῦ, ὑπεροπτικοῦ ἠρωϊσμοῦ τοῦ θαυμάζοντος τὴν ἰδίαν πανωδυίαν, ἀλλὰ ὁ χαρακτήρ οὗτος δὲν εἶνε τὸ ἐξῆς φορτικός ὡς ἐν ταῖς μυθιστορίαις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων, ἀλλ' εἶνε μᾶλλον περιορισμένος καὶ ἀποκεκομμένος τὰς ἀσχημοτάτας τῶν παραφυάδων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν τῷ διηγήματι τοῦ Βικέλα ἐκλείπει τέλεον· καὶ δὴ ἡ μυθιστορία αὕτη ὑποδεικνύει κυρίως τὴν ὀλοσχελῆ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν ἰδανικῶν ἐκείνων, ἅτινα πηγάσαντα ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ἦσαν ἔτι τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ γενεᾷ τοῦ 1830. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τῆς διηγήσεως, δίκην ἀναμνήσεων γέροντος ἀναπολοῦντος τὴν παρελθούσαν πρὸ πολλοῦ νεότητά του, ἔχει σημασίαν. Ἡ ἀναπόλησις τῆς ἐξεγέρσεως οὐδὲν ἔχει πλέον τὸ παθολογικόν, αὐτὸς ὁ χρόνος ἐκάθηρε τὰ πάθη. Ὁ ποιητὴς ζῆ ἐν τῇ πνευματικῇ ἐλευθερίᾳ, ἥτις ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἀγνὸν ἔργον τέχνης. Ἐν πλήρει ἐπιγνώσει καὶ ἐκ προθέσεως ἀποφεύγει τὸ θορυβῶδες καὶ ἠρωϊκὸν καὶ καταναγκάζει ἑαυτὸν εἰς τὸ νηφάλιον. Παραβάλλοντες τὴν Μούσαν τοῦ Βικέλα πρὸς τὸν Ἐξορίστου τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου θὰ εὐρωμεν αὐτὴν ἡμερον καὶ οἰκοκυρμένην, ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ δὲν δύναται νάντιμετρηθῇ πρὸς τὸν Αὐθέντην τοῦ Μωρέως κατὰ τὴν τέχνην τῆς πλοκῆς καὶ τὸν πλοῦτον δράσεως ἐνδιαφερούσης. Ἄλλ' ἐν τῇ συζητητικῇ αὐτῆς ἀπλότῃ ἐμποιεῖ αἰσθησὶν μείζονα καὶ ἡ καλοκάγαθία ὑφ' ἧς διαπνέεται μαρτυρεῖ περὶ μεγάλης τινὸς καὶ εὐχαρίστου προόδου. Καὶ δὲν πρέπει μὲν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ κυριώδει τάσει τῆς μυθιστορίας ταύτης ἀντικατοπτρίζεται ἡ τάσις ὅλης τῆς σημερινῆς γενεᾶς, ἀλλὰ σημαίνεται τι σπουδαῖον ἤδη, ὅτε ποιητὴς τις ἔχει τὸ θάρρος νὰ γείνῃ τὸ ὄργανον τρόπου τινὸς τοῦ σκέπτεσθαι, ὅστις σήμερον εἶνε κτήμα μικρᾶς τινος, ὀρμιωτέρας μειονότητος. Ἄν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες νεανίαι τοῦ 1820 ἐνεψυχῶντο ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐργατικοῦ Λουκῆ Λάρα, οὐδέμια ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἡμισέληνος θὰ ἐκυμάτιζεν ἔτι σήμερον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, οὐδὲ θὰ εἶχε κερδηθῆ ἀπὸ τῶν Ὀσμάνων δι' ἀγῶνων καὶ θυσιῶν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐκεῖνη μὲν ἡ γενεὰ εἶχε τὸν ἴδιον αὐτῆς προορισμὸν, ἡ δὲ σημερινὴ ἔχει ἄλλον. Οὐδὲ ὑπάρχει ὑπεράγαν μέγας κίνδυνος ἂν οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο λαὸς καρτερικός καὶ θεωρητικός. Διὰ τοῦτο ἔχει πληρέστατα δίκαιον ὁ ποιητὴς παριστάνων μεθ' ὡς πλείστης δυνάμεως τὴν ἀντίθεσιν κατὰ τῶν παλαιοτέρων ἐθνικῶν τάσεων, αἵτινες καὶ τὴν σήμερον ἔτι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸ ἔθνος παραπλανῶσαι αὐτὸ, καὶ κηρυσσόμενος καθόλου μόνον ὑπὲρ τοῦ ἀπερίττου ἠρωϊσμοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκῆ Λάρα κατὰ τὰς περιπλανήσεις του διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τεταραγμένης πατρίδος γενομένη παρατήρησις ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἔφερον οἱ πλάνητες πόδες μας, πανταχοῦ εὐρομεν πολλοὺς ἄλλους πολὺ πλέον ἀξιοθρηνητοῦς ἡμῶν». Τοιαύτη τις ὁμολογία οὐδέποτε ἤθελε φύγει τὸ ἔρκος τῶν ὀδόντων τοῦ Λεάνδρου ἢ τοῦ Ἐξορίστου τοῦ 1831· ἐκεῖνοι ἀπ' ἐναντίας εἶχον

βαθύτατα ἐρριζωμένην τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐν ἑαυτοῖς συγκεντρῶνται ἡ ὑψίστη ὀδύνη καὶ θλίψις.

Ὁ ἔμπορος ὁ μετὰ τῆς ἡρεμίας καὶ ἀταραξίας τοῦ γήρως καταγράφων τὰς νεανικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις δὲν ἀντιστρατεύεται μὲν οὐδαμοῦ ἀμέσως κατὰ τοῦ κενηγόρου καὶ βρενθυομένου ἠρωτικοῦ, ἀλλ' ὅμως σκοπεῖ προφανῶς νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ὡς κληρονομίαν ἄλλο τι ἰδεῶδες οὐ συστατικὰ εἶνε ἐμπιστοσύνη εἰς τὸ μέλλον καὶ ὑποταγή εἰς τὸ ἀνήκουστον, πίστις ἐν τοῖς μικροῖς, ἔντιμος καὶ ἀδιάκοπος ἐργασία, ἀνάπτυξις τῆς παιδείσεως. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἅμα ἰδεῶδες φιλόπατρι· ὁ δὲ ἀγαπῶν τοὺς Ἕλληνας καὶ πιστεύων εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῶν μέλλον δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὐχηθῇ τι κάλλιον ἢ τὸ νὰ καταστῇ δυνατόν ποτε τοιοῦτό τι ῥῆμα· ἡ ταχεῖα ἠθικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος δύναται νὰ καταδειχθῇ προφανῶς, ὅτι ὡς αἱ ποιήσεις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων ἐχαρκατήριζον τὴν τότε γενεάν οὕτω μετὰ πενήκοντα ἔτη ἡ μυθιστορία τοῦ Βικελά ἐγένετο χαρκατηριστικὴ διὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τοῦ Wilhelm Lang).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΑΙ ΑΝΑΞΙΚΑΦΑΙ

Μετὰ τὰ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐκθέσει¹ περιγραφέντα εὐρήματα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς περιόδου ταύτης, πρῶτον σπουδαῖον εὐρημα ἐγένετο περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου πλησίον τοῦ Πελοπείου. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς βῆθος ἡμίσεως περίπου μέτρου εὐρέθη ἀρχαῖκὴ πωγωνοφόρος κεφαλὴ φυσικοῦ μεγέθους, φέρουσα κράνος καὶ οὕσα ἀπείκασμα πολεμιστοῦ ἢ ἀθλητοῦ, ὡσπερ ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν γνωρισμάτων τοῦ προσώπου ἀριδῆλως καταφαίνεται. Ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐν Μονάχῳ Αἰγινητικὰ ἀγάλματα, καὶ εἶναι ἀναμφισβητήτως ἔργον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἦτοι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ε' ἑκατοντάετηρίδος, διαφέρει ὅμως τούτων διὰ τὸ μαλακὸν καὶ εὐσαρκον αὐτῆς, ἀποτελοῦν ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῆς Αἰγιναιῶν Σχολῆς ἔργα. Ἀλλ' ὅχι μόνον ἕνεκα τῶν γνωρισμάτων τούτων ἀλλὰ καὶ ὡς τοσοῦτον ἀρχαῖκὸν ἀπείκασμα προσώπου εἶνε σπουδαῖα καὶ μοναδική, τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φερεκύδης» γνωστῆς κεφαλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Μαδρίτης οὕτης πιθανῶς οὐχὶ ἀρχαῖκῆς, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει μεταγενεστέρως τῆς προκειμένης.

Ὀλίγως δὲ ἡμέρας ὑστερώτερον ἀνευρέθη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Παλαιστρας, ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, χαλκοῦν ἀρχαῖκὸν ἀγαλμάτιον (ὑψ. 0, 15) παριστῶν γυμνὸν νεανίαν ἔχοντα τὰς χεῖρας προτεταμένας καὶ κρούοντα πιθανῶς

¹ Ἴδε φυλλάδιον «Παρνασσῶς» τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1880 σελ. 151.

νῶς κύμβαλα, καθὰ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλας συγκρούσεως τῶν χειρῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν ἀμφοτέροις ταῖς παλάμαις διατρήτων ὀπῶν. Εἶνε δὲ περιέργον τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο διὰ τὸ εὐμηκες καὶ λεπτὸν τῶν μελῶν τοῦ σώματος, διὰ τὸ ὅξυ τῶν ἐξεχόντων μελῶν καὶ μάλιστα τῆς ῥινὸς καὶ τοῦ πώγωνος, καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν μέχρις ὑπερφυσικότητος στροφὴν τῆς κεφαλῆς πρὸς δεξιὰν οὕτως, ὥστε ὁ πώγων ἔχει κἀθετον πρὸς τὸν ὄμον διεύθυνσιν. Τὰ ὄτα δὲ κεῖνται ὑπεράνω τῆς φυσικῆς αὐτῶν θέσεως, ὅπερ ἀναπολεῖ ἡμῖν τὰ αἰγυπτιαζόντα ἔργα καὶ δεικνύει, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἀποβάλωσι διὰ μᾶς τὸν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐπικρατοῦντα αἰγυπτιαζόντα τύπον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ βαθμηδόν. Καλλιτεχνικῶς δὲ ἐξεταζόμενον εἶνε τὸ ὠραιότερον τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθέντων ἐνταῦθα χαλκίων ἀγαλματίων. Καὶ ἕτερον δὲ ἀγαλμάτιον (ὑψ. 0, 13) εἶνε ἄξιον μνείας, εὐρεθὲν πρὸς Δ. τοῦ Πελοπείου καὶ παριστῶν γυμνὸν στρατιώτην φέροντα κνημίδας, θώρακα καὶ περιεσφαλαίαν μετὰ ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου λόφου.

Περὶ τὰ τέλη δὲ Μαρτίου ἀνευρέθη μακρὰν τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἡ κεφαλὴ τοῦ βρέφους Διονύσου, ἢ ὁ Ἑρμοῦς φέρει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος.¹ Τὸ εὐρημα τοῦτο εἶνε τῶν πολυτιμοτάτων τῶν ἐν τῇ Ἄλτει γενομένων, ὅχι μόνον διότι συμπληροῦται οὕτω τὸ ἀριστούργημα τῶν σωζομένων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὁ Ἑρμοῦς τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλὰ διότι εἶνε ἡ μόνη ἐκ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα κεφαλὴ βρέφους. Προσαρμόζει δ' ἀκριβῶς τῇ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη εὐρεθέντι κορυφῷ, ὅπερ εἶνε λίαν εὐχάριστον, καθότι δυσκόλως θὰ ἐπίστευέ τις, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη ἀνήκει ὄντως τῷ Διονύσῳ, ἄτε πολὺ ὑπολειπομένη τῆς τοῦ Ἑρμοῦ ὡς πρὸς τὴν ὠραιότητα. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνατομικὰς τινὰς δυσαναλογίας ἔχει. Οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ ἡ ἀσφαλῆς ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Ἑρμοῦ στάσις, αἱ παρειαὶ καὶ μάλιστα τὸ κεκυρτωμένον ἦδη ὑπὲρ τὸ δέον ὑψηλὸν μέτωπον δεικνύουσι βρέφος ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον, οἱ ὀφθαλμοί, ἡ ρίς καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ ἀμόρφωτον εἰσέτι κρανίον εἶνε γνωρίσματα ἀπαλοῦ καὶ τρυφεροῦ βρέφους. Ἐτι δὲ, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὀφθαλμῶν μεταξὺ τούτων καὶ τῶν κροτάφων ὑπάρχει κοιλότης ἐκατέρωθεν, ὣν ἡ μὲν δεξιὰ εἶνε στρογγύλη, ἡ δὲ ἀριστερὰ μάλλον ἐπιμήκης. Αἱ ἀνωμαλῖαι ὅμως αὗται δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττωσιν ἀναλογιζομένους ὅτι δυσχερὴς εἶνε ἡ παράστασις βρέφους ἐν τῇ πλαστικῇ καὶ βραδέως ἐπελάθετο τοιοῦτου θέματος ἡ ἐλληνικὴ τέχνη. Ἄλλως ὁ ἡμέτερος καλλιτέχνης ἐξεργάσατο τὸ βρέφος ἀμελῶς, ἄτε πάρεργον ἢ αὐτῷ τὸ κύριον θέμα τοῦ Πραξιτέλους ἦτο ἡ παράστασις τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ ἐνταῦθα ἔστρεψε πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις καὶ περ ἀδικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Καλλιτέχνου ὁ μικρὸς Διόνυσος, οὐχ ἦττον θέλγει ἡμᾶς διὰ τῆς ὠραίας του κόμης, ἀποτελουμένης ἐκ πολλοκίμων βαιόντων κυματοειδῶς ἐκ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου εἰς τὰ περίε,

¹ Πρὸς φυλλάδιον Μαρτίου «Παρνασσῶς» σελ. 250.

ἐνθα συγγραφοῦνται διὰ ταινίας, καὶ διὰ τῆς παιδικῆς ἐκείνης ἀφελείας καὶ ζωηρότητος, μεθ' ἧς στηρίζων τὴν δεξιάν ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ φέροντος αὐτὸν ἀγγέλου τοῦ Διός, ὁρμᾶ, ἵνα ἀρπάξῃ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀντικείμενόν τι (σταφυλήν); ὅπερ ὁ Ἑρμῆς προτείνει αὐτῷ. Ἑλληνικὸν τοσοῦτον θεολογικὸν εἶνε χρῆστον προϊόν τῆς ὑψηλῆς διανοίας καὶ θαυμασίας γλυφίδος τοῦ μεγάλου Πραξιτέλους τοῦ ζητοῦντος νὰ θέλγῃ τὸν θεατὴν διὰ τῆς χάριτος, τῆς ὠραιότητος, καὶ ἐν γένει διὰ τῆς κατ' ἐξοχὴν παραστάσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας.

Ἐπὶ τοῦ στηλοβάτου δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ὑπὸ τινα ἐκτετοπισμένην πλάκα ἀνευρέθη κεφαλὴ Ἑρακλέους, ἀνήκουσα εἰς τὴν τοῦ Νημαίου λέοντος μετόπην τοῦ ναοῦ καὶ φέρουσα ἐπὶ τῆς κόμης καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ. Παρίσταται δ' ὁ ἦρωσ ἐν τῇ μετόπῃ ταύτῃ ἔχων τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ χαμαὶ κειμένου θηρίου καὶ στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, κεκμηκῶς καὶ σύννουσ, οἶνοι μετὰ δέους ἀποδλέπων εἰς οὐς ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ εἰσέτι δεινούς ἄθλους.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ Ἀπριλίου ἀνευρέθη ἡ μετὰ τὸν Ἑρμῆν ὠραιότερα κεφαλὴ τοῦ ἡμετέρου Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου. Εἶνε δ' αὕτη ἡ κεφαλὴ τῆς ὀκλαζούσης Λαπιθίδος τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος. Τὸ ἔντονον καὶ σαφές περίγραμμα τοῦ προσώπου, αἱ μεγαλοπρεπεῖς αὐτοῦ μορφαί, ἡ ἀγρία ὁρμῆ, μεθ' ἧς ὁ κένταυρος ἀρπάζει τὴν λείαν του ἀπὸ τῆς μακρᾶς καὶ δασείας κόμης, οἱ ἐν τῇ οὕτως ἀνασπασθεΐσῃ κόμῃ ἀποτελούμενοι μεγαλοπρεπεῖς κυματοειδεῖς πλόκαμοι, ἡ ἐπὶ τῶν γονάτων πτώσις τῆς παρθένου καὶ μετὰ τρόμου κλίσις τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ στήθος, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν κακοῦργον χεῖρα τοῦ ἄρπαγος, ταῦτα πάντα καταθέλγουσι καὶ ἐκπλήττουσι τὸν θεατὴν, ἄτε ὄντα προϊόν δαιμονίας τινὸς δυνάμεως τοιαύτης, οἶαν περιέκλειε καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἐν τῇ προκειμένῃ κεφαλῇ ἀναγνωρίζομεν ἄριστα τὸ ἔργον τοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν Φειδίαν ταλμῆσαντος νὰ διαγωνισθῇ καλλιτέχνου Ἀλκαμένους, «ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας ἐς ποίησιν ἀγαλμάτων» ὡς λέγει ὁ Παυσανίας.

Τὸ σπουδαιότατον δ' εὑρημα τῶν τελευταίων ἡμερῶν εἶνε ἡ κεφαλὴ τῆς Ἱπποδαμείας ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, προσαρμόζουσα ἀκριβῶς τῷ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῶν ἀνασκαφῶν εὑρεθέντι κορμῷ. Ἡ καλλίστη διατηρουμένη κόμη ἀποτελεῖται ἐκ πλοκάμων βαινόντων ἐκ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ ληγόντων εἰς ἑλικας. Τοιαύτην δὲ ἐργασίαν καὶ διάταξιν ἔχει καὶ ὁ φαλακρὸς ἐκεῖνος γέρων τοῦ αὐτοῦ ἀετώματος, ὅπερ εἶνε λίαν σπουδαῖον, καθόσον τινὲς εἶχον ἰσχυρισθῆ, ὅτι ὁ γέρων οὗτος δὲν ἀνήκει τῷ ἀετώματι.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὰ σπουδαιότατα εὑρήματα τῶν τελευταίων μηνῶν εἶνε κεφαλαί. Τοῦτο δὲ εἶνε μέγα εὐτύχημα διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, διότι διὰ τῆς σπουδῆς καὶ

συμπαραβολῆς τῶν κεφαλῶν τούτων, ἰδίως τῶν ἀμφοτέρων τῶν ἀετώματων καὶ τῶν μετοπῶν τοῦ ναοῦ, πολλὰ καὶ σπουδαῖα μανθάνομεν.

Ἐν ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, μηνὶ Μαίῳ ἀρξαμένῳ.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

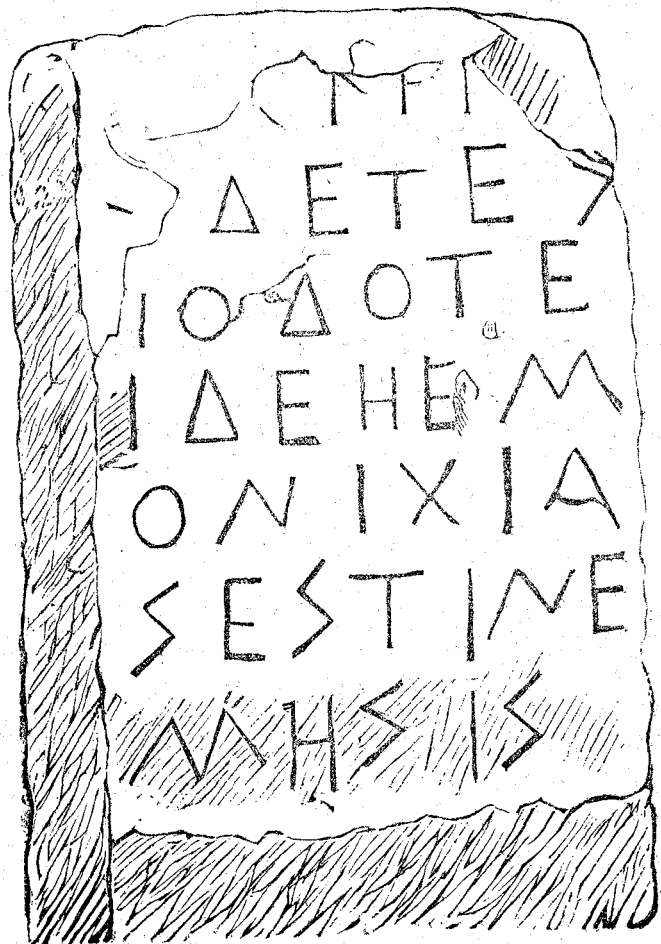
ΟΡΟΞ ΜΟΥΝΥΧΙΑΣ

Σπουδαιότατον ἀγγελμ. καὶ πάλιν ἔχομεν διὰ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ ἰδίᾳ τὴν οὕτω μέχρι τινὸς ἀμφισβητηθεῖσαν θέσιν τῆς Μουνυχίας. Πρὸ δύο ἀκριβῶς ἐτῶν Νικόλαός τις Σοφίος ἢ Νικολῆς Τσιριγώτης ἔσκαπτεν εἰς θεμελίωσιν οἰκίας κατὰ τὸ Β. Α. τοῦ λόφου τῆς Καστέλλας, παρὰ τὴν θέσιν «Μάνδρακις τοῦ Βάδουλα», κατὰ τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς ὁδοῦ Κουντουριώτου. Ἐκεῖ εἰς βάθος μικρὸν 1 καὶ 1/2 περίπου μέτρου, εὔρε τὰ ἀρχαῖον ἔδαφος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοίχους δύο γωνίαν ἀποτελοῦντας, κατ' ἀνατολὰς ἔχουσιν τὸ ἀνοιγμα, τῶν δὲ τοίχων τὸν μὲν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. τὸν δὲ ἀπὸ Α. πρὸς Β. διευθυνομένον. Ἐξώθεν ἀμφοτέρων τῶν τοίχων εὑρέθησαν λείψανα ὁδοῦ λιθοστρώτου, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶδον καὶ ὁ ἰδιοκτήτης μκρτυρεῖ, κατὰ δὲ τὸ ἄκρον τῆς ἀπὸ Ν. πρὸς Β. γραμμῆς καὶ ἐγγὺς τῆς διασταυρώσεως τῶν παλαιῶν ὁδῶν ἔκειτο λίθος ἐνεπίγραφος, κατὰ χώραν ἰστάμενος ἐν ἐπίτηδες ἐν τῷ βράχῳ τετμημένῳ κοιλώματι.

Ταῦτα εἶδε τότε ὁ καθηγητὴς κ. Εὐάγ. Καφινιώτης καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἀντέγραψεν, ἀλλ' ἀπολέσας αὐτὴν, ὑπέδειξέ μοι τὸν τόπον, ἐνθα ζητήσας εὔρον αὐτὴν κειμένην ἀνωτάτην βαθμίδα κλίμακος πρὸς τὸ ὑπάγειον τῆς αὐτῆς οἰκίας φερούσης. Εὐτυχῶς ὅμως ἦτο ἐστραμμένη οὕτω προνοητικῶς ὑπὸ τοῦ οικοδεσπότη, ὥστε ἡ κυρία ὄψις τοῦ λίθου κερωσμένη νὰ μὴ πᾶθῃ τι. Ἀνατρέψας ἐξήγαγον λίθον ἐγχώριον κανονικῶς τετμημένον, μήκος 1,18 ἔχοντα, πλάτος 0,39 καὶ πᾶχος 0,23. Κατὰ τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, εἶνε ἐπιμελέστατα εἰργασμένος, ὡς οὐδεὶς ἴσως τῶν μέχρι τοῦδε τοιαύτων ταιούτων ἐπιγραφῶν φερόντων λίθων· μόνον δὲ τὸ μέρος, ὅπου ὁ ἕβδομος στίχος, δὲν φέρει τὴν τελευταίαν ἐργασίαν, ὡς μετάθεσις τρόπον τινὰ πρὸς τὸ ἐξῆς κάτω τραχὺ καὶ ἄξεστον τῆς στήλης, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπελόγιζεν ἴσως ὁ τεχνίτης ὅτι θὰ κατήρχετο ἐκεῖ.

Εἶνε δ' ὁ λίθος τῶν συνήθων ἔρων, φέρων εἰς ἑπτὰ στίχους ἐπιγραφὴν δηλωτικὴν τοῦ σημείου ἐνθα ἴστατο. Τῶν στίχων τούτων ὁ πρῶτος εἶνε ὅλως βεβλαμμένος, ὀλίγα μόνον, ἀλλ' ἀσφαλῶς διὰ τοὺς ἠσκημένους πως ὀδηγοῦντα εἰς ἀναπλήρωσιν ἔχνη φέρων. Φαίνεται δηλ. μετὰ τὸ ἑλλεῖπον πρῶτον γράμμα, τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ X, μετὰ τοῦτο μικρὰ τις κάθετος κεραία καὶ ἀρχὴ πλαγίας πρὸς ταύτην, τὸ κάτω βεβαίως ἡμισυ ἀρχαϊκοῦ P, μεθ' ὃ μικρὸν μέρος ἑτέρου στοιχείου, τοῦ I βεβαίως, ἔπειτα ἄλλου γράμματος κεραία καὶ ἐν τέλει θέσις δι' ἐν ἀκόμῃ γράμμα καταστραφέν μετὰ τῆς ἀπο-

κοπέισης γωνίας τοῦ λίθου. Τοῦ δευτέρου στίχου ἔλλειπει τὸ πρῶτον γράμμα· ἔχνη ὅμως βαθέως κεχαραγμένον ἀρχαίου Σ καταλείπον' ὀλίγον δὲ βεβλαμμένον τὰ ἄνω εἶνε καὶ τὸ τελικὸν τοῦ αὐτοῦ στίχου Σ. Τοῦ πρώτου γράμματος τοῦ τρίτου στίχου, τοῦ Η δηλ. ὡς δασέος πνεύματος ἔλλειπει τὸ πρὸς ἀριστερὰν ἡμισυ, τὸ δὲ πρῶτον τοῦ τετάρτου οὕτως εἶνε ἀποκεκομμένον, ὥστε δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν τῆς ὑπάρξεως. Παρατίθημι πιστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ ὄρου

Τὸ δὲ ὅλον μετὰ τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας ἔχει ὡς ἑπεται

[Α] χ [ρ] ι [τ ε]
[ς] δε τε ε
[Η] οδο τε
[ι] δε Ηε Μ
ο ν ι χ ι α
ς ε σ τ ι ν ε
μ η σ ι ς

ἤτοι:

Ἄχρι τῆς
ςδε τῆς
ὁδοῦ τῆ
δε ἢ Μ
ου νι χ ι α
ς ἐστὶ νέ
μ η σ ι ς.

Αὕτη μετὰ τῆς πρὸ ἐτῶν εὐρεθείσης ἐν τῇ οἰκίᾳ Σαχτούρη κατὰ τὰ Ὑδραϊκά, εἶνε αἱ μόναι μᾶλλον λόγου ἄξιαι, ὡς οὐ μόνον γνωστόταται τὴν προέλευσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβῶς γνωστὴν τὴν θέσιν, ἣν ὄριζον, ἔχουσαι.

Ἐπὶ τῆς σήμερον ἐκδιδομένης ἀξιοσημειώτος ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐργασίας τοῦ μέρους τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ προσοχὴ καὶ μετὰ μεγίστης κανονικότητος ἀκρίβεια τῆς ἀποτυπώσεως τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημειώτον, τὸ δυσκολίαν τινὰ δυνάμενον νὰ παράσχη ὡς πρὸς τὴν γραφὴν, καὶ ὅπερ δις καὶ τρις ἠνάγκασέ με νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν λίθον, ἐπιθεὶ πάντοτε ἐφοβούμην ἐσφαλμένην ἐκδοχὴν κατὰ τὴν πρώτην ἀντίληψιν, εἶνε τὸ ἐν τῷ ἐβδόμῳ στίχῳ Η ὡς καθαρὸς φθόγγος η, ἐν ᾧ προηγουμένως ὡς δασυ ἐμφανίζεται πνεῦμα ἀντι δ' αὐτοῦ κεῖται τὸ Ε κατὰ τὴν πρὸ Εὐκλείδου γραφὴν.

Καὶ οὕτως εὕρομεν ἀσφαλὲς ὄριον τῆς Μουουχίας κατὰ τὸ Β. Α. πέρας αὐτῆς. Γενομένων δ' ἤδη τῶν δεουσῶν παραστάσεων ἀναμένομεν τὴν μετακόμισιν τοῦ ὄρου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Πειραιῶς.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 18 Μαΐου 1880.

ΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΗΣ

καθηγητῆς τοῦ ἐν Πειραιεὶ Γυμνασίου.

ΘΕΑΤΡΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Αἱ ἐν τῷ κατὰ τὴν χερσόνησον Πειραιῶς ἀνευρεθέντι ἀρχαίῳ θεάτρῳ, τῷ ὑποδεικνυμένῳ μὲν ὑπὸ τινων περιηγητῶν ὑπὸ πολλῶν δὲ καὶ ἀντ' ἄλλου κτιρίου ἐκλαμβανόμενῳ καὶ ἐν πολλῇ μέτρῃ ἐσχάτων διχογνωμῶν τοὺς πολλοὺς κρατοῦντι, δραστηρίως προβάται γενναίον ἀνέδειξαν μέρος αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν δηλ. τῆς σωζομένης γραμμῆς τῶν δύο τόξων, ἣν ἤδη προανήγειλα, ἡ ἔρευνα ἐτρέπη διὰ καταλλήλου τάφρου πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐφαίνετο ἡ θέσις τῆς ὀρχήστρας καὶ πληρέστατα ἱκανοποίησε τὰς προσδοκίας πάντων. Διότι μετὰ διακοπὴν τινὰ τῆς συνεχείας τῶν λίθων τῶν τόξων, ἐν ᾗ ὁ μαλακὸς κατακλινῆς βράχος παρουσιάσθη ἐσκαμμένος κλιμακῆδόν, εὐρέθη εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλιμακοειδοῦς σκαφῆς κατὰ χῶραν κείμενος λίθος τετραγώνος καλῶς εἰργασμένος, ὅστις ὡς ἡ μετὰ ταῦτα ἔρευνα ἀπέδειξεν, ἦν ἡ ἀρχὴ μιᾶς τῶν μεταξύ τῶν κλιμάκων κερκίδων.

Εὐθὺς μετὰ ταύτην παρουσιάσθη, κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε διεύθυνσιν βαθμῆς πλάτους 1,42, ἡ προτελευταία τοῦ κοίλου καὶ μετὰ ταύτην πλατυτέρα αὐτῆς ἡ τελευταία, πλάτους 1,89 φερόμεναι τοξοειδῶς· πρὸ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἀνευρέθη ἀνοιγμα τοξοειδῆς 1,83 μήκους, 0,74 πλάτους καὶ 1,00 βάθους ἀνήκον εἰς τὸ ἀναφανέν μέρος τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν ὕδραγωγείου. Τὰ σημεῖα ταῦτα ὠδήγησαν εἰς περαιτέρω πρὸς Β. ἀναζήτη-

σιν τῆς συνεχείας αὐτῶν, ἥτις τῷ ὄντι ἀνευρέθη τραπέσις τῆς σκαφῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Παρηκολούθησαν δηλ. αἱ δύο τελευταῖαι τοξοειδεῖς γραμμαῖαι καὶ εὐρέθη τὸ τέρμα αὐτῶν κατὰ τὴν πρὸς Α. στροφήν, ἀνευρέθησαν καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ τέρματος τούτου ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγείου καὶ ἔπειτα προσέβη ἡ σκαφή πρὸς τὰ ὑπὲρ τοὺς δύο ἀναβαθμοὺς μέρη, ὅπου παρουσιάσθησαν καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ κλιμάκων οἷα ἡ ἄνω μνημονευθεῖσα, καὶ αἱ διὰ μέσου ἐπὶ τοῦ βράχου κεκομμέναι κερκίδες λίαν ἐφθαρμέναι ὥστε νὰ μὴ φαίνηται ἐὰν τὰ ἐδῶλια ἦσαν ἐπὶ τοῦ βράχου ἐσχηματισμένα ἢ πρόσθετα (μᾶλλον δὲ δεκτὸν τὸ δεύτερον τοῦτο ὡς καὶ ἄλλα σημεῖα περικαλύψεως τοῦ θεάτρου δεικνύουσιν). Ἐφάνησαν λοιπὸν πλέον μέχρι τῆς σήμερον κερκίδες ἐπτὰ μῆκους 2,70 κατὰ τὸ κάτω στενώτερον πέρασ, οὐκὼ δὲ μεταξὺ τούτων ἀνοίγματα κλιμάκων, ἐξ ὧν μόνον αἱ τέσσαρες διατηροῦσι τὴν ἀρχὴν ἥτοι λίθον μῆκους 1,05, ὕψους 0,23 καὶ πλάτους 0,93. Πέραν τοῦ κατωτάτου ἀναβαθμοῦ ἐφάνη τὸ πλεῖστον τοῦ ὑδραγωγείου μετὰ 10 ἀνοίγματων ὁμοίων καθ' ὅλα τῷ ἄνω σημειωθέντι, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ λίθου 0,69 πλάτους.

Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοῦ ὑδραγωγείου· ἀπὸ δὲ τούτου ἐκαθαρίσθη τὸ πλεῖστον τῆς ὀρχήστρας ἐπὶ τοῦ βράχου ἐσχηματισμένη· ἀλλὰ λίαν ἀνωμάλου τὴν ἐπιφάνειαν, πέραν δὲ ταύτης μετὰ τὸ τέρμα τοῦ κοίλου ἀριστεροῦ τὸ ἀνοίγμα τῆς ἀριστερᾶς παρόδου πλάτους 4,40 τετραγωνίζομενον εἰς τὸν ἀναφανέντα τοῖχον τῆς σκηνῆς ἢ μᾶλλον διχράμμα τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς, τὸ ἐκ μαρμαρίου δηλ. ὑμηττίου κατώτερον μέρος τοῦ τοίχου τούτου, ὅστις φερόμενος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀντικρὺ που τοῦ ἄκρου τοῦ κοίλου καμπτόμενος εἰς γωνίαν διευθύνεται εἰς μῆκος 2,79 πρὸς ἀνατολὰς, ἐκεῖ δὲ καὶ πάλιν σχηματίζων ὀρθὴν γωνίαν ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν διεύθυνσιν, ἕκ φθίση εἰς τὸ ἕτερον πέρασ τοῦ κοίλου, ὅπερ δὲν ἀπεκαλύφθη, ἀλλὰ φαίνεται πού τετμημένον ἐν τῷ βράχῳ, τῆς τομῆς ταύτης ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς κειμένης τῷ εὐρεθέντι ἀριστερῷ τοῦ κοίλου πέρασι. Ἡ μαρμαρίνη αὕτη βᾶσις φέρει ἔχνη γομφώσεων, ὅπας δηλ. τετραγώνους καὶ γραμμὰς ἀπ' αὐτῶν, κατὰ σύμμετρα διαστήματα, πρὸς δὲ τούτοις παρουσιάζει ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον ἀκατέργαστον καὶ τραχυτέραν τὴν ἐπιφάνειαν, ταῦτα πάντα δηλωτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀνωψώσεως τοῦ τοίχου τοῦ προσκηνίου, ἔχει δὲ πλάτος 0,35.

Ὅπισθεν τοῦ τοίχου τοῦ προσκηνίου ἀφίνοντος διάστημα μέτρων δύο καὶ εἴκοσιν ἑκατοστῶν καὶ παραλλήλως πρὸς τοῦτο λίθι ἐγχώριον ἀποτελοῦσι τὸν τελευταῖον τῆς σκηνῆς τοῖχον ἐπεριειδόμενον ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν κατ' εὐθεῖαν τεμνομένου βράχου μέχρι τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖται διάστημα ἑνὸς μέτρου καὶ 72 ἑκατοστῶν. Τὸ δὲ τελευταῖον ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου ὀρίζεται κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπὸ τοῦ τετμημένου κατὰ γωνίαν βράχου, ὅστις ἀναφαίνεται εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τοῦ τελευταίου τοίχου ἀπόστασιν καὶ ἀν-

τιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον τὸ μὴ ἀποκαλυφθὲν ἔτι πρὸς λίθον ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς κατὰ χώραν κείμενον.

Ἡ ἀνωμάλος τῆς ὀρχήστρας ἐπιφάνεια, ἀλλὰ ἀνωμάλος περὶ αὐτὴν καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ὑδραγωγείου, τὰ μεγάλα ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγείου οὐ μόνον ἀνευ καλύμματος ἀλλὰ καὶ ἀνευ ἔχους χείλους ἢ ἐξοχῆς εἰς ὑποστήριξιν πώματος, ἡ ἀνωμάλος θέσις τῶν λίθων ἐν τοῖς δύο ἐστρωμένοις ἀναβαθμοῖς, ἡ προσεχὴ μάλιστα τῶν λίθων τοῦ τελευταίου, ἔτι δὲ καὶ αἱ προσεξέχουσαι καὶ ὑψηλότεραι οὔσαι τῆς ἐπιφανείας τῶν κερκίδων ἀρχαὶ τῶν κλιμάκων πείθουσί πως ὅτι, πάντα τὰ μέρη ταῦτα ἔφερον καὶ ἕτερα ἐπικαλύμματα ἀποκρύπτοντα τὰς ἀνωμαλίας ταύτας. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐνίσχυει περισσότερο λίθος ἐρομιμένος ἐν τῷ διακένῳ τῆς παρόδου, ὃν καθάρισας τῶν καλυπτόντων χωμάτων, ἔνεκα ὑπονοιῶν, ἃς παρεῖχέ μοι τὸ ὄλον αὐτοῦ, εὗρον φέροντα τὸ σχῆμα ὁμοίον πως τῷ τῶν ἐδῶλιων τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου· ἔχει δὲ τὸ ὄλον μὲν πλάτος 1,24 ἐκ δὲ τῶν τριῶν ὑποδιαίρεσεων εἰς ἃς εἶνε διακεχωρισμένος, δύο δηλ. ἐξεχουσῶν ἐπιφανειῶν καὶ τοῦ μεταξὺ ταπεινοτέρου διαστήματος, ἡ μὲν ἔχει πλάτος 0,36 ἢ ἕτερα 0,27 καὶ τὸ ἐν μέσῳ διάστημα 0,60, φαίνεται δὲ ἀρμόζον τὸ τεμάχιον τοῦτο ὡς πρὸς τὸ πλάτος εἰς τὸν δεύτερον ἀναβαθμόν. Πῶς ὁμῶς καὶ τοῦτο ἦτο διατεθειμένον, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν μόνον ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦτο νὰ ἀποτελέσῃ ἐδῶλιον, ἀναμένομενον νὰ δείξωσιν αἱ περαιτέρω ἔρευναι, εἰς ἃς χωρεῖ ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία μετὰ δραστηριότητος, καὶ τὰς ὁποίας μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος παρακολουθοῦσι πάντες οἱ φίλοι τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 25 Μαΐου 1880.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΗΣ
καθηγητῆς τοῦ ἐν Πειραιεὶ γυμνασίου.

ΜΥΚΗΝΑΙΟΝ ΞΙΦΙΔΙΟΝ

Μεταξὺ τῶν μυκηναίων ξιφῶν καὶ ἄλλων ὄπλων ὑπάρχει καὶ τι ξιφίδιον, ἔχον σπιθαμῆς μέγεθος. Τὸ ξιφίδιον τοῦτο περιεκαλύπτετο ὑπὸ παχυτάτου στρώματος ὀξειδώσεως καὶ μόνον εἰς τὴν μετὰ τῆς λαβῆς συναρμογὴν τοῦ ἐφαίνοντο καθαρῶς πέντε χρυσοὶ ἤλοι. Τὸ λοιπὸν παρίστα ἀμορφον ὄγκον, εἰς ἐν ἄκρον τοῦ ὁποίου μόλις διεκρίνοντο ἀμυδρὰ ἔχνη ἐμπαίστου ἢ χρυσοκόλλητου γραφῆς. Οὐδεὶς ὁμῶς προσέβλεπεν ὅτι ἐν τῇ λεπίδι τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχε λαμπρὰ καὶ σῶα λεοντομαχίας παράστασις κατέχουσα ἄπασαν τὴν λεπίδα τοῦ περι οὐ ὁ λόγος ἐγγχειριδίου. Ὁ κ. Α. Κουμανούδης ὑποπέτυσα· τὸ εὖρημα, ἤρχισεν, ὡς γράφει ἡ Παλιγγενεσία, μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ πλειότερας ἐπιμονῆς νὰ καθαρῶσιν τὴν λεπίδα, καὶ διὰ μυρίων μέσων κατώρθωσε νὰ ἀποδείξῃ τέλος καθαρῶτερον τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἀριστοῦργημα τῆς τέχνης τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων χρόνων. Ἴδου δὲ τί παριστᾷ ἡ μικρογραφία αὕτη. Ἐπὶ

ἐμβαδοῦ βαθέος φιοῦ χρώματος παρίστανται τὰ ζῶα ἐπὶ χρυσοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα τέσσαρες ἄνδρες πλαιῖοντες κατὰ τριῶν λεόντων, ὧν οἱ δύο ἀπεχώρησαν ἤδη τῆς πάλης.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄνδρες φέροντες μεγάλους θυρεοὺς καὶ μικρὰς λόγχας ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἑνὸς τῶν λεόντων, ὅστις ἐφορᾷ κατ' αὐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τῶν ἀνδρῶν πίπτει ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ ἐκτάδην κατὰ γῆς, ἕτερος ἐμπήγει τὴν λόγχην του εἰς τὸ σῶμα τοῦ λέοντος, οἱ δὲ λοιποὶ δύο ἐτοιμάζονται νὰ ἐμπήξωσι τὰς ἰδικὰς των εἰς τὸ σῶμα τοῦ θηρίου. Τὰ γυμνὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν εἰσὶν ἐκ χρυσοῦ, αἱ δὲ βραχεῖαι περισκελιδές των εἰσὶ κατεσκευασμέναι ἐξ ἀργύρου. Τὸ ἔμπαιστον τοῦτο εἶναι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ὑπομονῆς εἰργασμένον, τὸ δὲ διάγραμμα τῆς ὄλης συνθέσεως ἔχει ἀρχαῖκόν τὸν ῥυθμόν· πᾶσαι δὲ αἱ κινήσεις εἰσὶ λίαν ζωηραὶ καὶ ἄνετοι. Εἰς τὸ ἕτερον μέρος τῆς λεπίδος παρίσταται ἀτεχνότερον λέων συλλαμβάνων ἔλαφον. Ἐκ τῆς θέας τοῦ ξιφιδίου τούτου πείθεται πᾶς τις περὶ τῆς ἀξίας ἣν ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ ὄπλα των, καὶ περὶ τῆς πολυτελείας μεθ' ἧς ἐκόσμουσαν αὐτά.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΦΑΡΝΕΣΙΝΗΣ

Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Geffroy ἐξακολουθεῖ ἀνακοινῶν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων ὅ,τι νέον προάγουσιν εἰς φῶς αἱ ἀπὸ πολλοῦ κατὰ τὴν Φαρνησίην ἐνεργούμεναι σκαφαί, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ *Παρνασσῷ* ἔχει κατ' ἐπανάληψιν γείνει ὁ προσήκων λόγος. Ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ κ. Geffroy ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς. Ἐγένετο τελεία ἡ ἀποκάλυψις καλλίστου τάφου ὑπογείου ἔχοντος μῆκος μὲν 4 μέτρων καὶ 75 ὑπερκατομέτρων, πλάτος δὲ 4 μέτρων καὶ 12 ὑπερκατομέτρων καὶ ὕψος 3 μέτρων. Ὁ τάφος οὗτος ὁ ὑπόγειος περιέχει σηκοὺς εἴτε κοιλώματα ἐντοίχια, ἐν οἷς εὐρέθησαν τρεῖς κέλπαι κατὰ τρόπον ἀξιόλογον ἐξεργασμέναι, ἐπὶ δὲ τῆς μιᾶς τῶν καλπῶν τούτων ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφή *Ossa A. Crispini Caerionis*. Τοῦ ὑπογείου τὸ δάπεδον ἀποτελεῖται ἐκ μωσαϊκοῦ λευκοῦ χρώματος ἄνευ γραφῆς τινος, πλὴν τινος κύκλου ἐν τῷ μέσῳ. Εὐρέθησαν δ' ἐν τῷ τάφῳ οὐκ ὀλίγα ἀγάλματα καὶ τινεὶ καλὴ προτομὴ νεαρᾶς γυναικός. Πλὴν δὲ τούτων ἀνευρέθησαν καὶ κέλπαι ἐν τοῖς σηκοῖς ἐσφραγισμέναι καὶ ἄλικτοι καὶ ἐπιμελῶς γεγλυμμένοι, περιέχον δὲ ὅσῃ καὶ κόνιν, ἐν μιᾷ δ' ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τρεῖς δακτυλίδαι. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνεφάνησαν ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν λεγομένων graffiti, τὰς ὁποίας προσεπάθησαν νὰ ἀποσπᾶσιν ἐκεῖθεν καὶ ἐπιγραφαὶ δὲ τοῦ κοινοῦ τρόπου ἐφάνησαν, ἐξ ὧν δύο ἀνεγνώσθησαν καθαρῶς λέγουσαι *Caerion* καὶ *Sulpicius Platorinus*. Ἡ ταφὴ φαίνεται ἀνερχομένη εἰς τὸν α' αἰῶνα τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν μάλιστα τῶν εὐρεθέντων ἀγαλμάτων φέρει ἔχνη χρυσοῦσεως ἐπὶ τῆς

κόμης καὶ ὑπενθυμίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου. Καὶ μακρὰς τινος ἐπιγραφῆς τὴν ἀρχὴν ἐκαθάρισαν ἀπὸ τῶν χωμάτων ἐλπίζεται δὲ ταχέως καὶ ὅλος ὁ χώρος, ὃν κατέχει ἡ ἐπιγραφή νὰ καθαρῆ, δὲν ὑπάρχει δ' ἀμφιβολία ὅτι οὕτω θὰ χυθῆ πολὺ φῶς ἐπὶ τοῦ ὅλου εὐρήματος,

Πάντα τὰ ἐν τῇ ὑπογείῳ ταύτῃ ταφῇ εὐρεθέντα ἀντικείμενα θὰ κατατεθῶσιν ἐν τῷ λεγομένῳ Τιβερίῳ Μουσεῖῳ, λέγεται μάλιστα ὅτι θὰ γείνη ἀπόπειρα νὰ ἀναστηθῆ ἐν τῷ Μουσεῖῳ ἐκεῖνον ὅλος ὁ τάφος, ἐν ἧ εὐρίσκειτο ὑπὸ τὴν γῆν καταστάσει.

Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Αἱ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Βὸν ἔρευναι ἐν τοῖς Προπυλαίοις ἐξακολουθοῦσι μετ' ἐπιτυχίας. Πλὴν ἄλλων πορισμάτων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἰδίως ἀφορώντων, κατ' αὐτὰς εὐρε πάλιν ἔσθωθεν τῆς κάτω πύλης τοῦ Βευλέ ἐν ἐντετοιχισμένον βᾶθρον ἔχον γλυφὴν ἀξιόλογον ἀρματηδρομίας. Βλέπομεν τέθριππον ἄρμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἠνίοχον νεανικὴν ἐν χιτῶνι ποδήρει, ὀπίσω δὲ αὐτοῦ ἐν στάσει λίαν κεινημένη γυμνὸν τινα πολεμιστὴν, μὲ ἀσπίδα δὲ μως καὶ κρᾶνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἕως τὸν καλούμενον περ' Ἀθηναίους ἀποβάτην. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι αἱ ἠνία τῶν ἵππων οὐδόλως φαίνονται διὰ γλυφῆς δεδηλωμένοι μετὰ τῶν προτεταμένων χειρῶν τοῦ ἠνίοχου καὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ἵππων ῥητέον ἄρα, ὅτι θὰ ἦσαν ποτε ἐξωγραφημένοι, τὸ δὲ χρῶμα ἐξέλιπε τῷ χρόνῳ. Ἄλλο βᾶθρον ἐντετοιχισμένον αὐτόθι ἐφάνη ἔχον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν τῶν χρόνων τοῦ δ' πρὸ Χρ. αἰῶνος

ΙΠΠΑΡΧΗ ΜΑΝΤΙΘΕΟ ΘΟΡΙΚΙΟ ΘΥΓΑΤΗΡ
ΥΠΕΡ ΤΕ ΤΟ ΥΟ ΚΑΙ ΕΑΥΤΗΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Τρίτον ἄλλο μάρμαρον, ὃν γείσου τινὸς ἢ βᾶθρου ἀπόμνημα, αὐτόθι που ἀνασκαφῆν, ἔχει γλυφὴν ὄφως ἐλισσομένου περὶ δένδρον ἐλαίας ἐγκάρπου. Θὰ εἶναι, φαίνεται, ὁ τῆς Ἀθηνᾶς οἰκουρὸς ὄφις ὁ ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ, μετὰ τῆς ἱερᾶς μορίας.

— Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 9 Ἀπριλίου ὁ περιφανὴς φιλόλογος κ. Ἐξέρ παρουσίασεν ἐν τῇ γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων τὴν τελευταίαν ὑπὸ τοῦ κ. Βύθ. Καστόρχη δημοσιευθεῖσαν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν ἔργων τῆς ἡμετέρας ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, ἐπαινεῖ δὲ τὸν ζῆλον τῶν κυρίων αὐτῆς διευθυντῶν ἦτοι τοῦ γραμματέως κ. Σ. Κουμανούδη καὶ τοῦ συμβούλου κ. Ε. Καστόρχη, οἵτινες καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀθηναίου τοσοῦτον βοηθοῦσι τὴν ἀρχαιολογίαν, προστίθησι δ' ὅτι συμβάλλει πολὺ καὶ τὸ ἐν Ἀθῆναις δαπάνη τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐκδιδόμενον περιοδικὸν τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Ἐν δὲ τῇ *Revue Archéologique* τοῦ Φεβρουαρίου ὁ κ. Γεώργιος Περρὸ ἀναλύει διὰ μακρῶν τὸ ἔργον τοῦ κ. Καστόρχη καὶ ἀφθόνους ἀπονέμει αὐτῷ τοὺς ἐπαινούς, λαμβάνων δ' ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιολογικῆς

εταιρίας άφορμήν κατακρίνει τὸ περιοριστικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων.

— Τὸ περὶ τὸν Σκιλλοῦντα ἀνακαλυφθέν πρό τινων μηνῶν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἐπισκεφθεὶς ἐντολῇ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀπεφάνηνατο κρηπίδωμά ἀρχαῖον νοῦ, ἐπεσκέψατο ἐσχάτως καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Κούρτιος, κατὰ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ διαμονήν του καὶ τὴν αὐτὴν ἐξήνεγκεν ἀδιστακτικῶς γνώμην. Εὐρέθη δὲ ἐκεῖ καὶ τεμάχιον κίονος δωρικοῦ ἔχοντος τὰς αὐτὰς διαστάσεις ἅς καὶ οἱ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἡραίου. Εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ἀνασκαφῇ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὅχι μόνον ἕνεκα τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ σπουδαιότητος ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπὸ τείχους περιβαλλομένης πόλεως, ἀγνώστου οὔτης ἄπασι τοῖς τὴν Πελοπόννησον ἐπισκεψαμένοις ἀρχαιολόγοις. Δυστυχῶς μέγα μέρος τοῦ τείχους τοῦτου κατεστράφη ὑπὸ τῶν περιουκούντων χωρικῶν, οἵτινες ἐξῆγον ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτοῖς ὕλικόν πρὸς κατασκευὴν τῶν οἰκίδων των.

— Ἡ ἐξῆς βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν τινι τῶν τὴν Ἄλτιν ἐπικαλυπτόντων μεταγενεστέρων τάφων, τῶν εἰς τὰ δῆθεν σλαβικὰ οἰκήματα ἀνηκόντων.

. σὺν ἀνθρώπος δὲ ζήσεται

Πλὴν ταύτης ὁ σχολάρχης κ. Ἀθ. Πετρίδης δημοσιεύει ἐν τῇ *Παλιγγενεσία* καὶ τὰς ἐξῆς δύο

Α'.

† Κυριάκος
ὁ εὐλαβέστατος
Ἀναγνώστης
καὶ ἐμφυτευτῆς
τῆς κτήσεως
ὑπὲρ σωτηρίας
ἐκυτοῦ εὐξάμενος
ἐκαλιέργησε
τὴν στρώσιν

Β'.

† Κε Ιδ Χε βοήθι τῶ
Δούλω σου Ἀνδρέα
τῶ ἀναγνώστη †
† καὶ μαρμαραρίω †

Ἄλλ' αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἔπρεπε νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν πανομοιότυπῳ ἵνα καταστῇ φανερόν ὁ χρόνος τῆς ἐπὶ τοῦ λίθου χαράξεως αὐτῶν ἢ τοῦλάχιστον νὰ δηλωθῇ ἂν ἦναι γεγραμμένοι διὰ μικρῶν ἢ κεφαλαίων γραμμάτων. Ὅταν δὲ ποτε γίνῃ ἀκριβῆς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δημοσιεύσεις σκοποῦμεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτάς.

— Ἐν Πάρῳ ἐνεργουμένων ἐκχωματώσεων ὑπὸ τῆς ἐκεῖ ἐταιρίας τῆς ἐξορύξεως τῶν μαρμάρων πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου ἀπὸ τῶν λατομείων τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Παροικίας ἀνευρέθη ἐν ἀγρῷ πλησίον τῆς μονῆς Ἐκκτονταπυλιανῆς ἀρχαῖον νεκροταφεῖον καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι μαρμαρίνοι σαρκοφάγοι μετ' ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ καλυμμάτων πολυτελῶς γεγλυμμένων ἐν πολλοῖς τῶν σαρκοφάγων τούτων εὐρέθησαν σκελετοὶ, ἀγγεῖα καὶ ποικίλα κοσμήματα. Ἀνευρέθησαν δὲ πλὴν τῶν σαρκοφάγων καὶ βάρθρα μετὰ τροχίλων καὶ κυματίων. Ἐν πολλοῖς τῶν σαρκοφάγων ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ, εἶναι ὅμως καὶ τινὲς ἀνευ τοιούτων. Δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν δύνανται νὰ προχωρήσωσι διότι μετὰ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου συνέχεται καὶ τὸ σημερινόν καὶ δέον νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ μετακομιδῆς τούτου εἰς ἄλλο μέρος.

— Ἐν Σκοπέλῳ ἐπισκευαζομένης ὁδοῦ τινος τῆς πόλεως ἐν τῇ συνοικίᾳ Φραγκομαχαλᾶ εὐρέθη σαρκοφάγος περιέχων 15 κρανία καὶ ὕαλινα ἀγγεῖα τεθραυσμένα. Μεταξὺ τῶν τεθραυσμένων ἀγγείων ὑπῆρχε καὶ ὕαλινον κηροπήγιον ὅπερ ὁ δῆμαρχος Σκοπέλου ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἐν τῷ Βαρβακκείῳ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας.

— Ἐπανελήφθησαν ἐν Δῆλῳ αἱ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς σχολῆς διανεργούμεναι ἀνασκαφαὶ αἱ διακοπεῖσαι κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος. Τὰς ἀνασκαφὰς διευθύνει ὁ ἀρχαῖος μαθητῆς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς κ. Θωμᾶς Ὁμόλ νῦν καθηγητῆς ἐν Νανσὺ ἀποσταλεὶς εἰδικῶς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως. Τὸν κ. Ὁμόλ ἀκολουθεῖ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Νένοτ.

— Αἰγινῆται σπογγαλιεῖς ἀνεῦρον πρὸ τινος καὶ ἀνέσυρον ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης παρὰ τὴν νῆσον Δῆλον χαλοῦν πόδα ἵππου φυσικὸν ἔχοντος μέγεθος, κυρίως δ' εἰπεῖν τὴν ὅπλην τοῦ ἵππου μετὰ τοῦ ἡμίσεως τῆς κνήμης. Ἐρευνήσαντες δὲ κατόπιν ἀνεῦρον καὶ μέρος τοῦ μηροῦ τοῦ ἵππου. Τὰ τεμάχια ταῦτα πρῆτειναν πρὸς πώλησιν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐταιρίᾳ, προέτειναν δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἀνέλευσιν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὀλοκλήρου τοῦ ἵππου.

— Εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκετο κατ' αὐτάς ἡ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως ἀποσταλεῖσα ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ Βεννδόρφ ὃν συνοδεύουσιν οἱ καθηγηταὶ Πέτερσεν, Γουβλιτ καὶ Νίμανν καὶ τινες νέοι φοιτηταὶ καὶ διδάκτορες.

— Ὁμοίως εἰς Ὀλυμπίαν ἀπῆλθεν ὁ διευθυντῆς τῆς Γαλλικῆς σχολῆς κ. Π. Φουκάρ μετὰ δύο ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς.

— Ὁ ἄλλοτε ἐνταῦθα ἐταῖρος τῆς Γερμανικῆς σχολῆς κ. Γουσταῦος Καῖρτε βοηθὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ βασιλικοῦ μουσεῖου τοῦ Βερολίνου μετέβη εἰς Γοττγγην ὡς ὑφηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας, ὁ δὲ ἐταῖρος ὁμοίως τῆς αὐτῆς σχολῆς κ. Φουρτβάγγλερ προσελήφθη ὡς ὑποδιευθυντῆς τοῦ τμήματος τῆς γλυπτικῆς τοῦ μουσεῖου τοῦ Βερολίνου.

— Κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς τὰς ἐνεργουμένας ἐν Πομπηίᾳ ἐν τῷ τμήματι ΙΧ ἀνευρέθη μεγάλη αἰκία λίαν πολυτελής μεθ' ὤραιότητων εἰκόνων ἐνέχουσα καὶ λουτρόν ὅπερ σπινθίω ἀπικνεύεται. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἀνευρέθη ὀρειχάλκινος Φαῦνος ἐξόχου ἐργασίας χρησιμεύων ὡς κόσμημα βύσσεως. Ἔστιν ἄρθριος προσκλίνων ἀπισθεν καὶ ἤδη μεθύων, τὸ μὲν βάρος τοῦ σώματος φέρων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς κνήμης ὀλίγον κεκαμμένης, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ φέρεται ἐμπρός. Τὸ ὕδωρ ἐξέφευγεν ἐξ ὀπῆς τοῦ ἀσκοῦ, ὃν κρατεῖ ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα καὶ ὅστις συνεκινῶναι διὰ σωλήνος ἢ δεξιᾶ χειρὶ ἐκτεταμένη ἐδέχετο ἴσως τὸ ὑγρὸν ταῦτο ὅπερ ὁ Φαῦνος παρατηρεῖ μετὰ χαροποῦ βλέμματος τρέχον. Τὸ ἀγαλμα τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἰσομέγεθες πρὸς τὸν διάσημον ὀρχόμενον Φαῦνον τὸν ἀποκείμενον ἐν τῷ ἐν Νεαπόλει ἐθνικῷ μουσεῖῳ. Ἔστιν θαυμαστὸς τὴν κίνησιν καὶ τὴν εὐλυγισίαν ἡ ζωὴ κυκλοφορεῖ εἰς τὰ ῥοδινὰ καὶ ἀρμονικὰ μέλη του, οἱ ἰδόντες δ' αὐτὸν δὲν διστάζουσι νὰ εἴπωσιν ὅτι ἐπίζηλον θὰ λάβῃ θέσιν ἰσότημον πρὸς τὴν τοῦ ὀρχουμένου Φαύνου, τοῦ Ναρκίσσου καὶ τοῦ Σιληνοῦ, μεταξύ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης τῶν συνηγμένων ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα τρεῖς συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαὶ ἐκηρύχθη δὲ ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τῆς παρουσίας περιόδου τοῦ Συλλόγου τῇ 19 Μαΐου.

Ὁ κ. Ν. Καζάκης εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ ἐπιτροπῆς ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἐργασθῆ. Ὁ Σύλλογος ὁμοφώνως παραδεχθεὶς ταύτας ἐψηφίσαστο ἵνα ἡ αὐτὴ ἐκλεχθεῖσα προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐν λόγῳ βιβλιοθήκης, ἔδωκε δ' αὐτῇ πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

Ἐπὲρ τῆς συστάσεως ἐνταῦθα φιλανθρωπικῆς ἐταιρίας τῶν φυλακῶν ὁ Σύλλογος ἐψήφισε συνδρομὴν 100 δραχμῶν ἐτησίως καὶ ἐπὶ πενταετίαν, ἀπηύθυνα δὲ τὸ προεδρεῖον ἐγκύκλιον εἰς πάντα τὰ μέλη ὅπως συνδράμωσι τὸ προκείμενον ἔργον.

Τὴν Κυριακὴν 25 Μαΐου ἐγένοντο ἐν Ἐρμουπόλει αἱ ἐξετάσεις τῆς αὐτίθι σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου παρόντος τοῦ νομάρχου τῶν ἀρχῶν καὶ πολλοῦ κόσμου. Λόγαν κατάλληλον ἐξεφώνησεν ὁ κοσμητὴρ Μεθόδιος Παπαναστασάπουλος ἀρχιμανδρίτης. Οἱ παῖδες πλὴν τῶν μαθημάτων ἐξήτάσθησαν καὶ εἰς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, τοῦ ἐξ αὐτῶν μουσικοῦ θιάσου ἐτελέσαντος διάφορα τεμάχια, τὸ τμήμα δὲ τῆς σκυτοτομίας ἄρτι ἰδρυθέν ὑπέβαλε δείγματα τῶν ἔργων τῶν μαθητῶν.

Αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν γενήσανται τῇ 11 προσεχούσῃ Ἰουνίου αἱ δὲ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιακῶν σχολῶν ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου.

Ἐπὲρ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν ὁ πρεσβυτέρησας ἐνταῦθα κ. Περ. Ζαρίφης προσήνεγκε ν. δραχ. 500, ἡ δὲ μονὴ τοῦ ὀσίου Λουκά ἐν Λεβαδείᾳ δρ. 50. Εὐγενὴς δὲ κυρία ἄειποτε ἐνθυμουμένη τὸν Παρνασσὸν ἀπέστειλεν ἀνωνόμως ὑπὲρ τῶν ὑπνωτηρίων δρ. 150.

Γενομένων τῶν ἀρχιερεσιῶν τοῦ Συλλόγου διὰ τὰ ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ἴσ' ἔτος ἐξελέχθησαν

Ἐπίτιμος πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρηγόπουλος, τακτικὸς πρόεδρος ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Ν. Δαούτης καὶ Βλ. Σκορδέλης, γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Ἀμπρος, εἰδικαὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Α. Α. Παγκαθῆς καὶ Κ. Φάραγγας, ταμίας ὁ κ. Σ. Κωνοφάκος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος, διευθυντὴς τοῦ ἀνεγνωστηρίου ὁ κ. Α. Τομπάζης.

Ἐφορος τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ κοσμητῆρες οἱ κκ. Κ. Ακαπαδόχιας, Στ. Ἰωαννίδης, Μ. Κατσιμπάλης, Γ. Δουρούτης, Στ. Ναύτης καὶ Κ. Βάμβας.

Διευθυντὴς τῆς προτύπου Δημοτικῆς Σχολῆς ὁ κ. Ν. Καζάκης καὶ μέλη τῆς ἐφορίας αὐτῆς οἱ κκ. Ε. Δραγούμης, Σ. Π. Ἀμπρος καὶ Ἰγ. Μοσχάκης. Ἐλεγκταὶ δὲ οἱ κκ. Μ. Σαπουντζάκης, Κ. Διγενῆς καὶ Ε. Εὐγενειάδης.

Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις ὁ γηραιὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου **Φελεππος Ἰωάννου** ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1872. Ἡ Ἐφορία τοῦ Συλλόγου τιμῶσα τὸν πύττανιν τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ καὶ ἐπέστειλε τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ συλλυπητήρια γράμματα.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Νέον ἀπόσπασμα Εὐριπίδου. — Ἐν ᾧ ὁ φιλολογικὸς κόσμος ἀσχολεῖται ἔτι περὶ τὴν ὀρθὴν ἐκδοσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Διδότου προελθόντων ἀποσπασμάτων ἑλλήνων τινῶν ποιητῶν καὶ μάλιστα τοῦ Εὐριπίδου, ἀνεφάνη ἔτι πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ ἕτερον τοῦ μεγάλου τραγικοῦ ἀπόσπασμα, ὅπερ ἀνήκει εἰς Μελανίπην τὴν δεσμώτιδα¹. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ ἐνὸς φύλλου τῶν περγαμηνῶν τῶν ἀποκτηθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Βερολίῳ Μουσείου παρὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς πόλεως Μεδινέτ ἐλ Φαγιούν. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μαρτυρεῖ ὅτι τὸ βιβλίον, εἰς ᾧ ἀνήκε τὸ διασωθὲν φύλλον δὲν θὰ ἐγράφη βραδύτερον τοῦ δ' μ. χ. αἰῶνος. Τὸ φύλλον εἶνε δυστυχεῶς ἐσχισμένον ὀλί-

¹ Δύο Μελανίπιας ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης τὴν δεσμώτιδα καὶ τὴν σοφῆν.

γον κατὰ τὴν μίαν τῶν πλευρῶν, ὅθεν ἀπωλέσθησαν ὀλίγα μὲν γράμματα εἰς τὸ τέλος τῶν στίχων κατὰ τὸ πρόσωπον τοῦ καταιβατοῦ, ὀλίγα δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων κατὰ τὸ ὀπίσθεν αὐτοῦ. Τῶν δὲ ἀναγεγραμμένων στίχων τέσσαρες ἀναφέρει ὁ Στοβαῖος (Ἀνθολ. 76,10) μνημονεύων ὅτι εἶνε τῆς Μελανίππης τῆς δεσμώτιδος, ἐκ τούτου δὲ τοῦ σαφεστάτου σημείου ὀρμηθέντες οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδόντες τὸ ὅλον ἀπόσπασμα δικαίως ἀπέδωκαν αὐτὰ εἰς τὴν Μελανίππην ταύτην, ἥς πλὴν τοῦ παρὰ τῷ Στοβαίῳ ἀποσπασματός δύο ἄλλας δωδεκάδας ἀποσπασμάτων ἀναγινώσκουμεν τεθησαυρισμένας ἐν τῇ τοῦ Nauok συλλογῇ τῶν τοῦ Εὐριπίδου ἀποσπασμάτων. Τοῦ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀρχικῶς τὴν ὑπόθεσιν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλούμενος παρὰ τῷ Ὑγίνῳ (μύθ. 186), πρὸς ἂν παραβλητέος ἄτε Στράβων (5' σλ. 265) καὶ τὸ ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμμα 3,16. — Ὁ πρῶτος ἐκδότης τῆς νεοεῦρετον τῆς Μελανίππης ἀπόσπασμα εἶνε ὁ Blass τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῷ Zeitschrift für aegyptische Sprache (1880), ἔπειτα δὲ τὸ δεύτερον μετὰ ἐπεξηγήσεων καὶ διορθώσεων ἐν τῷ Rheinische Museum (1880). Μετὰ τὸν Blass ἐξέδωκε τὸ ἀπόσπασμα μετὰ τινων παραλλαγῶν καὶ ὁ Weil ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς γαλλικῆς Revue de Philologie, ὅστις Weil παρακληθεὶς δι' ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ Blass εἶχεν ἤδη συντελέσει τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ κειμένου ἀποκατάστασιν καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ λαγίου γενομέναις ἐκδόσεσιν.

Σ. Κ. Σ.

Ἐκπαιδεύσεις ἐν Ἑλλάδι. — Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑποβληθέντα πίνακα εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδείσεως καὶ τῶν εἰς αὐτὰ φοιτῶντων μαθητῶν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1879 — 1880 ἔχομεν.

Πανεπιστήμιον ἐν μὲ καθηγητὰς 60, ὑφηγητὰς 42 καὶ φοιτητὰς 1995.

Γυμνάσια 22, ἐξ ὧν τέσσαρα ἐν Ἀθήναις μὲ καθηγητὰς 162 καὶ μαθητὰς 3311.

Σχολαρχεῖα 78, ἐξ ὧν ἐξ ἐν Ἀθήναις μὲ διδασκάλους 251 καὶ μαθητὰς 6326.

Ἑλληνικὰ σχολεῖα 87 μὲ διδασκάλους 98 καὶ μαθητὰς 1893.

Ναυτικὰ σχολεῖα μὲ διδασκάλους 5 καὶ μαθητὰς 57.

Τὰ δὲ δημοτικὰ σχολεῖα κατ' ἐπίτηδες ἄλλας πληροφορίας τοῦ ὑπουργείου ἀνέρχονται εἰς 1528, ἐξ ὧν δημοσυντηρήματα μὲν 1172 (1035 ἀρρένων καὶ 137 θηλέων) ἰδιοσυντηρήματα 276 (164 ἀρρένων καὶ 112 θηλέων) καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα 100. Εἰς ταῦτα διδάσκουσι 1117 δημοδιδάσκαλοι, 175 διδασκάλισσαι καὶ 100 γραμματοδιδάσκαλοι. Τὸ δὲ ὅλον τῶν μαθητῶν εἶναι 93,540 ἐξ ὧν 79,448 μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων (67,108 ἀρρένες καὶ 12,340 θήλειαι), 11,092 μαθηταὶ ἰδιοσυντηρητῶν (6740 ἀρρένες, 4352 θήλειαι) καὶ 3000 γραμματοδιδασκαλείων.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Συνέδρια. — Ἐν Βρυξέλλαις ὀργανίζονται κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐν μὲν Σεπτεμβρίῳ διεθνὲς συνέδριον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ Βασιλέως τῶν Βέλγων. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι ἡ μελέτη τῶν κυριωτέρων ζητημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τὸ συνέδριον διαίρεται εἰς τέσσαρα τμήματα ἢτοι α') πολιτικῆς οἰκονομίας β') ἐπιστημονικόν γ') τῶν βιομηχανικῶν τεχνῶν δ') τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου. Τὸ συνέδριον τελεῖται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πεντηκονταετηρίδος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Βελγίου.

— Ἐτερον δὲ διεθνὲς συνέδριον ἀγαθοεργῶν θέλει συνέλθει ἐν Μεδιολάνοις τὴν 17/29 τοῦ προσεχοῦς Αὐγούστου. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι νὰ προκαλέσῃ ἀνταλλαγὴν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὰς ἐργατικὰς πενομένας τάξεις. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ ὑποβληθήσονται τὰ ἐξῆς γενικὰ ζητήματα 1) περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀγαθοεργίας ἐν γένει ὑπὸ τε τὴν ἐποψίν τῆς διοικήσεως καὶ τὴν παροχὴν αὐτῆς 2) ἀγαθοεργία δι' ἐλεημοσύνης 3) ἀγαθοεργία νοσοκομείων καὶ ἀγαθοεργία ὑπὸ ἐποψίν ὑγιεινῆν 4) δημόσια ἀγαθοεργὰ καταστήματα ἐν οἷς καὶ τὰ ζητήματα τῶν ἀπολυομένων καταδικῶν, τῶν ἐκθέτων παιδῶν καὶ βρεφοκομείων καὶ τὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν ἀστυκὴν νομοθεσίαν. Εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ συνέδρια ταῦτα προσεκλήθη νὰ μετέσχη ἡ Ἑλλάς.

Τέχναι καὶ ἐπιστήμαι. — Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀνεκαλύφθησαν δεκάοκτώ μικροὶ πλανῆται μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διδος, ὥστε ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1879 ἀνακαλυφθέντων μικρῶν πλανητῶν μεταξὺ τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διδος ἀνέρχεται εἰς 210.

— Ἡ κυβέρνησις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς παρακινήθεισα ἐκ τῶν μεγίστων καταστροφῶν τὰς ὁποίας ἐπιφέρουσι εἰς τὴν χώραν αἱ ἀκρίδες συνέστησεν ἐπιτροπὴν πρὸς μελέτην τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν μάστιγα ταύτην ζητημάτων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη δίδει ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς περιέργους νύξεις περὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀκρίδων. Κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν αἱ ἀκρίδες ἀποτελοῦσιν ἀρίστην τροφήν. Ἐκ τῶν ἀκρίδων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν πτερῶν δύναται τις νὰ κατασκευάσῃ ζωμὸν εὐχυμον καὶ θρεπτικώτατον σχεδὸν ὡς τὸν ἐκ βοείου κρέατος. Αἱ ἀκρίδες ἐψηταὶ, τηγανιταὶ καὶ ὀπταὶ εἶναι ἐπίσης φαγητὸν εὐχρηστότατον, δύναται δὲ πρὸς τούτους νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δόλωμα διὰ τοὺς ἰχθῦς καὶ ὡς λίπασμα διὰ τοὺς ἀγρούς, χρησιμεύουσι δ' ἐτι καὶ πρὸς κατασκευὴν τοῦ μυρμηκικοῦ ὀξέως. Ἄν αἱ χρήσεις αὗται τῶν ἀκρίδων γενικευθῶσι θέλουσι βεβαίως ἐπιρρώσει κατὰ πολὺ τὸν κατὰ τῶν καταστρεπτικῶν αὐτῶν σμηνῶν πόλεμον.

— Ἐγένετο πρότερος περίεργος ἐφαρμογή τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος πρὸς δάμασιν ἵππων. Ἴπποι δηλ. ἀτίθασσοι, λακτίζοντες, δάκνοντες, μὴ δυνάμενοι νὰ ζευχθῶσι καθίστανται τιθασσοὶ καὶ εὐπειθεῖς διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὅσαίσι ὁ ἵππος ἀνθίσταται, διαβιβάζεται διὰ τοῦ στομίου τοῦ χαλικοῦ ρεύμα ἠλεκτρικὸν ἐξ ἀπαγωγῆς παραγόμενον ἐκ μικρᾶς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς, ὁ δὲ ἵππος διὰ τῆς στιγμιαίας ταύτης ἐπενεργείας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, καθίσταται, οὕτως εἶπεν, ἄνευ θελήσεως καὶ ὑποτάσσεται ἀμέσως.

— Ἀξιωματικὸς τις τοῦ ἀγγλικοῦ ἵππικοῦ ἔγχε τὴν ἰδέαν νὰ χρησιμοποιεῖται πρὸς θέρμανσιν τοῦ ὕδατος, τοῦ χρητιμεύοντος εἰς τὰς συνήθεις τῶν στρατιωτῶν χρείας, τὴν ἀπολλυμένην θερμότητα τῆς κόπρου τῶν σταύλων τοῦ στρατώος. Τίθενται πλησίον ἀλλήλων πολλὰ ἀγγεῖα περιέχοντα ὕδωρ καὶ σκεπάζονται πᾶσαι αἱ πλευραὶ αὐτῶν διὰ στρώματος κόπρου ἔχοντος πᾶχος 30 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Μετὰ 48 ὥρας ἡ θερμότης τῆς κόπρου ἀναβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος εἰς 40 ἕως 45 βαθμοῦς μετὰ 4 δὲ ἡμέρας εἰς 60 βαθμοῦς· ἡ θερμοκρασία αὕτη δύναται νὰ διατηρηθῇ σταθερὰ ἐπὶ 15 ἕως 20 ἡμέρας.

— Ὁ γάλλος γεροσυαστὴς Δουκλέρ ὑπέβαλεν ἐνώπιον τῆς γεροσυίας ὑπόμνημα μεγάλου βόλου ἐπιχειρήσεως, τὴν κατασκευὴν δηλονότι μακρᾶς διώρυγος ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ Βορδιγάλλων καὶ καταλήγουσα εἰς Ναρβόννην θὰ ἦναι τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν μετὰ τῆς Μεσογείου. Ἡ διώρυξ αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ λιμένος τῶν Βορδιγάλλων καὶ ἀκολουθοῦσα τὸν ποταμὸν Γαρούναν μέχρι τῆς Τουλουζ θὰ κατέληγε μετὰ 406 χιλιομέτρων διάστημα εἰς τὸν λιμένα τῆς Ναρβόννης θὰ εἶχε δὲ τοσοῦτον βῆθος καὶ πλάτος ὥστε νὰ διέρχωνται δι' αὐτῆς τὰ βαρύτερα θωρηκτὰ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἀτμόπλοια τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ ἤθελε στοιχίσει κατὰ τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμοὺς 550 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὰ πλοῖα θὰ ἀπῆλθον πρὸς διάπλουν τῆς διώρυγος τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὥρας κατὰ μέσον ὄρον, ἤθελον δ' οὕτω οἰκονομεῖ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας τοῦ διὰ τοῦ Γιβραλτάρ περιήλου.

— Ἐσχάτως ὁ σοφὸς φυσικὸς τῆς Γενεύης Colladon ἐτελειοποίησε τὴν συσκευὴν, δι' ἧς οἱ κωφοὶ ἀντιλαμβάνονται πολλῶν ἤχων καὶ αἰσθάνονται τὴν μουσικὴν, ἣν εἶχεν ἀνακαλύψει περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀμερικανὸς φυσικὸς. Ἡ συσκευὴ αὕτη σύγκειται ἀπλῶς ἐκ τεμαχίου χονδροῦ χάρτου σχήματος ἐπιμήκους τριγώνου, εἰς τὸ δίδωσιν αἰσθητικότητά τινα δι' ἐγκαρσίων λεπτοτάτων ξυλαρίων. Τὸ ἐξῆ μέρος ἢ ἡ κορυφή τοῦ τριγώνου τίθεται μετὰ τῶν ὀδόντων, διὰ τῆς χειρὸς δὲ κλύπτεται ὀλίγον τὸ διάφραγμα τοῦτο, οὕτω δὲ ὁ κωφὸς δύναται ν' ἀντιληφθῇ ἐξ ἀποστάσεως τινος πολλῶν ἤχων. Τοιαῦτα πειράματα ἐγένοντο ἤδη ἐν Γενεύῃ ἅτινα ἐπέτυχον πληρῆστατα, πρόκειται δὲ νὰ ἐπαναληφθῶσι καὶ ἐν Παρίσι. Ἡ ἀξία τῆς συσκευῆς, κληθείσης ὑπὸ τοῦ εὔρετου audiphone, ἔχει τιμὴν μὴ ὑπερβαίνουσαν τὴν ἡμίσειαν νέου δραχμῆν.